

T.C.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**KUR'AN'DA ALLAH'A TESLİMİYET
OLGUSU VE İBN ARABİ' NİN YORUMU**

İLKAY ŞAMLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2013**

T.C.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**KUR'AN'DA ALLAH'A TESLİMİYET
OLGUSU VE İBN ARABİ' NİN YORUMU**

DANIŞMAN: Prof. Dr. M. Kemal ATİK

İLKAY ŞAMLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2013**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KUR'AN'DA ALLAH'A TESLİMİYET OLGUSU
VE
İBN ARABİ' NİN YORUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

Bu Tez / Proje 27/06/2013 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından

Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

**Prof. Dr. M. Kemal ATİK
BAŞKAN**

**Prof. Dr. Zekeriya PAK
ÜYE**

**Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN
ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

**Doç. Dr. Murat KARABULUT
Enstitü Müdürü**

Bu çalışma.....tarafından desteklenmiştir.

Proje No:.....

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ / PROJESİ

KUR'AN'DA ALLAH'A TESLİMİYET OLGUSU VE
İBN ARABİ'NİN YORUMU

İlkay ŞAMLI

Danışman : Prof. Dr. M. Kemal ATİK

Yıl : 2013, Sayfa: IX + 130

Jüri : Prof. Dr. M. Kemal ATİK

: Prof. Dr. Zekeriya PAK

: Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN

Allah son kutsal kitap olan Kur'an-ı Kerîm'de, katındaki dinin İslâm yani Kendisine teslimiyet olduğunu ve bunu sadece Hz.Muhammed (s.a.v) ile değil, önceki elçiler aracılığıyla da insan topluluklarına defalarca hatırlattığını bildirmektedir. Araştırmanın konusu; Kur'an-ı Kerîm ile ilk defa muhatap olan insanların Hz.Muhammed (s.a.v.) önderliğinde geçirdikleri köklü değişime sebep olan “Allah’a Teslimiyet” olgusudur.“Allah’a Teslimiyet”i mümkün kılan aşama ve prensiplerin tespit

edilmesi için anahtar kavram olan “Teslimiyet” in türetildiği “S-L-M” kökünden türetilen “selim”, “selâm”, “selâmet”, “İslâm”, “Müslim” kavramlarının geçtiği ayetler Mekki ve Medeni dönemlerdeki iniş sırasına göre tasnif edilmiştir. Ayetlerin tarihi akış içerisinde cereyan eden olaylar ile beraber değerlendirilmesi sonucunda tespit edilenler şunlardır:

İnsan Allah’a karşı sorumludur. Peygamber’in ve Kutsal Kitap’ın rehberliği asli fitrata dönüş yolunda mutlak gerekliliktir. İnsan asli fitratına dönerek sükûna erebilir. Bu dönüş uzun bir arınma dönemi gerektirebilir. İnsan hakkı batıldan ayırmayı öğrendiğinde “Kalb-i Selim” sahibi olur çünkü Allah’a güven kalpte hüküm sürmeye başlar. İnsan duygu, düşünce ve davranış bütünlüğüne kavuşarak “Müslim” olur. Bir Müslim “Selâm”ın hüküm sürdüğü “İslâm” toplumunun inşası ve “Selamet”i için ötekiler ile de bütünlük tesis etmelidir.

İbn Arabî’nin “Vücûdun Birliği” anlayışı ve insanın kapsayıcı özel konumu doğrultusunda, teslimiyet ayetlerine getirdiği bâtnî yorumlar, kendisinin teslimiyet basamakları olarak değerlendirdiği; insanın “İslâm” olması, fiillerinden, sıfatlarından ve zatına nispet ettiklerinden arınarak “Fenâ” olması ve Hakk’a ait özelliklere bezenerek “Bekâ” ya ermesi, başlıkları altında toplanmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Teslimiyet, Selâm, Selîm, Teslim, Müslim, İslâm, Fenâ, Bekâ

DEPARTMENT OF ISLAMIC SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MA THESIS

**SUBMISSION TO ALLAH IN THE QURAN AND
INTERPRATATION OF IBN ARABI**

İlkay SAMLI

Supervisor : Prof. Dr. M. Kemal ATİK

Year : 2013 , Pages: IX + 130

Jury : Prof. Dr. M. Kemal ATİK

: Prof. Dr. Zekeriya PAK

: Asst. Prof. Dr. Halil APAYDIN

Allah says that in his opinion of the religion of Islam, so submission to him and this had reminded repeatedly not only just Muhammad (s.a.v) but through the messengers earlier reports that human communities, in the Quran is the last holy book. This studies' subject is "Surrender to Allah" phenomenon which causes drastic changes in the manners of the people under the leadership of Muhammad (s.a.v.). To determine

the phase and principles that makes it possible "Surrender to Allah", the Mekki and Medeni Ayahs on "benign", "salute", "salvation", "Islam", "Muslim" are derived from the root "SLM" that the Arabic root of surrendering (taslimiyah) were classified according to their order of descent. Those were detected when these ayahs will be evaluated together with the flow of events in the history of risalet.

Man is responsible to Allah. It is substantive that guidance of the Prophet and the Holly Qoran, the absolute requirement of human nature on the way back. Human may end tranquility if he returns his primary creation. This return may require a longer wash-out period. Man will became the owner of "Kalb-i Selim" when he learns to distinguish the Right from superstition because trust in Allah begins to reign in the heart. Human became a "Muslim" by attaining integrity on his feelings, thoughts and behavior. A Muslim should establish unity with the others to built up an "Islamic" society that the reign of "Peace" and "Salvation" of tis society.

Ibn al Arabi brought mystic comments to the surrender (teslimiyah) ayahs through his "The Body Union" approach. He had examined his comments under specific titles. These are some footsteps of surrendering that being Muslim, being "Fena" by purifying his acts, epithets and defiances to himself and to reach "Beka" by adorning characteristics of Hakk.

Keywords: Surrendering (Taslimiyah), Salute/Peace (Selam) Benign (Selim), Give in (teslim), Muslim, Islam, Fena, Beka.

ÖNSÖZ

İnsan varlığını anlamlandırma ihtiyacı duyan bir varlıktır. Bu özelliği sebebiyle de yaratıcısı tarafından başıboş ve yalnız bırakılmamıştır. Kendi cinsinden hatırlatıcılar ve uyarıcılar ile doğru yol kendisine gösterilmiştir. Bu yol; Allah tarafından daima “Allah’a teslimiyet” olarak tanımlanan, son peygamber ve son kitap ile kemale erdirilen İslâm yoludur.

Çalışmamızda Allah’a teslimiyet olgusu, “Teslimiyet” kelimesinin türetildiği “barış, huzur” anlamlarına gelen “S-L-M” kökünden türetilen diğer kelimelerin, Kur’an-ı Kerîm’de geçtiği ayet ve surelerin Mekki ve Medeni iniş süreci ekseninde incelenerek, Allah’a teslimiyet’in merhaleleri ve prensipleri tespit edilmiştir. Ayetler ile beraber incelenen risalet tarihi boyunca gerçekleşen olaylar zinciri, teslimiyet yolunun merhalelerinin ve prensiplerinin kavranmasına ışık tutmuştur.

Büyük düşünür İbn Arabî’ nin Allah’a teslimiyet olgusuna ilişkin yorumunu anlaşılır kılabilmek adına öncelikle “Vücut’un Birliği” ve bu birlik içinde son derece özel bir konuma sahip olan “İnsan” hakkındaki düşünceleri özetlenmiştir. İbn Arabî’ nin teslimiyet ayetlerine getirmiş olduğu bâtinî yorumlar da islâm olmak, beşeri özelliklerden sıyrılarak fâni olmak, bekâ’ya ererek Allah’ın özelliklerine bezenmek, başlıkları altında incelenmiştir.

Allah’a teslimiyet olgusunu maddi ve manevi olarak incelediğim çalışma dönemindeki çok değerli katkılarından dolayı, kıymetli, saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Kemal Atik Beyefendi’ye ve sabrını, disiplinini, mütevazılığını her zaman örnek almaya çalışacağım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Zekeriya Pak Beyefendi’ye minnetle hürmet ederim. Ayrıca çalışmanın çeşitli aşamalarında benden dostluklarıyla beraber yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. M. Akif ÖZDOĞAN Beyefendi ile Yrd. Doç. Dr. Halil APAYDIN Beyefendi’ye içtenlikle teşekkür etmek isterim.

İlkay ŞAMLI

Haziran - 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	IX
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem.....	1
1.2.Araştırmanın konusu, Önemi, Amacı.....	2
1.3.Araştırmanın Yöntemi.....	2
1.4.Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	2
1.5.Önceki Araştırma ve İncelemeler.....	3
2. KUR'ÂN-I KERİM' DE TESLİMİYET OLGUSU.....	5
2.1.Kur' an-ı Kerim'in Nuzûlüne Göre Teslimiyet Ayetleri.....	9
2.1.1. Mekke Dönemi.....	9
2.1.1.1.Bireysel Davet Dönemi.....	9
2.1.1.2.Toplumsal Davet Dönemi.....	11
2.1.1.3.Boykot Dönemi.....	16
2.1.1.4.Biat Dönemi.....	25
2.1.2. Medine Dönemi – Hicret.....	38
2.1.2.1.İslam Devletinin İnşası.....	39
2.1.2.2.Savaş Zamanı.....	43
2.1.2.3.Hudeybiye Antlaşması ve Fetih.....	56
2.1.2.4.Hac ve Veda.....	59
3. İBN ARABÎ VE KOZMOLOJİ ANLAYIŞI.....	67
3.1. İbn Arabî'nin Hayatı.....	67
3.2. İbn Arabî'de Vücutun Birliği Anlayışı.....	69
3.3. Kavs-ı Nüzûl.....	72
3.3.1. Lâ-Ta'ayyün Mertebesi.....	72
3.3.2. Ta'ayyün-i Evvel Mertebesi.....	72
3.3.3. Ta'ayyün-i Sâni Mertebesi.....	73
3.3.4. Ervah Mertebesi.....	74

3.3.5. Misâl Mertebesi.....	74
3.3.6. Şehadet Mertebesi.....	74
3.3.7. İnsan Mertebesi.....	74
3.4. İbn Arabî' nin Kozmolojisinde Şehadet Mertebesi.....	75
3.4.1. Şehadet Mertebesi.....	79
3.4.1.1. Zodyak Dairesi Burçlar.....	79
3.4.1.2. Gezegenler.....	82
3.4.1.3. Ay Menzilleri ve Varlık Dereceleri.....	83
3.4.1.4. İlahi İsimler.....	84
3.4.1.5. Harfler.....	84
3.4.1.6. Varlık Dereceleri ve Menzil İsimleri.....	85
3.5. Kavs-ı Urûc.....	87
3.5.1. İnsan Mertebesi.....	88
3.5.2. İnsan-ı Kâmil.....	91
4. İBN ARABÎ'NİN TESLİMİYET ANLAYIŞI VE TESLİMİYET AYETLERİNE GETİRDİĞİ YORUMLAR.....	93
4.1. İslâm.....	94
4.1.1. Allah'tan Başka İlah Olmadığına Şehadet Etmek.....	94
4.1.2. Hz. Muhammed'in (s.a.v) Peygamberliğine Şehadet Etmek.....	98
4.1.3. İbadetler.....	101
4.1.4. Allah'ın Evi; İman.....	106
4.2. Fenâ (Beşeriliğin Yok Olması).....	111
4.3. Bekâ (Hakk'a Ait Özelliklere Bezenmek).....	117
5. SONUÇ.....	121
KAYNAKLAR.....	125
ÖZGEÇMİŞ.....	129

KISALTMALAR LİSTESİ

(a.s)	: Aleyhi selâm
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Yayına Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
D.İ.B	: Diyanet İşleri Başkanlığı
(k.s)	: Kuddise Sirruhu
(s.a.v)	: Sallallâhu Aleyhi Vesellem
Sdlş.	: Sadeleştirme
Trs.	: Tarihsiz
TDV	: Türk Diyanet Vakfı

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 3.1. Dairetü'l Vücut.....	79 - 80
Çizelge 3.2. Varlık Dereceleri ve Menzil İsimleri.....	85 - 86

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Son ilahi hitap olan Kur'an- Kerîm'de Allah, Hz. Peygamber'den (s.a.v) önce de elçiler gönderdiğini, bunların bazılarında Hz. Muhammed'in (s.a.v) haberdar edildiğini, bazılarının bildirilmediğini, hepsinin de ölümlü elçiler olup hakikatin tüm kanıtlarını getirmiş olduklarını bildirmektedir. “Gerçek şu ki, senden önce de gelip geçmiş ayrı ayrı topluluklara elçiler gönderdik.” (Hicr, 15/10) “Ey Muhammed! Senden önceki toplumlara da kendi içlerinden peygamberler göndermiştik ve onlar hakikatin her türlü kanıtını getirmişlerdi ve sonra müminleri zafere ulaştırmak suretiyle kasten kötülük işleyenlerden öcümüzü almıştık; zaten insanlara yardım etmeyi üstümüzde bir sorumluluk olarak görmüştük” (Rum, 30 / 47).

Hakikat olan şudur ki; varlığın sebebi ve kaynağı olan “Allah indinde din İslâm'dır.” (Âl-i İmrân, 3 / 19) ve İslam Dini, Hz. Peygamber (s.a.v) ile doğmuş yeni bir din olmadığı gibi Allah da sadece Müslümanlara has bir ilah değildir. Bu durumda hem sayısı kendisinin bilgisinde olan peygamberleriyle hatırlattığı, hem de son peygamberi aracılığıyla “Kemale erdirdim” ve “Bana teslimiyeti sizin dininiz olarak belirledim” (Maide, 5 / 3) ifadesinin muhatabı; bugün her birinin kendisini “seçilmiş kavim” zanneden tüm insan topluluklarıdır.

Kur'an-ı Kerîm bugüne kadar birçok dile çevrilmiştir, son yıllarda çeşitlenen yaklaşımlarla sayısı gün geçtikçe artan tefsir ve dil çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmaların hepsi çok kıymetli ve gereklidir. Bilgiye ulaşımın bu kadar hızlı ve kolay olduğu 21.yüzyılda hâlâ idrak edilemeyen bir sebepten dolayı, modern tutumlardan devşirilen sahte tanrılar, insanın duygu, düşünce, davranış birliğinden müteşekkil iç bütünlüğünü yok etmektedir. Kur'an-ı Kerim ile Hz. Peygamber (s.a.v) rehberliğinde Allah'ın iradesine gönüllü teslimiyetle “Allah'ın birliği” düşüncesine yani Tevhide davet edilen insan, bugün gerilimler içinde kıvranmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de sıkça, geçmiş kavimler üzerinden verilen örneklerde vurgulandığı gibi insanın problemlerinin şekli belki değişmiş olsa da kaynağı hep aynıdır. Hâlbuki son hitaba, ilk defa muhatap olan insanlar, bir çeyrek asırlık zaman dilimi içinde sıradan birer beşer iken, hep beraber kurdukları medeniyetin olmazsa olmaz yapı taşlarına dönüşmüşlerdir. Bugün diğer İslâm ülkelerinin geçirdikleri sancılı dönüşümler ve kendi ülkemizdeki tecrübeler üzerinden anlaşılakta olan; din algısının bütünlükten uzak bir şekilde parçalara ayrılarak belli biçim ve şartlar içinde sınırlandırıldığıdır. Ve bu tablo araştırmamızın temel sorusunu belirlemektedir; İslâm dininin özü olan “Allah'a Teslimiyet” nedir?

1.2. Araştırmanın Konusu

Allah, Kur'an-ı Kerim ile kendi birliğine teslimiyete davetinde önce kullandığı dil aracılığıyla insanın zihni dünyasını inşa etmeye başlamıştır. Dil; değişimi ve dirilişi gerçekleştirecek en önemli araç olarak, insanı istidatı doğrultusundaki gelişiminde mümkün olabilen en üst seviyeye çıkarmaktadır.

Bu inşa sisteminde kullanılan kelimeler en önemli anahtar kavramlardır. Araştırma konusunun anahtar kavramı olan “Teslimiyet”in türetildiği “S-L-M” kökünden türetilen diğer kelimelerin, Kur'an metni içinde kullanıldığı ayetlerin Mekki ve Medeni iniş sırasına göre tasnifi ile Rabbanî eğitimin basamakları tespit edilmektedir. Kelimelerin kullanım biçim ve sırası ile beraber Hz. Peygamber (s.a.v) ve ilk Müslümanların “model” tecrübeleriyle oluşmuş tarih ise konunun araştırılmasında metin dışı bağlam olarak önem taşımaktadır. Kelimelerin anlamını bu tarihi akışla beraber anlamaya çalışarak, ayetlerin aldığı özel manaları yeri geldiğinde farklı tefsirlerden yorumlarla sezerek, zaman ve mekân üzerine çıkan evrensel prensiplerin tespiti söz konusudur. Tespit edilen prensiplerin zahiri boyutlarına ek olarak batîni boyutlarının da ilave edilmesi adına eserleriyle Müslüman düşünürler ve İslâm dünyası üzerinde büyük etki yaratmış, İbn Arabî'nin “Vücudun Birliği” anlayışı ve insanın bu birlik içindeki kapsayıcı özel konumu ve tespit edilen ayetlere ilişkin yaptığı tefsirler de çalışmanın konusuna dâhildir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Konunun belirlenmesi aşamasında, gerekli kaynakların tespitinde, araştırmaya başlanmasında, bu kaynakların derlenmesinde ve incelenmesinde elde edilen bilgilerin bilimsel bir araştırma niteliği taşımasında gerekli metot takip edilerek, konulu tefsir ve kaynak taraması ile elde edilen verilerin değerlendirilmesi yöntemi uygulanmıştır.

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıklar

Kur'an-ı Kerim'de Allah ile insan arasındaki ilişkinin boyutları geniş kapsamlı bir şekilde işlendiğinden, insanın Allah'a teslimiyet olgusu ele alınırken “S-L-M” kökünden türetilen ayetlerin analizi yapılmıştır. Çalışma İbn Arabî'nin vücûdun birliği anlayışının özetinden hareketle söz konusu ayetlere getirmiş olduğu yorumlar ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Önceki Araştırma ve İncelemeler

İnsanın var oluşunu onu var eden olmaksızın anlamlandırması mümkün değildir. Allah insan arasındaki ilişki bugüne kadar çok çeşitli boyutlarda incelenmek ve yorumlanmak üzere ele alınmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarı ile araştırmamıza kısmi olarak benzerlik göstermekte olan çalışmalar ise şunlardır;

1. Recep Demir'e ait olan "Kur'an-ı Kerim'e Göre Kulluk Kavramı" isimli yüksek lisans tezinde kulluğun lügat anlamı, Kur'an'da ibadet kelimesi ve ibadet ile ilgili ayetlerin tasnifi, ibadetin sahası, kulluk etme duygusunun insan fitratı ile ilişkisi, insanın yaratılış gayesi, kulluk hürriyet kavramları, kulluğun kısımları, Allah'ın dışındakilere kulluk, Allah'a kulluktan uzaklaştıran durumlar, kulluk ahlak ilişkisi, kulluk ibadet ilişkisi, temel kulluk öğretileri ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. (Demir, 1995)

2. Derya Ensarioğlu'na ait olan "Dini Yaşantıda İsyân ve Teslimiyet Duygularının Rolü" isimli yüksek lisans tezinde isyanın tanımı, dini isyan, kişiyi isyana ve inkara götüren etkenler, dini yaşantı, olumlu ve olumsuz isyan, teslimiyetin tanımı, dini teslimiyet, kişiyi teslimiyete ve itaate götüren etkenler, dini yaşantı ve teslimiyet, sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. (Ensarioğlu, 2010)

3. Faruk Karaca'nın " Teslimiyet Kavramının Psikolojik Tahlili" isimli yüksek lisans tezinde insanın yapısı ve ruhsal özellikleri, ruh-beden (madde-mana) münasebeti, teslimiyet kavramına yaklaşımlar, teslimiyet kavramı ile ilişkili diğer kavramlar, teslimiyet açısından insan, teslimiyetin umumiliği, tasavvufta teslimiyet, teslimiyetin oluşumunu etkileyen faktörler, teslimiyetsizliğin psikolojik nedenleri, teslimiyetin değeri, ferdi ve sosyolojik açıdan teslimiyet, sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. (Karaca, 1994)

4. Mehmet Akif Özdoğan'ın "Semantik Açısından Kur'an'da İslâm Kavramı" isimli yüksek lisans çalışmasında İslâm kavramının Kur'an'ın ilahi düşünce sistemindeki konumunun tespiti semantik metottan yararlanarak üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde, İslâm kavramının filolojik tahlili (lügat anlamı) ve bazı dilbilimcilerin görüşleri, ikinci bölümde, Kur'an'da İslâm kavramının anlam alanı, üçüncü bölümde ise, İslâm kavramının anlam alanını oluşturan olumlu ve olumsuz kavramlar ele alınarak, İslâm kavramı ile ilişkileri incelenmiştir. (Özdoğan, 1995)

5. Zekeriya Pak'ın “ Kur'an'da Kulluk” isimli doktora çalışması; kulluk etmeyi ifade eden temel kavramlar, kulluğun mahiyeti, Allah'a kulluk ve kulluğun temel esasları, Allah'a kul olmayı engelleyen unsurlar, Allah'a kulluğun tezahürleri ve Allah'a kul oluşun insan hürriyeti açısından değerlendirilmesi ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. (Pak, 1999)

6. Yine Faruk Karaca'nın Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan “Dilimizde Dini İnanç ifade Eden Bazı Kavramlar” isimli makalesinde islâm, iman, ihlas, ihsan, tevekkül, tefviz, rıza ve dua kavramları teslimiyet kavramı ile ilişkileri bakımından incelenmiştir.(Karaca, 1999)

7. Mehmet Bayraktar'a ait Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan “İbn Al-Arabi'de Oluş ve Var Oluşsal Çeşitlenme” isimli makale bulunmaktadır. Makalede bizim çalışmamızda tespit edilen teslimiyet ayetlerine İbn Arabî'nin yapmış olduğu yorumlarını anlaşılır kılmak adına özetlediğimiz bölüm olan “vucudi oluş” incelenmektedir. (Bayraktar, 1981)

8. Cağfer Karadaş'a ait Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan “Muhyiddin İbn Arabî'ye göre İnsan-ı Kâmil” isimli makale bulunmaktadır. Makalede İnsan-ı Kâmil ontolojik, epistemolojik ve etik bakımdan incelenmiştir.

9. Saffet Kemalüddin Yetkin'in de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde 1952 yılında yayınlanmış “Muhyi'd-din-i Arabî ve Tasavvuf” isimli bir makale bulunmaktadır. (Yetkin, 1952)

2. KUR'AN-I KERİM'DE TESLİMİYET OLGUSU

Kur'an-ı Kerîm'de teslimiyet olgusunu incelemeye bu olguyu ifade eden temel kelime olarak "İslâm"'ın anlamı ve kavram olarak "İslâm"'a, İslamiyet öncesi ve sonrasındaki yüklenen anlam değişimi ve bu değişimin davranış boyutuna yansımaları ve beklenen tezahürleri ile başlamak uygun gördük.

İslâm kelimesi "S-L-M" fiilinden hemze ile geçişli yapılan "ES-LE-ME" fiilinin masdarıdır. "Selime", "selamen" ve "selameten" fiilleri "afetlerden beri olmak, kurtulmak, selamete ermek, zahiri ve batını afetlerden kurtulmak" anlamına gelir. "Esleme" kelimesi şu anlamlarda kullanılmaktadır; İslamı kabul etmek, Müslüman olmak, barış yapmak, birini veya bir topluluğu yenmek, meşgul olduğu işi bırakmak, bir işi başkasına devretmek, birini bir işle görevlendirmek ve "Selem" yani malı sonradan almak üzere yarayı peşin vererek alış-veriş yapan kişi. (Özdoğan, 1995 : 20)

İslâm'dan önceki zamanlarda Allah tek Rab değildi. Onun yanında daha birçok Rab'ler vardı. "Bütün kâinatın sahibi" manasındaki Allah kavramını yerleştirmek, Allah ile insan arasındaki münasebet kavramında da zorunlu bir değişiklik meydana getirmekteydi. Yeni düzende Allah tek mutlak hâkim olduğu için insan O'na karşı tam bir teslimiyetle hareket edecekti. Her ferdin Allah'ın iradesine bilinçli ve içtenlikle teslimiyeti, gerçek itaat ve tevazunun başlangıç noktası olup, bütün insan hayatını ikiye ayırmakta ve yeni bir hayatın doğuşunu işaretlemekteydi. Teslim olmuş kişi kendi bencilliğinden, gücüne güvenmekten vazgeçip alçak gönüllü, halim selim bir kul olarak efendisi Allah'ın huzurunda duracaktı. Teslimiyet noktasından önceki kısımda, Cahiliye olarak tanımlanan bölümde ise insan, sınırsız benliği ile hiçbir otorite karşısında eğilmeme, yani kulluğa aykırı düşen her türlü hal içindeydi ve bu hallerin sebebi İslâm öncesi Arap düşüncesinin en belirgin vasıflarından biri olan şeref ihtirası idi. Arap insanını herhangi bir kimsenin iradesine tabi olmaktan alıkoyan işte bu ateşli direnme ruhu gereği, tevazu ve teslimiyet kime karşı olursa olsun hür doğmuş bir Arabı köleleştirmekten başka bir şey değildi. Cahiliye döneminde "teslim etmek, vermek" (esleme fi'ili) bir kimsenin kendisi için çok değerli olan, vazgeçilmesi güç olan değerli bir şeyini, isteyen kimseye vermesi demekti ve Allah İslam dini ile insandan kâinatın tek sahibi önünde küçülmeyi, kibir, gurur ve kendini beğenmeden vazgeçip, Allah'ın iradesine teslim olmasını istedi. Tam ve gerçek manasıyla kul, Allah'a karşı bütün tekebbür ve istiğnasından vazgeçmeli tevazu ile tam teslimiyete erişmeli idi. Tam teslimiyete eriştiğinde artık o kişi İslâm olacaktı ki

efendisine hizmet ederken kendisinde en ufak bir gurur ve istiğna eseri olmayacaktı. (Izutsu, 1975: 187 - 206) Fakat Hz. Muhammed (s.a.v) ve tebaasının risalet dönemi süresince Cahiliyye'yi artık mazide kalmış olan bir devir olarak addetmedikleri tarihi akış içinde görülmektedir. Cahiliyye İslâmi akım tarafından uzaklaştırılmış ama müminlerin kafalarında bile gizliden gizliye varlığını sürdüren ve onların bunun bilincine varmaları ile birlikte yine de hortlamaya hazır olan dinamik bir güç olarak, Hz. Peygamber (s.a.v) nazarında da dine yönelik bir tehlike olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü “cehalet-bilgisizlik” ile uzaktan yakından bir alakası olmayan Cahiliyye; onurun en şiddetli biçimde korunması, geçit vermez bir rekabet ve küçümseme ruhu ve had safhada tutkulu bir mizacın yol açtığı tüm kaba ve ham teamüllerdir. Büyük bir ahlaki biçimleme eylemi olarak İslamiyet'in gerçek önemi eğer bir yerde aranacaksa işte tam bu noktada aranmalıdır. Cahiliye ruhu ile sonuna kadar mücadele, bu ruhun ortadan kaldırılması ve bir daha geri gelmemek üzere yerine “cehl” in karşıtı olan “hilm” ruhunun ikamesi yolunda cüretkâr bir teşebbüs olarak tanıtılabilir (Izutsu, Trs: 53). Hilm; cehl patlamasını dizginleyebilen insanın ahlakı olup, sükûnet, kendine hâkim olmak ve teenni ile karar verebilmektir. Pasif bir özellik değil aksine üstün bir akıl gücünün işaretidir. Bu tür bir davranış ve yaşayış Kur'an'da dağ yolunun en dik tırmanma şeridi; “Akabe” ile kıyas olunurken, bu tırmanışın tüm güçlüklerini aşmış olanların da Kıyamet Günü'nde “sağ yan” ehli olacakları yani ebedi saadete kavuşmak üzere cennete girecekleri anlatılmaktadır (Beled, 90 / 11-17) (Izutsu, Trs: 104). Kur'an'a baştan sona hâkim olan “hilm” ruhunun belirtileri; insanlar arası ilişkilerde ihsan, adalet ile hareket etmek, zulümden kaçınmak, şehvet ve ihtiraslara gem vurmamak, yersiz kibir ve gururdan sakınmaktır. Ve tam manasıyla gerçek kul, Allah'a karşı hilm doğrultusunda daha da ileri giderek tevazu ve teslimiyete ulaşmalıdır. Bütünüyle kibirden vazgeçerek tam teslimiyete erişildiğinde yani tevazu bu dereceye ulaştığında artık o kişi “hilm” değil gerçekten “İslâm” olur (Izutsu, 1975: 204 - 206).

Tüm zamanlara seslenen son ilahi hitapta teslimiyete ilişkin vaz edilenlerin, ilk muhataplardan çok da farklı olmayan, bugünün insanı için ne kadar hayati bir önem arz ettiğini şu tespitler açıkça ortaya koymaktadır:

“Ahlak kurallarına tabi olunmadan nefsin cilalanması sonucu, 20.yüzyılın sonlarına doğru, yeni bir insan modeli oluşturulmaya başlandı. Bu model ahlaki küreselleşme süreci sayesinde sessizce tüm dünyaya yayıldı. Duygusal açıdan sığ, derinliklerinden kopmuş; özellikle karşılıksız sevgi, diğerkâmlık, vefa, kadirşinaslık, sezgi, yaratıcılık, estetik ve bütünsel görüş gibi asli insanlık duygularına yabancılaşmış; insani ilişkilerde yakın gibi görünse de aslında çok mesafeli, yalnız, menfaatçi, istismarcı, rekabetçi, cinsel açıdan ahlaksızca çok eşli,

hayâsızlığı özgürlük ve cesaret sanan, yaşlanmaktan ve ölümden bucak bucak kaçan, psikosomatik hastalıklardan muzdarip, kronik derecede kaygılı, çevresine ve kendisine öfkeli bir insan. Çoğunluğu bu tarz insanlardan oluşan bir medeniyet, “kendini aşırı önemseyen enaniyet ahlakı” olarak nitelendirildi” (Merter, 2011: 75).

Bugün kendisi için en önemli şeyin, ona şiddetle ızdırap veren enaniyeti olduğunu bilinçsizce hissederek, Allah’ın iradesine teslim olmaya karar veren insanların atalarından gördükleriyle taklit ehli olarak kalben sükûna ermeleri mümkün gözükmemektedir. İslâm’a ihtîda eden meşhur insanların hayat hikayelerinde de örneklendiği gibi Hz. Peygamber’in (s.a.v), Cebrail (a.s) tarafından şiddetli bir “sarsıntıya” maruz bırakılışı misali tecrübelerle, var oluşlarının anlamını keşfetmek üzere “Oku”maya başlamaları, asli fitratlarına dönüş yolunun ilk adımı olmaktadır.

Tıpkı diğer peygamberlerin firavunları, Hz. Peygamber’in de Ebu Cehil’leri olduğu gibi, insanın içinde bulunduğu zamanın, en küçük sosyal birim olan ailesinin, varlığını ifade ettiği sosyal çevresinin de kendisine irdelemeksizin kazandırdığı bazı değerleri ve gerçekliği bulunmaktadır. Bu vehim ve zan ile inşa edilmiş “gerçeklik” ten, “insanı kuşatan ve varlığının merkezinin içinde parlayan “gerçeklik”e ulaşmanın tek bütüncül aracı ise gelenektir. Âdet, alışkanlık veya düşünce ve motiflerin bir kuşaktan diğerine kendiliğinden geçişi şeklinde olan “gelenek”ten ziyade, içinde Mutlak Gerçeklik bilimini ve bu bilginin farklı zaman ve mekan noktalarında gerçekleştirilme aracını barındıran, değişmez ve canlı bir süreklilik” (Nasr, 2004: 73) olan geleneğin gereği, insan tüm değerlerini, Allah’ın eşi ve benzeri olmayan birliğini, ölümden sonraki hayatın varlığını, yeniden dirilişi, nihai yargılanmayı, insanın zayıflığını, yersiz gurura, büyüklenmeye ve bencillğe karşı zaafı olduğunu, kendi davranış ve eylemlerinden bireysel olarak sorumlu ve kesinlikle Allah’a muhtaç olduğunu kabul ederek, tekrar yapılandırmak durumundadır.

Allah’a hakikatiyle teslim olma talebindeki ırk, cins, kültür ayrımı olmaksızın bütün insanlık; Allah’ın kulu ve Resulü olan Hz. Muhammed’in (s.a.v) rehberliğinde, Allah’ın sünneti gereği bu geleneğe bir şekilde tâbi olmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v) karşılaştığı müşküllerin, çektiği eziyetlerin, kendisine has olmadığını kendisinden önce görevlendirilmiş kardeşlerinin meselleri üzerinden öğrenmiş, cesaretini, ümidini kaybetmeden güçlenerek, yoluna azimle devam etmiştir. Allah’ın ahlakıyla ahlaklanmak maksadıyla asli fitratına dönmeye çalışan her insan da onun tecrübelerini kendisine rehber edinmektedir. Allah’a teslim olmuş bir insan kemâline, geçmiş ümmetler üzerinden örneklenen ahlâki zafiyetlerinden sıyrılabildiği oranda

ereceği açıktır. Bu zafiyetlere güç ve iktidar tutkusuyla sarmalanmış “dünyevilik”, Allah ve Peygamber tarafından reddedilen bir tasavvurla inşa edilen “ilahiyat anlayışı”na bile gösterilen “samimiyetsizlik” örnek olarak verilebilir. İnsanı yine insanla terbiye eden Rabbimiz, işaret etmek istediğimizi Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde zikretmektedir:

“Muhammed Allah’ın Elçisi’dir ve onun safında olanlar, hakkı inkâr edenlere karşı kararlı ve ödünsüz, birbirlerine karşı ise çok merhametlidirler. Onları hep rükû ve secde halinde Allah’ın kerem ve rızasını ararken görürsün; onların nişanları yüzlerindeki secde izleridir. Bu onların Tevrat’taki temsilleridir. Bir de onların İncil’deki temsili vardır; Onlar filiz vermiş tohum gibidir; derken, Allah o filizi güçlendirir ve kalınlaştırır ki kökü üzerinde dimdik dursun da üreticiyi sevindirsin. Böylece O, hakkı inkâr edenleri de kinlerine mahkûm etmiş olur. Ne ki Allah onlardan iman eden ve islâh edici eylemler ortaya koyanlara limitsiz bir bağış ve büyük bir ödül vaat etmiştir” (Fetih, 48 / 29).

Tevrat’ta Allah’a teslim olmuş kişinin, acziyetinin farkına vararak, Allah’tan başka bir otorite kabul etmeyerek, maddi manevi hiçbir güce boyun eğmeyerek hakikate teslim oluşu, “rükû” ve “secde” halinde oluşla temsil edilmişken, İncil’de ise gerçek anlamda teslim olan kişinin, her hal ve hareketine bu kıyamın yön verecek olduğu “kökü üzerinde dimdik duran, güçlendirilmiş filizler” ile sembolize edilmiştir ve bu sembollerin muhatabının sadece Ehl-i Kitap olmadığı son derece aşikârdır. Geçmiş tüm Peygamberlerin ümmetleri tek başlarına, Hz. Peygamber’in (s.a.v) ümmetinden ayrı ve bağımsız olarak anlamlandırılmazlar. Atalarından ana babaya gönderilen mektuba benzetilen torun misali, her bir geçmiş ümmet bugün Kur’an-ı Kerîm’in muhatabı olan ümmet ile zahiren veya batînen etkileşim halindedir.

Bu bölümde, söz konusu terbiye geleneğinin biçim ve yöntemi, “Teslimiyet” kelimesinin kökü olan; “S-L-M” den türetilen kelimelerin yer aldığı ayetlerin, mümkün olabildiğince Mekki ve Medeni iniş dönemlerine göre sıralandırılışıyla tespit edildi. Hz. Peygamber’in (s.a.v) ve yol arkadaşlarının birer Müslüman olarak şahsiyetlerinin inşasının, risalet dönemi esnasında cereyan eden tarihsel olaylarla örülü oluşu, bu sıranın gözetilmesinde metin dışı bağlam olarak oldukça önem taşımaktadır.

2.1. Kur'an-ı Kerim'in Nüzulüne Göre Teslimiyet Ayetleri

2.1.1. Mekke Dönemi

Hz. Peygamber Miladi 610 yılında, kırkıncı yaşında iken İslâm dinini tebliğ etmekle görevlendirildiğinde artık hayatının kendisine has birinci safhası kapanarak içtimai hayatı başlamıştır. Bu içtimai hayatın Miladi 622 yılında gerçekleşen, Muharrem ayının birinci gününden itibaren de başlangıcı sayılan, Hicret'e kadar olan yaklaşık on üç yıllık dönemi Mekke dönemi olarak isimlendirilmektedir. Nebevi ateşin yakıcılığını taşıyan, soluk soluğa, heyecanlı, acelesi olan sureler, ebedi cezanın haberiyle tehdit ve acı içeren, nihayet Allah'ın şaşmaz adaletini ifade eden metinler Mekke'dirler. Mekke dönemi iman ve inancın pekiştiği bir dönemdir. Mekke iman devletinin, Medine ise İslam devletinin yurtlarının oluşturuldukları tarihi mekânlar ve şehirlerdir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) nebevi görevinin ilk yıllarının on üç senelik arınma, temizlenme zaman diliminde iman enerjisi birikmiştir (Gölcük, 2011: 25 - 26).

İslâm'a davetin en hassas zaman dilimini kapsayan Mekke dönemi, araştırmamızda faydaladığımız kaynaklardan biri olan Kur'an Surelerinin Kimliği isimli çalışmada, 4 bölüme ayrılmıştır. Bizim araştırmamızın da Mekke dönemine eksen teşkil edecek bölümler şu şekildedir;

- 1) Vahyin başlangıcından itibaren 3. veya 4.yıla kadar süren "Bireysel Davet Dönemi"
- 2) 4. yıldan 7.yıla kadar yani boykotun başlangıcına kadar süren "Toplumsal Davet Dönemi"
- 3) 7.yılda başlayıp 9.yılın sonuna kadar 3 yıl süren "Boykot Dönemi"
- 4) 10.yıldan 13.yıla kadar süren ve hicretle sona eren kısım, Akabe biatlarının yapıldığı "Biat Dönemi" (İslâmoğlu, 2011: 337).

2.1.1.1. Bireysel Davet Dönemi

Hz. Peygamber (s.a.v), Hıra mağarasında ilk ayetlerin vahyolunmasıyla bir peygamber olarak seçildiğini öğrenmişti. "Oku", peygamberlik görevini başlatan ilk ayetlerin ilk kelimesi ve aynı zamanda ilahi talimatların ilkiydi. Mekke'de hakim olan müşrik inanca göre Allah'ın insanlarla olan ilgisi sadece hayatın başındaki doğum ve sonundaki ölümden ibaretti. Allah'ın insanı yarattıktan sonra artık onun işine karışmadığına inanıyorlardı. Bu açıdan fiilen "Allahsız" yaşıyorlardı. Ancak çok hayati problemlerle karşılaştıklarında Allah'ı hatırlıyor, diğer zamanlarda işlerini istedikleri gibi yürütüyorlardı. Kanaatlerine göre yüceliği sonsuz Allah,

insan gibi bayağı, aşağı varlıkla ilgilenmezdi. İşte Hz. Peygamber'in (s.a.v) okuyarak insanlara bildireceği şey; varlığı, hayatı, var oluşu anlamayı sağlayacak ebedi hakikatler, ilkeler, bireysel veya toplumsal hayatı en güzel şekline kavuşturacak emirler ve yasaklardı (Vatandaş, 2004: 77 - 86).

Hız. Peygamber'e (s.a.v) ilk inen vahiylerden sonra bir müddet hiçbir vahyin indirilmediği fetret dönemi kendisi için her ne kadar sıkıntılı bir dönem olarak geçse de, “ Bu sıkı disiplin, bütün insanlar gibi insan kalacak, fakat her hareketi, her sözü, her arzusu, ilahi iradede mezc edilmiş bir varlık hazırlanırken, ruhun en hafif lekelerini silmiş ve dinle ilgili olmayan son alakaları dahi bertaraf etmiş olmalıdır. Manevi tekâmülü bu hadde vasıl olunca, O, Vahiy edene, Rabbine taalluk eden bir mesele olduğundan, vahiylerin inkıtamı bile tevekkülle karşılayacaktır” (Hamidullah, 1969: 68).

“*Rabbini yücelt*” (Müddesir, 74 / 2) emri ile sona eren fetret dönemini takiben tebliğin ilk yılları çok ihtiyatla geçirdiği bir zaman dilimi olmuştur. Hepsini de müşrik olan aile fertlerine, arkadaş ve dost çevresine görevini anlattığı bu devrede; yeni Müslümanlara fevkalade mükellefiyet yüklenecek değildi. Onlardan istenen şey sadece Allah'ın varlığına, birliğine, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanmaktan ibaretti. Hz. Peygamber'in (s.a.v) en yakınlarından başladığı tebliğ hareketine ilk olumlu yanıt, hayat arkadaşı Hatice başta olmak üzere, azat ettiği kölesi Zeyd, amcaoğlu Ali ve en yakın arkadaşı Ebu Bekir'den gelmişti. Bu ilk dönem içinde sayıları az olmakla beraber birbirini seven ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) bağlanan küçük bir toplum meydana gelmiştir (Kapar, 1987: 104 - 107).

Bireysel davet dönemi olarak isimlendirilen bu dönem içinde, Kur'an-ı Kerim'de “S-L-M” kökünden türetilen ilk kelime “*Müslimûn*” terimidir, ilk inen surelerden biri olan Kalem Sûresi'nin otu beşinci ayetinde kullanılmış (Esed, 1999: 1177) olup, teslim olanlar ve olmayanlar arasına kesin bir çizgi çekilmiştir.

“*Çünkü yalnız Allah'a karşı sorumluluklarının bilincinde olanları Rab'leri katında mutluluk bahçeleri beklemektedir. Yoksa, Bize teslim olanlara (Müslimûn) suçlular ile aynı şekilde mi davranalım?*” (Kalem, 68 / 35).

Bu dönemde Allah'ın iradesine kendi iradesi ile gönüllü teslimiyet adına, insandan atması beklenen ilk adımın Allah karşısında sorumlu olduğunu kabul edip, sathını belirlemesi olduğunu anlıyoruz. “İsminden de anlaşıldığı gibi İslâm, öncelikle ve ilk planda tevazu ile Allah'a teslimiyetin mutlak gereği üzerinde durur. “Müslim” in kelime manası “teslim eden”

dir; kendini teslim eden, aklını ve kalbini Allah'ın iradesine bırakan demektir. İslâm'da “takva”nın temel niteliği ve birinci şartı, tam ve arzulu bir nefis teslimiyetidir”(Izutsu, Trs: 104). Bu ise kişinin kendi güç ve cesaretine dayalı hoyratlık ve kibirden ibaret, hüküm altına girmekten ürperti duyan, sözde “bağımsızlık ruhu” olarak tanımlanmış cahiliye kabulüne, kendine has bir biçimde vurulacak darbelerin ilk ve en ağır olanlarındandır.

2.1.1.2. Toplumsal Davet Dönemi

Gizliden gizliye yapılan İslâm'a davet üç yıla yakın sürmüştür. Toplumsal davet dönemi olarak kabul edilen zaman dilimi de yaklaşık üç yıllık bir süreyi kapsayarak yedinci yıla değin geçen süre olarak kabul edilmiştir. “Sonra art arda gelen aşağıdaki ayetler üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) önce yakın akrabalarından başlayarak tebliğini açıktan yapmaya başlamıştır” (Fazlullah-Benlizade, 2003: 65).

“Öyleyse artık, sana açıklaman emredilen her şeyi açıkça ortaya koy ve Allah'tan başkasına tanrısal nitelikler yakıştıran o kimseleri kendi haline bırak” (Hicr, 15 / 94).

“Ve en yakınlarından başlayarak erişebildiğin herkesi uyar. Ve seni izleyen müminlere kol kanat ger”(Şu'arâ, 26 / 214 - 215).

İlk dönemde müşriklerin putları aleyhine konuşmayan Hz. Peygamber (s.a.v), Kur'an-ı Kerim müşriklerin putlarını ayıplayıp, şirk üzere ölen atalarının da cehennemde azap göreceklerini açıklayınca, Kureyş düşmanlıklara başlamıştır (Fazlullah- Benlizade, 2003: 66). Hac mevsiminde Mekke'ye gelenleri İslam'a davet edişi karşısında Kureyş'liler Hz. Peygamber'i (s.a.v) kötüleyerek insanları ondan uzak tutmaya gayret göstermişlerdir. Bu dönem içinde, nübüvvetin altıncı yılında Hz. Peygamber'in (s.a.v) amcası Hamza, Ebu Cehil tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v) yapılan hakaretleri duymuş ve kendisini bulup yayı ile başını yararak kendisinin de Müslüman olduğunu ilan etmiştir. Bu durumda kâfirler Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı daha dikkatli davranmaya mecbur kalmışlardır (Fazlullah- Benlizade, 2003: 76). Yine aynı sene içinde Müslüman olan Ömer ile Müslümanların sayısı kırka ulaşmış ve ilk defa Ömer'in Müslüman olduğu gün, Müslümanlar Kâbe'de cemaatle namaz kılmışlardır. Bu güzel olay Kur'an lisanı ile *“Ey Peygamber Allah'ın yardımı sana ve sana uyan müminlere yeter.”* (Enfâl, 8 / 64) şeklinde ifade edilmiştir (Fazlullah- Benlizade, 2003: 78). Güç kazanan Müslümanlara karşı müşrikler kuvvetli kabileler tarafından himaye edilenlere el uzatmasalar da, korumasız olan Müslümanlara eziyetleri gün geçtikçe artar hale gelmiştir (Fazlullah- Benlizade, 2003: 72). Kendilerine ne Yahudileri ne de Hıristiyanları yaklaştırmamış olan Mekke'li putperestlerin, Hz.

Peygamber'e (s.a.v) gösterdikleri şiddetli mukavemetin derecesini, risaletin beşinci yılına değin ayetlerin hiç birinde "S-L-M" kökünden türetilmiş bir kelimenin bulunmayışından da anlamak mümkün olabilir.

İmanın tam zıddı "Küfir" içinde olmak; kelimenin kökü olan "K-F-R" 'nin temel manası "setr" "örtmek"tir yani "ele geçen menfaatleri örtmek, bilmezlikten gelmek" ve bu suretle "nankör olmak"tır. Örtten yani "Kâfir" olan kişi Allah'ın kendi üzerindeki tüm lütfuna rağmen davranışında hiçbir minnettarlık ifadesi taşımayan ve hatta isyankâr davranan kişidir. Allah'ın hayır ve keremine karşı takınılan bu temel nankörce davranış en bariz ve en etkin biçimde "tekzip"te yani Allah'a, Elçisi'ne ve Elçi'nin getirdiği habere iftirada kendini göstermektedir. Bu sebepten de "Küfir" imanın kâmil zıddı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple iman etmiş ya da teslimiyet içindeki kişinin en belirgin karşıtı kâfirdir. Kâfir nankörlükten giderek ve ondan sıyrılarak inançsızlığa ulaşır. Ve insanın yaratıcıya reddi olarak küfir, en tipik biçimde çeşitli küstahça, hoyratça ve düşüncesizce eylemlerde kendisini belli eder. "Kibirle şişinmek" demek olan "İstikbara" ve şahsın kendini tamamıyla hür ve bağımsız addetmesi manasını taşıyan "İstiğna" halleri, bir Müslüman'dan beklenen alçakgönüllülüğün yani "Tazarru" nun tam karşıtıdır ve İslâm'ın genel din anlayışının hakikaten temel merkezi ögesi olan "Allah korkusu" olan "Tâkva" fikri ile doğrudan çatışmaktadır (Izutsu, Trs: 165 – 166 - 167). Fakir olmanın zıddı anlamına gelen "Ğına" kökünden "İstiğna" kelimesi ile beraber, Allah'ın bütün varlıklardan müstağni olduğunu bildiren sıfatlarından biri olan "Ğani" kelimesi de türetilmektedir. Konu insan olunca, böylesi bir kendine yeterliliğin varsayılması, yaratılmışlık duygusunun noksanlığını açığa vurmaktadır. Bu kendini bilmezlik ve kibirlilikten başka bir şey değildir, çünkü Allah'ın yaratıcı olduğunun inkârını içermektedir (Izutsu, Trs: 205). İstiğna halinin doğal bir neticesi olarak insan büyüklük taslar (istikbâr) ve Allah'a kul olma ihtiyacı hissetmez. Aynı kökten türeyen "İstikbâr", "Tekebbür" ve "Kibir" kelimeleri birbirine yakın anlamlar içerirler. Kibir insanın kendi nefesine olan hayranlığı nedeniyle kapıldığı bir ruh haleti olup bununla insan kendini başkalarından büyük görür. Kendini büyük görmenin (tekebbür) en ileri derecesi ise gerçeği kabule ve Allah'a kulluğa yanaşmama şeklinde tezahür eden büyüklük taslama olayıdır. İstikbâr da kibir ile aynı anlamda, kendini büyük görmek, sırf inat yüzünden gerçeği kabule yanaşmamak anlamını taşır. Şeytanın Allah'ın emrine karşı gelişinin temelinde yatan istikbâr tavrının, insanlık tarihi boyunca, vahye karşı çıkış ve Allah'a kulluk etmeye yanaşmama, onun adımlarını takip eden taraftarlarının da değişmez bir özelliği olarak süregeldiği görülmektedir (Pak, 1999: 242- 243).

Bu sebeplerden olsa gerektir ki söz konusu zaman zarfında inen ayetlerin emir, yasak, tehdit, tavsiye, teşvik, teselli içerikli olduğu ve geçmiş zaman peygamberleri ve ümmetlerinin kıssalarıyla harmanlanarak dikkati nazara sunulduğu görülmüştür. Ayetlerde konu edilenlerle, ahiret inancı kazanan, kendi sorumluluğunu üstlenen ve yanlış Allah tasavvuru kaynaklı bütün ilgilerinden soyunan insanın asli fitratına dönmesi beklenmektedir. Ancak asli fitratına dönebilen insanda duygu, düşünce ve davranış boyutlarında bütüncül bir dengenin söz konusu olup, bu denge sayesinde kalben sükûna ermesi ve ancak sükûn halinde iken ilahi irade ile uyumlu olabilmesi mümkün gözükmemektedir. Ancak bu dengeyi koruduğu müddetçe hedeflenen ahlak ve şahsiyet inşası söz konusu olabilir. İlahi iradeye uyumla gerçekleşen bu ilahi iş birliği sayesinde insan, hem kendi nefsindeki hem de evrendeki ayetleri okuyarak fitratına uygun biçimde dünya üzerindeki yaşamını sürdürebilir. Ve “inişi peygamberliğin beşinci yılına ait (İslamoğlu, 2011: 328)” olan 50 / Kaf Suresi’nin otuz dördüncü ayetinde ki “S-L-M” kökü ile türetilen ilk kelime “*bi-selâm*” kelimesidir.

“O gün cennet, Allah’a karşı sorumluluk bilinci duyanların görüş sahasına getirilecek ve hiç uzaklaştırılmayacaktır ve onlara “Size vaat edilen yer budur!” denilecek – Allah’a yönelen ve O’nu her zaman aklında tutanlara vaat edilen, insan kavrayışının dışında olduğu halde Rahman’ın ürpertisini duyan ve pişmanlık dolu bir kalp ile O’na gelmiş olan herkese. Bu cennete huzur (bi-selâm) içinde girin; bu, ebedi hayatın başladığı Gündür!” (Kaf, 50 / 31 - 34).

“Her türlü hata, kötülük ve iç çatışmadan kurtulmuş olma, ruhani, manevi sükûnet ve huzur gibi anlamları kapsamakta olan “Selâm”” (Esed,1999: 617) teriminin, Hicret dönemine kadar indirilmiş sûrelerde çok yoğun bir şekilde kullanılmasından, insanın öncelikle kendi içindeki sulha davet edildiği düşünülmektedir.

İnsana düşman olan şeytan, insanı felaketsel ve afetlere çağırır. Oysa Allah, Selâm’dır, her şeyi selâmette kılmış, Kendisine teslim olan varlıklara sulh ve esenlik vermiştir. Onlar kendileriyle, kendilerinin en büyük düşmanı olan nefsleriyle daima hesaplaşma içindedirler ama çevreleriyle, tabiatla, tam bir ahenk ve sulh içinde oldukları gibi başka insanlarla da sulh içinde olmanın, yeryüzünü bir sulh ve kardeşlik beşiği haline getirmenin mücahede ve mücadelesini vermektedirler. Aynı şekilde iradelerini Allah’ın iradesi ve farazî benliklerini Allah’ın “Ben”i veya “Hüve (O)” içinde eriten Allah’ın bütün kulları, böyle bir sulh ve selâmet üzeredirler; Allah’ın Selâm ismi onlarda bütünüyle hâkimdir (Ünal, 2011: 454).

Ve her şeyin zıddıyla kaim olduğu bu evrende “Selâm” isminin varlık kodlarında saklı bulunduğu insanlarda, açığa çıkmasına vesile olmuş, gerilim dolu tezahürlerin yoğun biçimde

vuku bulduğu toplumsal davet döneminin sonuna kadar S-L-M kökünden türetilmiş kelimelerin geçtiği diğer ayetler ve içinde buldukları sureler ise şunlardır;

“Kuşkusuz cenneti hak edenler bugün yaptıkları her şeyden hoşnut olacaklardır; onlar ve eşleri sedirler üzerinde mutlu bir şekilde yatıp uzanacaklar; orada (yalnızca) sevinç ve mutluluğu tadacaklar ve istedikleri her şey onların olacak; rahmet saçıcı Rabbin sözüyle gelen katıksız bir huzur ve rahatlık (selâm) içinde” (Yasin, 36 / 55 - 58).

Furkan Suresinde de “Selâm” kelimesinin geçtiği bir ayet bulunmaktadır. Furkan; hem “iyiyi kötüden ayıran” hem de “iyi ile kötü kendi sayesinde fark edilen” manasına gelen bir kelimedir ve Furkan, Kur’an-ı Kerîm’de hem tüm vahiylerin hem de selîm aklın sıfatı olarak kullanılır. Zira sahih nakil de, selim akıl da sahibine iyiyi kötüden, güzeli çirkinden, hakkı batıldan, doğruyu eğriden ayırmayı telkin eder”(İslâmoğlu, 2011: 212).

“İşte bunlar güçlülere göğüs germelerinden ötürü cennette üstün bir makamla mükâfatlandırılıp, orada dirlik ve esenlik (Selâm) nidalarıyla karşılanacak olan kimselerdir” (Furkan, 25 / 75). Güneş doğmadan, gün doğumunda önce göz alıcı bir kızılık ve ardından aydınlık belirir. Bu bir bakıma Allah’ın Cemaline ulaşmak için önce Celâlından geçmek gerekliliğinin afaktaki yansımasıdır. İnsanın da enfüsünde sabırla tesis edilen duygu, düşünce ve davranış bütünlüğünden meydana gelen, o hassas denge kurulmadan, barış ve huzur iklimine ermesi mümkün gözükmemektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) müşriklerin gün ve be gün artan eziyetlerine artık dayanacak gücü ve hamisi kalmayan Müslümanlara, risaletin beşinci yılının Recep ayında, Habeşistan’a göç etmeleri için izin vermiştir (Şulul, 2011: 319). Hz. Peygamber’in (s.a.v) amcaoğlu ve Habeşistan’a hicret eden ilk kafilenin lideri Ca’fer bin Ebî Tâlib’in, Habeş Necâşi’sine Meryem suresini okuduğu rivayet edilmektedir (İbni Hişam) (Esed, 1999: 607). Surede “Rabbinin katından kendisine bir dost isteyen” Zekeriya Peygambere bir lütuf ve ihsan olarak bahşedilen Hz. Yahya’nın doğumu ve şahsiyetiyle beraber, hakkında derin bir anlaşmazlığa düşülen Hz.İsa’nın dünyaya gelişi ve iffet sembolü annesi Hz. Meryem’in ve Allah’ın onurlandırıcı bağışta bulunduğu diğer nebiler Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İsmail, Hz. İdris’in ahlâkları övülmüştür. Onların ardından gelen neslin kendi şehvetlerinin peşine düşüp salâtı boş verenlerden oldukları halde, bunların arasından pişman olup, dürüst ve erdemli hareketler ortaya koyanların cennete konulup, iç huzuru ve esenlik (Selâm) dileğinden başka yararsız bir söz işitmeyecekleri vaat edilmiştir. İnkâra şartlananların daha önce de helak edilmiş olduğu ve ahirette görececek oldukları muamele bir kere daha hatırlatılmıştır.

“(Ve çocuk doğup büyüdüğünde o’na): “ Ey Yahya! İlahi mesaja sımsıkı sarıl!” (diye Zekeriya öğüt verdi). Çünkü o daha küçük bir oğlan iken Biz o’na doğru ve kuşatıcı düşünme yeteneği vermiştik ve katımızdan bir ruh inceliği ve arınmışlık. Öyle ki, Bize karşı o (her zaman) bilinç ve duyarlık içinde idi; ve ana-babasına karşı saygı ve gözetme tavrı içinde; asla zorba ya da dik başlı biri değildi. Bunun içindir ki, doğduğu gün de, öldüğü gün de, (Allah’ın) selâmu onun üzerinde idi; ve diri olarak kaldırılacağı gün de (yine o’nun) üzerinde olacaktır” (Meryem, 19 / 12 - 15).

Bu ayetin Rûhu’l Beyân tefsirindeki yorumunu, ayetin içsel zenginliğine ışık tutması adına paylaşmayı uygun bulduk; “Tabiat annesinden doğuşa, Allah’ta fâni olmakla; tabîatın gerektirdiği şeylerden ölmüş gibi kurtulmaya ve fâni olduktan sonra yeniden dirilmekle; bâkî kalmaya işâret olduğu ve Hz. Yahya’nın insanın en çok yalnızlık ve gariplik çektiği bu üç durumda da (doğum, ölüm, yeniden dirilme) selamette olacağı yorumu yapılmıştır. Ve İbn Ebî Uyeyne’nin şu şekilde yorum yaptığı belirtilmiştir; bilesin ki Zekeriya (a.s) insan ruhuna, hanımı ruhun eşi olan bedene, Yahya (a.s) da kalbe işaretir. Buna göre uzun zaman kalıba (bedene) bağlı kalması sebebiyle ruh, vasıtasız olarak ilahi feyzi kabul edecek bir kalp meydana getirmekten uzak olmuştur. Sonra zikredilen vasıfları taşıyan bir kalbin doğumuyla müjdelenen Zekeriya’ya (a.s) alamet istemesi üzerine 3 gece insanlarla konuşmaması ve Allah’tan başka kimseye yönelmemesi söylenmiştir. “Üç gece” ifadesi cansız varlıklar, canlı varlıklar, ruhani varlıklardır. Kişi Allah’tan başkasına yönelmemek suretiyle Allah’a yaklaştığında O da ona bir çocuk vererek yaklaşır. Bu çocuk Allah’ın nuruyla dirilen kalptir. İşte böylece Yahya (a.s) da ilim, hikmet, merhamet, takva sahibi ve Allah dışındaki şeylere meyiletmekten kendini temizlemiş bir kimse oldu. O aynı zamanda anasına babasına iyilik ediciydi, başkaldıran bir zorba değildi. Babası olan ruha iyiliği, onu ilahi feyzin nuruyla nurlandırmasıydı. Ruh, feyzi kabul mahalliydi. Çünkü ilahi feyz her ne kadar ilk olarak ruhun nasibi ise de ruh latif olduğu için onu tutamaz ve ondan geçer. Onu kalp kabul eder ve tutar. Çünkü kalpte safiyet (temizlik) ve kesafet vardır. Safiyeti dolayısıyla feyzi kabul eder, kesafetle de onu tutar. Tıpkı güneşin feyzini (ışığını) safiyetinden dolayı havanın kabul etmesi, fakat latif olduğundan tutamaması gibi. Ayna ise güneşin feyzini sâfiyetinden dolayı kabul eder, kesâfetinden dolayı da onu tutar. İşte bu emaneti meleklerin yüklenmeyip insanın yüklenmesinin sırlarından biridir. Annesi olan kalıba (bedene) iyiliği ise onu kabir azabından kurtarıp cennete sokmak için şeriatın emir ve yasaklarına uygun bir şekilde kullanmasıydı. et-Te’vilâtü’n Necmiyye’de özetle böyle geçmektedir (Bursevi, 2005, XII: 30-32).

Ve Hz. İsa hakkındaki ayet ise şöyledir; *(Fakat çocuk:) “Bakın,” dedi, “Allah’ın kuluyum ben. O bana ilahi mesajı bahşetti ve beni peygamber yaptı, Ve nerede bulunursam bulunayım beni kutlu ve erdemli kıldı; yaşadığım sürece bana salâti, arınmak için vermeyi emretti; ve anamı saygıyla gözetmemi ve beni merhametten yoksun bir zorba kılmadı. Bunun içindir ki, doğduğum gün selâm benim üzerimdeydi; öleceğim gün ve hayata (yeniden) döndürüleceğim gün (yine benim üzerimde olacaktır)!”*(Meryem, 19/ 30-33).

Ayetler ve ayetlere getirilen yorumlar; teslim olan insanda tezahür eden duygu, düşünce ve davranış bütünlüğünü güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. İnsana tüm zamanlar boyunca, rol modeli olan rehberlerin yaşamları ile teslim oluşun “nasıl”lığı işaret edilmiştir. Fakat gerek çağlar boyu ve gerekse bugün, insanı işaret edilen “sırât-ı müstakîm”den ayıran, söz konusu boyutlarındaki tutarsız tavırlarıdır.

2.1.1.3. Boykot Dönemi

Habeşistan Necaşisinin kendisine sığınan Müslüman mültecileri iade etmeyi ve bizzat cezalandırmayı reddetmesi üzerine fena halde kızan Kureyş’liler yeni din ile mücadele için başka usuller bulup, Hz. Peygamber’in (s.a.v) kabilesini boykota karar vererek bir takım yasaklar koymuşlardır (Hamidullah, 1969: 89). Bu dönemde Müslümanların iman ve teslimiyet enerjisini güçlü bir şekilde açığa çıkaran, hiç kuşku yok ki kâfir ve münafıkların zulüm sınırını aşan hal ve hareketleridir.

Oldukça güç geçirilmiş olan bu dönem içinde karşılıklı dayanışma için tüm Haşimoğulları, Mekke vadisinin Ebu Talip mahallesinde toplanırken, Hz. Peygamber (s.a.v) ve eşi de ev halkıyla o mahalleye taşınmışken, amcası Ebu Leheb, Kureyşlilere bağlı olduğunu gösterircesine karısıyla bu mahalle dışındaki bir eve taşınmıştır (Lings, 1994: 131).

Bu dönemde vuku bulan olaylar kâfirlerin içinde buldukları küfr durumunun “fisk”a nasıl dönüştüğünü göstermektedir. Fısk küfrün daha yüksek bir derecesi olurken fasık kişi de kâfirin daha inatçısı olup, Allah’a ve Peygamber’e karşı kâfirce eylemlerde bulunmaktadır. Medine döneminde diğer özelliklerine de yer verilecek olan fasıkların tüm fiilleri küfre işaret etmektedir. Bu eylemlerin daha da ilerletilmiş hali olan “zulm” ise “haksızlık”, “kötülük”, “adaletsizlik” ve “tahakküm” gibi tercüme edilebilir. “Z-L-M” kökünün anlamı kişinin kendi sınırlarını aşması ve yapmaya hiç hakkı olmayanı yapması anlamında adaletsizlikte bulunmasıdır. Zulm insan davranışı konusunda Allah tarafından belirlenen hudutları geçmesi ve toplum tarafından tanınan adap kaidelerini çiğnemek demektir. Allah’ın hudutlarını

çigneyen herkes aslında kendisine zulm etmektedir. Bir haddin çignenmesi ve başkalarının haklarına tecavüz eden herhangi bir insanın fiili, putperestliğin bakış açısını ifade etmektedir. Ve zulm herhangi bir sebep olmaksızın başkasının canını yakmaktır ki tüm sayılanlarla beraber küfrün en tipik özelliklerindedir. Kişiyi küfre sürükleyen en önemli özellik olan “kuşkuculuk” nihayeti “kalbi katılaşmış” bir zalime döndürmektedir. Allah yolunu tıkmak suretindeki habis siyaset de kâfirlerin en önde gelen özellikleridir ve bunların sergilediği tüm eylemler de zulm sınıfına girer. Zulm ile suçlananlar sadece kâfirlerin kendileri değil, zalimleri kendilerine arkadaş edinenler de şiddetli biçimde zalim ilan olunuyorlar. Ve bu tavır cahiliye de doğal kan yoluyla yakınlığa dayalı beraberliğe de köklü bir dönüşüm getirmektedir (Izutsu, Trs: 211-229).

Boycot dönemi boyunca Müslümanlar ancak haram aylarda saldırı ve tecavüzden emin olarak dışarı çıkabiliyorlardı. Bu zamanlarda Hz. Peygamber (s.a.v) sık sık Kâbe’ye gidiyor ve Kureyş liderleri ona hakaret ediyorlardı. Bazen Kureyşi uyaran ve daha önceki kavimlerin başlarına gelenleri anlatan ayetleri okurken, Abdu’d Dar sülalesinden Nadr ayağa kalkar “Konuştukları eskilerin masallarındır. Onları yazılı bir kâğıttan okuyor, ben de benimkileri kendi kitabımdan okuyorum” derdi. Daha sonra Rüstem, İsfendiyar ve İran Krallarıyla ilgili hikâyeler anlatırdı. Bu bağlamda kalbin doğaüstü gerçeklikleri algılayan bir yeti olduğuna değinen birçok ayet inmiştir. Kâfirlerde kapalı olan kalb gözü, aslında nurun parlaklığını görebilecek özelliktedir, bu da imandır. Fakat kararmış bir kalp Allah’tan gelen mesajın ilahi kökenini algılayamamaktadır (Lings, 1994: 132 -133).

Şiddetle uygulanmış olan boykot, Hz. Peygamber’in (s.a.v) daha çok dikkat çekmesine ve tüm Arabistan’da yeni dinden bahsedilmesine yol açmıştır. Ve boykot edilenlerin akrabalarından olan bazı Kureyşlilerin ön ayak olmasıyla bu eziyetli zaman dilimi de yaklaşık 3 sene sonunda bitmiştir (Lings, 1994: 134-135).

Boycot döneminde inmiş olan surelerde “S-L-M” kökünden türetilmiş kelimelerin yer aldığı ayetlerin; özellikle kalbin arındırılmasına ve Allah’a o arınmış kalp ile boyun eğerek teslim olduğunda huzur ve selamete erişilebileceğini işaret ettikleri tespit edilmiştir. Çünkü Selâm hali bütünüyle iman etmekle ve islâm olmakla açığa çıkacak olan bir durumdur. İlgili ayet ve sureler şöyledir;

Mekke de boykot döneminde inen İbrahim Suresinde, Kur’an-ı Kerim’in bütününde görülen geçmiş-gelecek, dünya-ahiret, iman-amel, afak-enfüs arasında bağ kuracak bir zihin

inşa etmek amaçla, hem iyi hem de kötü şahsiyetlerle beraber aileleri de örnek olarak işaret edilmektedir.

“Ama imana erişip doğru ve yararlı işler yapanlar, içinde akarsuların çağıldadığı has bahçelere sokulacaklar ve orada Rablerinin izniyle, “Selâm!” ile karşılanıp yaşayacaklar” (İbrahim, 14 / 23).

Anlamı “Şairler” olan Şuara Suresinde de insanların kendilerine Hz. Peygamber (s.a.v) vasıtasıyla iletilen mesaja gösterdikleri kayıtsızlık nedeniyle Hz. Peygamber’in (s.a.v) kendini tüketmeye varacak derecede üzmemekte olduğu belirtilmektedir. İlahi mesaja yöneltilen bu kayıtsız tutum sadece Mekke toplumuna has bir özellik olmadığı işaret edilmiştir. Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lût, Hz. Şuayb; hepsi de ümmetlerinden bir karşılık beklemeden, anlamı Hz. Peygamber’in (s.a.v) ilettiği mesajla aynı olanı, iletmiş peygamberlerdi ve ümmetlerinin ısrarlı inkârlarının bedellerini ne şekilde ödediklerinin resmedildiği surede, Allah’ın yanı sıra başkalarını ilah edinenlerin azaba uğramasının kaçınılmazlığı özellikle vurgulanmıştır. “Allah’ın elçileri, insanları selamete erdirmek, Allah’ın Selam ismine herkesi mazhar etmek böylece yeryüzünde de sulh ve selameti gerçekleştirmek için onları teslim olmaya çağırırlar. Bu çağrıya icabet edenler, çağrının muhtevasını kalben kabul etmiş ve O’na bağlanmış olurlar ki bu da itikat şekliyle “İman”dır” (Ünal, 2011: 454).

“O gün ki, ne malın ne mülkün, ne de çoluk çocuğun bir yararı olmayacaktır; Yalnızca Allah’ın huzuruna kötülükten korunmuş bir kalple (kalb-i selimî) çıkanlar kurtulacaktır!” (Şuara, 26/ 88 - 89).

“Müfessirler 89. ayette “temiz kalp” diye çevirdiğimiz “kalb-i selim” tamlamasını şu manada yorumlamışlardır; Şirk ve şüpheden arınmış, iman esaslarına samimiyetle inanmış, mânen sağlıklı (İbn Kesir, VI, 159), sünnete gönülden bağlı olup bid’atlardan uzak duran, mal ve evlat sahibi olduğu için şımarmayan bir kalp (Şevkani, IV: 103). Razi’ye göre bu konudaki görüşlerin en doğrusu, kalb-i selimî, “Cehaletten ve kötü huylardan arınmış kalptir” diye tanımlayan görüştür (XXIV, 151).” (Karaman, 2008: IV: 158)

İslâm’ın ilk yıllarına rastlayan dönemde devam etmekte olan ve hem Müslümanlar hem de müşrikler tarafından ilgiyle izlenildiği anlaşılan Bizans - Sâsâni savaşlarının sonucunda Bizanslıların yenilgisi Mekkeli müşrikleri sevindirmişti. Müslümanlara karşı “Farslılar bizim kardeşlerimizdir. Rumlar da sizin Ehl-i Kitap kardeşlerinizdir. İranlıların Rumları tepeledikleri gibi, biz de size galip geleceğiz” diyerek kendilerine İranlıların zaferinden bir pay çıkartan

müşriklere karşı, Bizanslıların mutlak bir yenilgi yaşadığı bir zamanda inen Rum suresinin ayetlerinde, Bizanslıların müstakbel galibiyetlerinin haber verilmesi büyük bir mucizedir (Şulul, 2011: 330).

“Biz onlara, Bizden başkasına kulluk yapmalarını söyleyen bir ilahi vahiy mi gönderdik?”“Ve yine, kalpleri kör olanları sapıklıklarından döndürüp doğru yola iletemezsin: Sen davetini ancak mesajlarımıza inanmak isteyenlere ve böylece kendilerini Bize teslim edenlere (Müslimûn) duyurabilirsin.” (Rum, 30 / 35 - 53)

Boykot döneminde inen Neml Suresinde kıssalar üzerinden gerçekler, bazen açıkça bazen ima yoluyla ve çoğu zamanda temsili bir üslup içinde ama her zaman bizim kendi içimizde, ruhumuzun derinliklerinde yatan gizli çatışmalara dikkat çekerek, ortaya koyulmaktadır. Allah’tan başkalarına ilahlık yakıştırılmasının Allah’a yapılacak en büyük nankörlük olduğu vurgulanan Neml Suresindeki ayetler şöyledir:

“Mektup Süleyman’dan geliyor ve çok acıyıp esirgeyen sınırsız rahmet sahibi Allah adına yazılmış.(Mektupta Allah şöyle diyor:) “ Sakın Bana karşı büyüklük taslamayın; kendi isteğinizle boyun eğerek Bana gelin!” (Neml, 27/ 30-31).

(Olayların gidişi içinde Süleyman Sebe Melikesi’nin kendisine geleceğini öğrenince çevresindekilere:) *“Siz ey seçkin görevliler!” dedi, “Hanginiz bana melikenin tahtını, daha o ve ona bağlı olanlar, Allah’a yürekten boyun eğmiş kimseler (Müslimin) olarak bana çıkıp gelmeden önce buraya getirebilir?”(Neml, 27 / 38).*

(Ve) sözlerine şöyle devam etti: “(Şimdi) onun tahtını tanınmaz hale sokun; bakalım, kendi başına doğru yolu bulacak mı, yoksa doğru yolu bulamayan kimselerden mi olacak” (Neml, 27 / 41). Ayetle ilgili müfessir Muhammed Esed’in yorumu şu şekildedir; Yani eşya ve olayların sadece dış görüntüsüyle mi yetinecek, yoksa onların iç realitesini, manevi gerçeğini mi anlamaya çalışacak. Hz. Süleyman, Sebe halkının o güne kadar hep dünyevi rahatlık kaygısıyla hareket ettiklerini görerek, mümkündür ki, Sebe Melikesi’nin “taht”ı ya da “saltanatının maddi görüntüsüyle” ona önce iç dünyasını şekillendiren dünyevi ve geçici unsurları ve sonra da Allah inancıyla ve dolayısıyla manevi sorumluluk bilinciyle insan ruhunun geçirebileceği müspet ve yüceltici dönüşmeyi göstermek istemektedir (Esed, 1999: 769).

“Ve böylece Melike’ye “Senin tahtın böyle miydi?” diye soruldu. Sebe Melikesi “Sanki bunun gibiydi?” dedi. Süleyman bunun üzerine yanındakilere; “İlahi bilgi ondan önce bize

verilmiş olduğu ve bizim de başından beri Allah'a yürekten boyun eğen (Müslimin) kimseler olduğumuz halde, Melike'nin bizim kendisine bu yolda herhangi bir yardımımız olmadan, kendiliğinden Hakka ulaştığını ve daha önce Allah'ı bırakıp da tapına geldiği şeylerin kendisini doğru yoldan uzaklaştırmış olduğu, üstelik hakkı inkâr eden bir toplumun üyesi olduğu halde sonunda doğru yolu bulduğunu görüyoruz” dedi (Neml, 27 / 42 - 43). Ayete ilişkin Esed'in yorumu; “Ama tam olarak aynısı değil” bununla Sebe Melikesi şüphesini dile getirmektedir ki şüphe de bütün manevi derinleşme ve ilerleme de ilk adım hükmündedir. Melike “değiştirilen taht”ın dış görünüş olarak ardında bıraktığı tahtla aynı olduğunu görmekte beraber, bunun diğerinin sahip olmadığı manevi niteliklerle donanmış olduğunu sezgisel olarak fark etmekte ama bu dönüşümü ya da değişimi henüz tam olarak anlayamamaktadır. Ve “Hakkı inkar eden bir kavimdir” ayeti de etkisi altında yetiştiği ve geçmişte doğru yolu bulmasını zorlaştıran şirk geleneğinin rolüne işaret eden bir ifadedir. Hz. Süleyman, bu kültürel arka plana ya da geçmişe dikkat çekerek, onun geleneksel kültürel çevresini terk eder etmez hemen uyanıp aydınlanmasının son derece dikkat çekici ve takdire şayan olduğunu belirtmek istiyor (Esed, 1999: 769).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Allah'tan başkalarına ilahlık yakıştırılmasının Allah'a yapılacak en büyük nankörlük olduğu vurgulanan Neml Suresinde, melike üzerinden “İslâm” olma teklifi ile karşılaşan, Allah'ın lütfuyla “kendisine iyi ve güzel şeylerin hepsinden cömertçe verilmiş, güçlü de yönetimi” (Neml, 27 / 23) olan bu hükümdar kadın misali insanlarda açığa çıkabilecek bir tezahür resmedilmiştir. Melike'nin Süleyman (a.s.)'a karşı koymaması, ilgili ayetlerden (Neml, 27 / 15 - 44) anlaşıldığı üzere, kendisinin acziyet değil basiret sahibi, yani akl-ı selim bir insan oluşu sebebiyledir.

İbn Arabi'nin Allah'ın isimlerinin Allah, âlem ve insan ilişkisi boyutunda ele aldığı eseri “Keşfü'l- Ma'nâ an Sırrı Esmâillâhi'l- Hüsnâ”da, kulun mukaddes zâta delaletleri açısından Allah'ın isimlerine muhtaç olmasını “Taalluk” olarak, kulun Hakkı isimlerinde görmesi, Hakka ve kula nispetle isimlerini bilmesini “Tahakkuk” olarak, kulun kulluğa yaraşır tarzda isimlerle ahlaklanmasına, Hak şanına yaraştığı tarzda onlara sahip olduğu gibi kendisine yaraşır şekilde kulun isimlerle ayakta durmasına ve bu şekilde kulun kulluğa hakkını verdiği gibi rubûbiyete de hakkını vermesini “Tahalluk” olarak açıklamıştır. Söz gelişi kulun el-Vâli ismiyle ahlaklanması, Allah'ın işini üstlendiği kişi olması demektir. Böylece başkasına ikram ve ihsan eder; kendi nefesine ise adaletle hareket eder. Bu ahlaklanma arzulara yöneldiği için nefsiyle mücâhede etmek ve gayret sayesinde gerçekleşmiş ise el-Velî ismiyle ahlaklanmış demektir; içinde Hakktan bir sapma göstermeksizin gerçekleşmişse el-Vâli ismiyle tahakkuk

etmiş demektir. Hz. Peygamber (s.a.v) “Hepiniz çobansınız göttüğünüzden sorumlusunuz. İnsanların başına önder olan kişi çobandır ve göttüğünden sorumludur” ve “Allah’ın ahlakıyla ahlaklanınız” buyurmuştur (Arabi, 2010: 27- 28) Neml suresi 23.ayette adı geçen hükümdar kadın “Melik” ve “Azim” sıfatları ile tanımlanmaktadır. “Melik” isminin tahalluku; insanın iradesi Allah’ın iradesine uygunluk arz ettiğinde, arzu ettiği durumun gerçekleşmesiyle olur” (Arabi; 2010, 45). “Azim” ismine gelince “Kulun insanların değil de Allah katında değerlendirilmesi ancak Allah’tan bazı emirler almak ve onu insanlara sunması suretiyle gerçekleşir. Bu durumda bu kimse buyrukları kendi dünyasında saygı göstererek yüceltmeli ve böylece Allah’ın buyruğunun aşkınlığını dinleyicilerin kalbinde de yerleştirmeli. Ancak bu şekilde Allah’ın buyruklarına saygıyı gerçekleştirmiş olur. Böylece kul ismin taalluku gereği bu talep ve ihtiyaç nispetinde, insanların Hakk’a olan yönelişlerini artırmaya çalışır. Asla kendine yönelik bir arzu içinde de olmaz. İşte bu durum Aziz isminin taallukudur” (Arabi, 2010: 83). Gerek Melike ve gerekse Hz. Süleyman (a.s) kendilerinde taalluk etmekte olan isimleri bi-hakkın tahakkuk ettirerek, lütfedilen güçleri Asıl Sahibine tahalluk yani teslim etmişlerdir. Bu teslimiyetleri ile zatları üzerine hiçbir kayıt konulamamış, başkalarından kudretçe ve kemâl bakımından üstün olmuşlardır. Hidayete ermek tamamıyla Allah’ın lütfudur ve bu lütfun açığa çıkmasına vesile olan selim bir akıl, Allah’ın ilgili ayetlerde işaret ettiği gibi insanı, Allah’tan gayrı her şeyden yani masivadan arınmış, selim bir kalbe ulaştırabilir. Selim kalp her türlü değişim ve dönüşümü Rahmani yardımlarla Hakk’a ve hak olana çeviren bir kalptir. Tüm zamanlar boyunca İslamla müşerref olan insanların hayat hikâyelerinde görüldüğü üzere, insanlar kendi sırat-ı müstakimlerine, kökleşmiş alışkanlıklarını ve kabullerini yerle bir edecek “Hz. Süleyman ve ordusu” misali güçlü vesilelerle yönelmektedirler.

“De ki: “Bütün övgüler (gerçekte) Allah’a yaraşır. Selâm olsun, O’nun (resûl) olarak seçtiği kullara!” Zaten Allah, insanların tanrısal nitelikler yakıştırdıkları her şeyden daha üstün değil mi?” (Neml, 27 / 59). Ayetle ilgili Esed’in yorumu ise şöyledir; “Bu ifadeyle, sadece tanrılaştırılan tabiat güçlerine ya da varlıklarına değil, aynı zamanda, âdet ve geleneklerin dinsel bir kutsallık kazandırdığı sahte toplumsal ve ahlakî değerlere de işaret edilmektedir” (Esed, 1999: 773).

“Ve yine sen kalben kör olanları saptıkları yoldan çevirip doğru yola yöneltemezsin; sen sesini ancak mesajlarımıza inanmaya istekli olanlara işittirebilirsin ki onlar da zaten bize yürekten boyun eğecek (Müslimûn) kimselerdir” (Neml, 27 / 81).

“(Ey Muhammed, de ki:) “Ben yalnızca, kutlu kıldığı bu şehrin ve var olan her şeyin Rabbine kulluk etmekle emrolundum; yani O’na yürekten boyun eğen kimselerden (Müslimûn) olmakla emrolundum” (Neml, 27 / 91).

Allah yarattığı her şeye hayatını sürdüreceği bir yol çizmiş ve onu bu yola hidayet etmiştir. İnsanla birlikte gerek onun iç dünyasında gerekse dış dünyada onu hidayet veya dalaletten birine sürükleyecek bütün şartlar hazırlanmıştır. İnsana verilen irade, iki zıt kutup arasında bir seçimi gerektireceğinden insan doğumu ile beraber Allah mücadele ve imtihan için her tür şartı yaratmıştır. Hidayet kelimesinin “doğru yolu bulmak, yola girmek” manalarının yanı sıra “hediye vermek” manası da bulunmaktadır. Ve hidayet Allah’ın her şeyi yerli yerine koyması ve her şeyi kendi yolunda yürütmesidir. Allah’ın insanları yeryüzüne indirdikten sonra yol göstermesi, O’nun insanlara hediyesidir. İnsanın saptığı yanlış yollardan ayrılıp Allah’ın yoluna girebilmesi için önce böyle bir zorunluluğu duyması ve çabalaması gerekir. Elçilere ilk inananlar, şirkin kirlerine bulaşmamış ve şirkin yarattığı ortamdan son derece rahatsızlık duyanlar olmuşlardır. Yani bütünüyle sağır, kör olmayıp kalpleri katılaştırmayanlar, ölmemiş olanlardır. Ölmüş olanlar ise “dalal”dedirler. Allah’ın hidayete erdirdiği insanlar da yine İblis’in iğvalarına kapılıp dalalette düşebilir. Dalal; doğru yoldan her türlü sapmayı içine alır, ister bilerek ister bilmeyerek, ister unutarak, ister kasten olsun Sırât-ı Müstakîm’de olmamak veya Sırât-ı Müstakîm’i bilmemek de dalaldır. Allah’ın apaçık delillerini ortaya koymasından sonra tutkularına köle olup, dünya hayatını Ahirete tercih eden, zulme ve kibre sapanların sapması ise çok daha büyük ve tehlikeli bir sapmadır. Ve Resuller ve ondan sonra onların yerine geçen veliler, mürşitler, müceddidler ve âlimler de ancak Allah’ın hidayeti ile hidayet edicidirler. Hiç biri sevdiğini ve dilediğini hidayet ettiremez” (Ünal, 2011: 125 – 133).

Vakıâ Sûresinde geçen ayetler ise şöyledir; “Hayatta iken yaptıklarının bir ödülü olacak bu, orada ne boş konuşmalar duyacaklar, ne de günaha yönelten bir çağrı ama sadece iç sükûneti ve barış müjdesi (selam) (Vakıâ, 26 / 24 – 25 - 26).

Araf Suresinde ki ayet ise şöyledir; “Bu iki taraf arasında bir engel bulunacaktır. Ve orada,(hayatta iken) kendilerine (eğri ile doğruyu) ayırt edebilme yetisi bahşedilmiş olanların her birini taşıdığı belirtiden tanıyan kimseler olacak. Ve (girmek için) can atıkları halde cennete (henüz) girmemiş olan bu kimseler cennetliklere; “Size selâm olsun” diye seslenecekler” (Araf, 7 / 46).

Elmalı’lı Hamdi Yazır A’raf üzerindeki adamların tefsirinde başlıca iki görüş olduğunu belirtmiştir; Birincisi: Ebu Huzeyfe ve diğerlerinden rivayet edildiği üzere bunlar amelde kusur

etmiş ve mizanda iyilikleri ve kötülükleri eşit gelmiş Allah'ı birleyen topluluktur ki; cennet ile cehennem arasında bir müddet kalırlar. Sonra Allah Teâlâ haklarında bir hüküm verir. Cennet ehli cennete girmiş bunlar girememişlerdir ve onlara özenirler de “Selam ve selamet size” derler. İkincisi: Bunlar, peygamberler, şehitler, hayırlılar, âlimler veya adam şeklinde görünen melekler gibi derecesi yüksek bir takım zatlardır, denilmiştir. Cennet ehli henüz cennete girmemiş ve girmek ümidinde buldukları sırada A'raf ehli onları selametle müjdelerler (Yazır, Trs.: IX: 44).

Taberi tefsiri (Taberî, Trs.: IX: 52 - 55) ve Rûhu'l-Furkan Tefsirinde (Ustaosmanoğlu, 2008, XIII: 522-536) Araf ehlinin kimler olduğuna ilişkin bir çok yorum nakledilmiştir. Rûhu'l Furkan Tefsirinde Araf Suresi kırk altıncı ayete ilişkin yapılan işârî mana, İbn Arabî'nin yorumu ile benzerlik göstermektedir. Yorum şöyledir;

“Tüsteri ve Sülemî” tefsirlerinde zikredildiğine göre; A'raf ashâbı Allah-u Teala'yı bilen marifet ehlidirler. Allah-u Teâlâ bu dostlarını dünya ve ahirette kullarının sırlarına vakıf kıldığı gibi, ahirette de onları iki cihanı ve ehlini tanışınlar diye bu makamda durdurmuştur ve melekleri onlara tanıtmıştır. Fâris (k.s) şöyle demiştir; “A'raf ashâbı o kimselerdir ki, Allah-u Teala onlara hazları ya da muhalefetleri yüzünden Hakk Teâlâ'dan geri kalanların makamlarını tanıtmıştır. Cehennem ehlini Hak Teâlâ'dan koparan şey, emir ve yasaklara karşı muhalefetleri olmuştur. Cennet ehlini O'ndan ayıran şey ise hazları, canlarının istediği cennet nimetlerinden zevk almaları olmuştur.” Herevi Tefsiri'nde zikredildiğine göre; “onlar ne adamlardır ki, Rabbü'l izzet onlar için “ricalûn” (erler, yiğitler) demiştir. Onlar öyle yiğitlerdir ki, inayet rüzgarı ve riâyet nesîmi (meltemi), kurbet (Cenab-ı Hakk'ın manevi yakınlığı) cihetinden ansızın üzerlerine eser. İnayet onların üzerine estiğinde, kalpleri marifet nuruyla dirilir. Canları O'nun visalının kokusuyla hoş kokulu olur. Başları inayet cilâsıyla parlar. O (Rableri), himmet ve hüsn-i sîreti kendilerinde bir arada toplamaları sebebiyle onları muratlarına erdirmiştir. Böylelikle onlar halktan himmet ummayı tamamıyla kaldırır ve Hakk'ın şefkatiyle yetinirler. Herkes için bir nişan (alamet) vardır. Nişânsızlık (belirginsizlik) ise onlar için nişandır. Her bir kimse bir sıfatla kendindedir. Onların sıfatı ise kendinden geçmişliktir” (Ustaosmanoğlu, 2008, XIII: 537 - 541).

Sonuç olarak Araf Suresi kırk altıncı ayete ilişkin yapılan tefsirlerde; insanların her türlü ayıp ve eksikliklerden münezze olarak “Selam” ile müjdelenmeye hak kazanabilmelerinin, kendilerine iletilen ilahi mesajı düşünce boyutlarından, davranış boyutlarına aksettirmeleriyle mümkün olacağını düşünmekteyiz. A'raf Ehlinin yorum

zenginliğiyle; bir davranış biçimin olumlu ve olumsuz olarak her iki kutbuna dikkat çekilmektedir. Bir tarafta doğru idrak edildiği halde irade ile idrakin Allah'ın emri doğrultusunda “bir” edilemeyişi, diğer tarafta ise “er”lik ile nitelenecek biçimde nefsin sıfatlarından soyunuşu; bu “insan olmak” potansiyelinin imkânı dâhilindeki iki yansıtma biçimidir. Birisi kendi içinde, kendine verilen güçlerin emre tabiiyet ölçüsünde “bir” edilememesiyle “arada kalmak”, diğeri ise emre tam teslimiyetle bir bütün halinde “şahitlik etmek”tir. “İbn Arabî’de “er” yani “racül” ister erkek ister dişi olsun racület (adamlık) özelliğini elde eden, makam ve mertebesine ulaşmış kimse demektir. Er olan kişi mutlak kulluk mertebesinde Hakk'ın suretiyle zuhur eden herkeştir. Böylece o her şeye hakkını verir” (Hakîm, 2005: 519).

Araf Suresinde geçmekte olan bir diğeri ayet şöyledir; *“Fıravun: “Ben size izin vermeden ona inandınız, öyle mi?” dedi, “Bakın bu sizin yaptığınız sinsice hazırlanmış bir tuzak; hem de bu benim şehrimde, böylelikle ahalisini çekip götürmek için. Ama bekleyin yakında göreceksiniz bu dönekliliğiniz yüzünden mutlaka içinizden pek çoğunun ellerini ayaklarını budayacağım ve yine pek çoğunuzu topluca asacağım!” (Berikiler:) “Bundan ne çıkar, biz de Rabbimize döneriz!” dediler. “Çünkü yalnızca bize ulaşır ulaşmaz Rabbimizin ayetlerine inandık diye bize hınç duyuyorsun. Ey Rabbimiz, dar zamanda bize sabır ihsan et ve yürekten sana bağlanan (Müslimine) kimseler olarak canımızı al!”” (Araf, 7/ 123 - 126).*

Hz. Peygamber (s.a.v), “yanlış işlerde, Allah'ın yasakladığı şeylerde hiç kimseye itaat olmaz. Her kim Allah'ın emrine muhalif istekte bulunursa ona itaat edilmez.” buyurmuşlardır. Toplumsal hayatta cahilin alime, bilmeyenin bilene, yönetilenin yönetene, çocuğun ebeveyne itaati yaşamanın gerekli ve zorunlu kıldığı itaat alanlarıdır. Ancak bu aşamada insan yol ayrımındadır. Bu ayrımında temel ölçü hiçbir itaatın Allah'a itaatın referansı olan vahiyle çatışmaması şarttır. Peygambere itaat da dahil olmak üzere hiçbir itaat vahye rağmen gerçekleştirilmemelidir (Vatandaş, 2005: 485 - 490). Bu ve benzeri sınav zamanlarında insanların en önemli güç kaynağı olan “Sabır”; ““Dayanmak, sızlanmamak”, “darlıkta kendini tutmak” demektir. İnsanın bela anında, belanın en şiddetli olan anında kendisini tutabilmesidir. Öfke ile taşıp dökülmemesidir. Her şeyin Allah'tan geldiği bilinci içinde nefesine hakim olmasıdır. Şükür ve takvâ olan sabrın ana malzemesi de rızadır” (Özdamar, 2012: 383). Sabırda hapis manası olup, “akıl ve şeriatin gerektirdiği hallerde nefsi hapsedme, kendine hakim olma” demek olur. Hz. Ali (r.a), imanın dört direk üzerine oturduğunu ve bunlardan biri olan sabrın dört şubesi bulunduğunu belirtmiştir; bu dört şube arzu, korku, züht ve gözetmedir. “Cennetti arzulayan şehvetlerden soyunsun, ateşten korkan haramlardan yüz çevirsin, dünyada züht

sahibi olana musibetler kolay ve hafif gelir, ölümü gözeten de hayırlarda acele eder” (Ünal, 2011: 413).

2.1.1.4. Biat Dönemi

Boycot kaldırıldıktan sonra kısa bir süre Mekke’de büyük bir rahatlama olmuş ve Müslümanlara gösterilen düşmanlık yumuşamıştır. Bu rahatlama haberinin Habeşistan’a ulaşması ile muhacirlerden bazıları geri dönüş için hazırlıklara başlamışlardır. Kureyş liderleri çabalarını Hz. Peygamber’i (s.a.v) bir anlaşma yapmaya ikna etmede yoğunlaştırmışlar ve iki dinin de aynı anda uygulanmasını önermişlerdir. Kafirun Suresi’nin indirilişiyle, onların bu isteklerinin imkânsız olduğu kendilerine bildirilmiştir. Bunun sonucunda, geri dönen muhacirler daha haram bölgeye ulaşmadan yumuşak durum sona ermiştir (Lings, 1994: 135).

MS. 619 yılının “hüzün yılı” olarak kabul edilmesinin sebebi Hz. Peygamber’in (s.a.v) sadece eşi olmakla kalmayıp aynı zamanda en yakın arkadaşı olan Hatice’yi ve amcası Ebu Talip’i kaybetmiş olmasıdır. Amcasının ölümüyle Haşim oğullarının liderliğine Ebu Leheb’in geçmiş olması ile Hz. Peygamber (s.a.v) “sözde” bir koruma altına girmiş bulunuyordu. Yaşadığı birçok tatsız tecrübe sonucunda mecburen Hz. Peygamber (s.a.v) Taif’e giderek, düşmanlarına karşı koruma talebinde bulunduğu anda aldığı cevap; alay, aşağılanma ve taşlanma olmuştur. Taiflilerden bir şey elde edemeyeceğini anlayan ve Mekke’ye geri dönmek üzere yola koyulan Hz. Peygamber’in (s.a.v) Nahle mevkiinde namaz kılarak, okuduğu ayetleri duyan bir grup cin, kendisine itaat ederek Müslüman olmuş ve onun âlemlere rahmet olarak gönderildiğini teyit etmişlerdir. Mekke’ye dönüşünde Hira mağarasına giden Hz. Peygamber (s.a.v), boykotun kaldırılmasında ön ayak olan kişilerden Nevfel kabilesinin şefi Mut’im’e haber göndererek, koruma istemiş ve isteğinin kabul edilmesi üzerine ancak şehre girebilmiştir (Lings, 1994: 143 -146). Hz. Peygamber (s.a.v), tebliğ başlamasından itibaren en zor sınamalarla karşılaşmış, ıstırap çekmiş ve güçlükler gittikçe artmıştır. Fakat o (s.a.v), Allah’a olan inancını ve Allah kelimesini üstün kılmak için hiçbir menfaat gözetmeksizin mücadelesine devam etmek hususunda taşıdığı sarsılmaz kararlılığını daima korumuştur. Hz. Peygamber’e (s.a.v) iman edip etrafında toplanan ashabının büyük bir kısmı, kendi vatanlarını terk edip Habeşistan’ı yurt edinmiştir. Bu sınamaların sonuncusu da şiddetli bir sosyal-ekonomik boykota uğramalarıydı. Hemen ardından sadık eşinin ve en önemli hamisi amcasının vefatıyla Hz. Peygamber’in (s.a.v) adeta iki kanadı kırılmıştır. Nihayet son girişimi olan Tâif’de uzak akrabaları yanında sığınacak bir yer araması da sonuçsuz kalmıştır. İşte böyle bir

durumdayken Resûl-i Ekrem (s.a.v), İsrâ ve Mi'râc denilen ilahi mükâfata mazhar olmuştur (Şulul, 2011: 351).

Hz. Peygamber (s.a.v) risaletinin on birinci senesinde Medine'den gelen altı kişilik gruba İslâm'ı anlatıp gelecek sene buluşmak üzere sözleşmiştir. Bu görüşmeler Mina hudutları içinde yer alan Akabe'de birer yıl arayla üç kez gerçekleşmiştir. Akabe Biatları Müslümanların Medine'ye hicretleri ile neticelenecek olan sürecin ilk aşamalarıdır (Şulul, 2011: 361 - 363).

Yemen'den gelip, Hicret ile beraber Medine ismini alacak olan, Yesrib'e yerleşmiş olan iki kardeş kabile Evs ve Hazrec'in ataları Yesrib'te komşu oldukları Yahudilerin siyasi ve iktisadi baskılarına maruz kalmışlardır. Müttelik Arap kabilelerinden aldıkları destekle şehrin idaresinde söz sahibi olabilmiş bu iki kardeş kabile, aralarındaki rekabetin Yahudiler tarafından kışkırtılmasıyla, birbirine düşmüş ve aralarında, Buâs Savaşları olarak isimlendirilen, yüz yirmi yıl sürecektir olan iç savaşa sürüklenmişlerdir. Bu kabilelerin İslâm'ı kolayca seçmiş olmalarının sebebi; bu savaşlar dolayısıyla ihtiyaç duydukları sulh, sükûnla beraber bunu sağlayabilecek ve herkesin kabul edebileceği bir lidere olan ihtiyaçlarıdır. Ve Yahudiler tarafından sürekli bir Peygamberin gelişiyle tehdit edildiklerinden vahiy ve peygamberlik gibi kavramlara yabancı olmayışlarıdır (Şulul, 2011: 327 - 329). Yahudilerin Evs ve Hazreçliler yeni Peygamber'in kendileri tarafında yer alıp, onları daha güçlü kılacağına dair savurdıkları tehditleri aslında Allah'ın şanını yüceltmek için ister isteyerek, ister istemeyerek herkesin kendi istidadı gereğince hizmet halinde olduğunun en güzel örneklerindedir. Bu durum "İslâm" yani Allah'a teslim olduğunu zanneden Yahudilerin, İslam Dini'ne yaptıkları belki de en büyük ve en önemli hizmet olarak kabul edilebilir.

Bu dönemde "S-L-M" kökünden türetilen kelimelerin yer aldığı ayetler, artık eğri ile doğrunun ayırt edilerek, ayıp ve noksanlıklardan arınarak, kötü olan her şeye karşı güvenliğin sağlanarak huzura ermenin ve kalbin Allah ile dostluğun kurulmasına hazır bir mahal haline getirilmesine işaret etmektedir. İlgili ayet ve sureler şöyledir;

Konusu tevhit olan Cin Suresinde; görünmez varlıkların insanla Allah arasında aracı değil, ilahi rehberliğe muhtaç varlıklar olduğu işaret edilmektedir. Bölge müşriklerinin görünmeyen varlıklara ilişkin sapkın tasavvurunu oluşturan unsurlardan biri de Yahudi kültürüdür. Ümmi Araplar kitap ehli Yahudilerin spekülasyonlarına bakarak, onların cinlere ve vahyin kaynağına dair esrarlı bilgileri olduğunu düşünüyorlardı. Onları bu konuda tahrik eden vahyin kaynağına şaibe düşürme arzusuydu. Sûre gaybın bilgisini Allah ile cinler arasında paylaştıran her türlü mantığı reddeder (İslâmoğlu, 2011: 403 - 404).

“Ama içinizde kendilerini Allah’a teslim edenler (Eslem) bulunduğu doğrudur, tıpkı kendilerini zulme kaptıranlar bulunduğu gibi. Kendilerini Allah’a teslim edenler (Müslimine) doğru ile eğriyi ayırt etme bilincine ulaşanlardır”(Cin, 72 / 14).

Hız. Musa’nın hayatının daha çok beşer yanından bahsedilen Kasas Suresinde ise insan olmanın kaçınılmaz tezahürleri karşısında kendini gösteren beşeri güdüler, iç çatışmaları, şaşkınlık ve hatalara dikkat çekilmektedir. Böylece “Aziz” ya da “Veli” olarak bilinen erdemli kimselere yahut peygamberlere “insanüstü” nitelikler, “tanrısal” güçler yakıştırmak yolundaki eğilimlere karşı Kur’an-ı Kerim’in uyarıcı tezi ortaya koyulmaktadır (Esed, 1999: 780).

“Bu kimseler değişmeyen gerçek kendilerine ulaştırıldığında hemen “Buna inandık” derler, “Çünkü bu bize Rabbimizin katından ulaşan bir gerçek; bu bize ulaşmadan önce de, biz zaten O’na yürekten boyun eğen (Müslimine) kimselerdik!” (Kitap ehlinden ve onların samimi olanlarından bahsedilmektedir.) Güçlülere göğüs germelerine, kötülüğü iyilikle savmalarına, kendilerine rızık olarak bahsettiğimiz şeylerden başkaları için de harcamalarına karşılık kendilerine iki kat ecir verecek olduğumuz kimseler işte böyleleridir” (Kasas, 28 / 53 - 54).

Ayette geçmekte olan “Rabbimiz katından ulaşan bir gerçek” olan “Hakk”; “Allah’ın bütün fiillerinde görüldüğü gibi “Hikmet” uygunluk gerektiren şey anlamında kullanılmaktadır” (Ünal, 2011: 98). Ve tavır olarak Hakk’a layıkıyla teslim olan insanlarda da yine “Gerek sözün, gerekse amelin, zaman, şartlar ve miktar bakımından nasıl gerekiyorsa öyle olması manasında olan Hakk” (Ünal, 2011: 98). tezahür edecektir.

“Onlar ki, boş ve anlamsız sözler işittikleri zaman ondan hemen yüz çevirip, “Bizim yapıp-ettiklerimizin hesabını biz vereceğiz, sizin yapıp-ettiklerinizin hesabını da siz vereceksiniz. Size selâm olsun; bizim, (doğru ile yanlışın anlamından) habersiz kimselerle işimiz yok” derler”(Kasas, 28 / 55). Buradaki boş ve anlamsız sözlerden kasıt; ayette bahsedilen kimselerdeki manevi biçimlenmeyi, manevi yenilenmeyi önyargılara dayanarak alay konusu yapan kimselerin söylediği karalayıcı sözler olsa gerekir (Esed, 1999: 794).

İslâm’ın temel ilke ve öğretilerinin çok yönlü bir şekilde sergilendiği Yunus suresinde de insana; yüzünü yalancı, aldatici şeylerden bütünüyle arınmış olarak sebat ve samimiyetle gerçek inanca çevirerek Allah’tan başkasına tanrılık yakıştıranlardan olmaması emredilmiştir.

“Ama doğrusu, imana erişip doğru ve yararlı işler yapanlara gelince, Rableri imanlarından dolayı onları doğru yola eriştirmektedir. Ahirette has bahçelerde onların ayakları altında dereler, ırmaklar çağlıdayacaktır. Orada o mutluluk makamında onlar “Ey

Allah'ım! Sınırsız kudret ve izzetinle ne yücesin!" diye çığırtırlar ve onlara, "Size selâm olsun" diye karşılık verilir; bunun üzerine onlar da son söz olarak; "Bütün övgüler, âlemlerin Rabbi olan Allah'a özgüdür!" derler (Yunus, 10 / 9 - 10).

İslam teslim olarak elde edilen barış ve esenliktir, huzurdur, güvendir, saadettir, her türlü zarar ve kötülükten kurtuluştur. Teslimiyet özü itibarıyla ve mutlak anlamda Allah'adır. Bu durum Allah'ın ilah, rab, melik oluşunun gereği ve olmazsa olmaz şartıdır. Teslim olunmaması gereken şeye teslimiyet İslam'ı değil, İslam'ın karşıtı olan küfür, şirki ifade etmektedir. Küfür ve şirk ise azaptır, zulümdür, kötülüktür, korkudur, sıkıntıdır, sapkınlıktır (Vatandaş, 2005: 484).

"(Nuh (a.s) için) Beri yandan, eğer size ulaştırdığım mesajdan yüz çevirirseniz, hatırlayın ki ben sizden bir karşılık beklemiş değilim; benim ücretimi ödemek Allah'tan başkasına düşmez; çünkü ben kendini O'na teslim edenlerden (Müslimine) biri olmakla emir olundum"(Yunus, 10 / 72). Bu ayetin Ruh'u'l Beyan'da ki yorumu şu şekildedir; "Bilesin ki nasihat verici bir muallim, seni veya başkasını ıslah etmeyi arzuladığı zaman, hatta bütün insanların kendi ellerinde ıslah olmasını isterken bunu sırf Hz. Muhammed (s.a.v)'in tâbileri çoğalsın diye arzular. Çünkü o, Hz. Muhammed'in (s.a.v) "Ben diğer ümmetlere sizin çokluğunuzla övüneceğim." buyurduğunu işitmiştir. Bu yüksek bir makamdır. Çünkü böyle bir nasihatçinin başkasını irşada ihtiyacı yoktur. Onun tek gayesi Hz. Muhammed (s.a.v)'in rütbesini yüceltmek ve büyütme'tir (Bursevi, VIII: 187).

Yunus Suresinden bir diğer ayet de; *"Musa; "Eğer Allah'a inanıyorsanız" dedi, eğer gerçekten O'na bağlanıp kendinizi O'na teslim etmişseniz (Müslimine), öyleyse artık güvenin O'na! (Yunus, 28 / 84). Derken İsrailoğulları'nı denizin öte yakasına geçirdik; bunun üzerine Firavun ve ordusu hışımla onların ardına düştü, (denizin dalgaları onları örtüp de Firavun) boğulmak üzereyken; "Elhak, inandım" dedi, " İsrailoğulları'nın inandığı Tanrı'dan başka Tanrı yok! Ve ben de artık kendini yürekten O'na teslim eden kimselerdenim!"(Yunus, 28 / 90).*

Allah'a gerçekten teslim olan kişinin kalbine artık iman tam anlamıyla yerleştiğinde, "Mümin" sıfatını sadece sözleriyle değil, amelleriyle de tasdik edişyle hak eder. Allah ile arasında muhabbet tesis etmek isteyen Müslüman, artık bu muhabbetin hakkını verdiği için "Mümin" olmuştur. Derler ki Nil nehri, Allah'a tam anlamıyla güvenen bir mümin nehre doğru adımını atmadan ikiye ayrılmamıştır. Mümin olan kişi her türlü korku ve şüpheden uzak ve bütünüyle mutmain olan kişidir. Çünkü o artık bilmektedir ki Allah her türlü emniyetin kaynağıdır.

Allah'ın peygamberleri aracılığıyla gönderdiği uyarıları dikkate almayan kavimlerin, baştan çıkmış üyelerinin başlarına gelen felaketlerin resmedildiği bir diğer sûre de Hud suresidir. “Bir önceki sure olan Yunus Suresi Hz.Peygamber'in (s.a.v.) kavmi için duyduğu endişeyi belirgin bir hale getirmişken, bu suredeki sert uyarılar ise Hz. Peygamber'i (s.a.v) iyiden iyiye telaşa düşürmüştür” (İslâmoğlu, 2011: 130).

“O halde, onların “Niçin ona gökten bir hazine inmedi” ya da “Niçin onunla bir melek gelmedi?” diye söylenmelerinden ötürü yüreğin daralıyor diye sana vahyedilen mesajın bir kısmını göz ardı etmen hiç doğru olur mu? Unutma ki, sen sadece bir uyarıcısın; Allah ise her şeyin üzerinde gözetici olarak bulunuyor. Ve bunun içindir ki; “Onu (Kur'an-ı) (Muhammed'in kendisi) uydurdu diyorsa, onlara de ki; “Madem öyle, doğru sözlü kimselerdenseniz, o zaman, onunkilerle aynı değerde insan zihninden çıkma on sure getirin (de görelim) hem bu iş için Allah'tan başka kimi yardıma çağırabilirseniz çağırın. Ve eğer bu yardıma çağırdıklarınız size yardım edemiyorlarsa o zaman bilin ki, bu Kur'an ancak Allah'ın ilminden indirilmiştir (ve yine bilin ki) O'ndan başka ilah yoktur. O halde, şimdi artık O'na teslim olacak (Müslimine) mısınız?” (Hud, 11/ 12-13-14).

Ruhu'l Beyan'da yukarıdaki ayetlerle ilgili olarak yapılan açıklamaların bir bölümü de şöyledir; *“Bilin ki”* ifadesiyle anlatılmak istenen bilmeye devam ve bilmekte sebat etmektir. *“Ve O'ndan başka tanrı yoktur.”* Yani bunu bilmeye de devam edin. Bu ifade ile şöyle söylenmek isteniyor; Vahyi indiren Allah'tır. O'ndan başka vahiy indiren yoktur. Çünkü O kendisinden başka tanrı bulunmayan yegâne tanrıdır. *“Nasıl, artık Müslüman oldunuz mu?”* İslâm'da sebatkâr mısınız? İslâm gönüllerinize iyice yerleşti mi? Yani son derece ihlâslı bir şekilde Müslüman olmakta sebatkâr olun. Bir hadiste şöyle buyrulur; “Allah Teâlâ, risalet vazifesi ile beni gönderdi. O kadar sıkışıp darlığa düştüm ki sonunda bana; “Risâletimi açıklayıp tebliğ etmezsen sana azap ederim.” şeklinde vahyedip beni koruyacağını garantiledi de güç kuvvet kazandım.” İyiliği emredip kötülüğü men eden âlimler de bu hadisin şümûlüne dahildir. Çünkü bildikleriyle amel edip Allah'tan başka hiç kimseden korkmaksızın tebliğe soyundukları vakit Allah Teâlâ onları düşmanların tuzaklarından korur. Ayrıca bir başka hadiste şöyle buyrulur: “Bir mü'min başka bir mü'min için birbirini ayakta tutan bina gibidir.” Yani mü'min din ve dünya işlerinde ancak din kardeşinin yardımı ile güç kuvvet kazanır. Ve tevhit üzere sebat etmek gerekir. Bir hadiste “İmanınızı yenileyin.” buyrulmuştur. Bu ifadenin maksadı, bir mertebeden başka bir mertebeye intikal etmektir (Bursevi, VIII: 303 - 305).

“Bunun üzerine Nuh’a ‘Ey Nuh!’ denildi, ‘Sana ve seninle beraber olanlara; senin ve onların soyundan gelecek olan iyi insanlara katımızdan bir barış ve güvenlik (bi-selâmin), bir bolluk ve bereket vaadi ile gemiden in. Fakat senin ve onların soyundan gelecek olan zalim ve inkârcı insanlara gelince, Biz onların bu dünyada belli bir süre tutunup geçinmelerine fırsat verecek, sonra da başlarına katımızdan bir azap saracağız” (Hud, 11/ 48).

Biat dönemi olarak adlandırdığımız bu dönemde inmiş olan ayetlerin genelinde imâ edilen “Biat”; öncelikle inananların kendi asli fitratlarına, sonra kendilerini çevreleyen âfak içinde sorumlu oldukları her varlığa ve dolayısıyla Allah’a olan sadakat ve bağlılıklarıdır. Biat; tevhidi bakış ve davranış olan “İhsan”ın temel gereğidir. İnsan Allah’a olan biatini ihlas ve samimiyetle etmedikçe, hidayet edildiği asli yoldan saparak dalalet düşebilir. “H-L-S” kökünden türetilen “İhlas”, “arıtma, saflaştırma, ayırma, katışığını giderme” manasına gelmektedir. Aldanma yolları pek çok olan insanın Allah’a ibadet etmesi, kalbini nefsin ve şeytanın her türlü tesirlerinden, amelini ve niyetini riyadan, Allah rızası dışındaki razılıklardan arındırması ve dininde Allah’tan ve O’nun rızasından başka hedef gözetememesidir ki işte bu ihlâstır” (Ünal, 2011: 442 – 443).

Tevhidin vurgulandığı En-am Suresinde de insanlar yine Allah’a karşı sorumluluklarının bilincinde olmaya ve hayat seferinde sadece Allah’ı rehber etmeye davet edilmektedir.

“De ki; ‘Hayat veren ve hiçbir şeye muhtaç olmayan O dururken göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah’tan başka birini mi dost edineceğim? De ki; ‘Ben, Allah’a teslim olanların (Esleme) öncüsü olmakla emir olundum, Allah’tan başkasına ilahlık yakıştıranlar arasında bulunmakla değil” (En-am, 6/14).

Allah’ı dost yani “Veli” kabul etmekle ya da Allah’ın insana “Veli” olması “Veli” olunan üzerinde bir salahiyet ve hak sahibi olmayı ifade eder. Bu karşıdakine tahakküm etmeğe yol açan bir salahiyet ve hak değil, aksine, her bakımdan onun iyiliğine çalışmayı ve onu doğrultmayı gerektiren bir salahiyet ve haktır. Bundandır ki Allah, müminlerin Velisi olarak onları hidayete erdirir. İşte Allah’ın müminler üzerinde bu velayeti netice verir; yani her müminin her mümin üzerinde bir hak ve salahiyeti vardır ki bu; Allah’ın velayetinin icra ve tecelli vasıtası olmaları, insanları İslâm’a çağırmaları ve müminleri karanlıklardan çıkarmalarıdır. Ve bu velayeti yüklenenler, hiçbir zaman zorba değil, emrlerini üzerine aldığı kişilere tam bir şefkat, sıcaklık ve yakınlık içinde olmak zorundadırlar” (Ünal, 2011: 492).

“Mesajlarımıza inananlar sana geldiklerinde de ki: “Size selam (Selâmun) olsun! Rabbiniz rahmet ve merhameti kendisine ilke edinmiştir, böylece sizden biri bilgisizlikten dolayı kötü bir fiil işler ve sonra tevbe edip dürüst ve erdemlice bir hayat yaşarsa O’nun çok affedici ve rahmet kaynağı olduğunu görecektir” (En-am, 6 / 54).

Burada değer yargılarındaki sağlamlık, her türlü kötülükten emin olma ve dolayısıyla, bütün ahlaki/manevi çatışma ve huzursuzluklardan kurtulma anlamını kapsayarak ruhi bir muhtevaya sahip olan “Selâm”, Müslümanlar arasındaki selamlaşmanın da temel biçimi haline gelmiştir (Esed, 1999: 236). Hz. Peygamber’in (s.a.v) “Varlığım kudret elinde bulunan Allah’a yemin ederim ki siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de gereği gibi iman edemezsiniz. Ben size yerine getirdiğiniz zaman aranızda sevgiyi oluşturup pekiştirecek bir şey söyleyeyim mi? O selâmdır. Selâmı aranızda yaygınlaştırın (Vatandaş, 2005: 33). Ayrıca pişmanlıkla günahları terk edip, günah öncesi hale dönme anlamına gelen “Tevbe” imanın da bir gereğidir çünkü insan yanılabilir, sürçebilir. Kur’an-ı Kerîm’de “Ey iman edenler! Allah’a Nasuh tevbe ile tevbe edin” (Tahrim, 66 / 8). buyrulmaktadır. Nasihat kelimesi ile ilgili olan “Nasuh” “halislik, safilik” manası taşıdığı gibi, söküğü dikmek, yırtığı yamamak suretiyle tamir etmek manasına da gelir. Tevbe-i Nasuh’ta, kalpte bir karartı bırakmayacak şekilde hem kalbi günahattan temizleme, hem de günahın kalpte açtığı yarayı tedavi etme, iman ve marifette meydana getirdiği açığı kapama manaları vardır. Bu bakımdan tevbe günahın izini giderdiği için bir hadis-i şerif’te, “Tevbe eden, hiç günah işlememiş gibidir” buyurulmuştur (Ünal, 2011: 418 – 419).

“De ki: “Biz Allah’ın yerine bize ne faydası dokunan ne de zarar verebilen şeylere mi yalvaralım? Ve Allah bizi doğru yola ilettikten sonra topuklarımızın üzerinde gerisin geri mi dönelim? Tıpkı kendisini doğru yola çağıran arkadaşları (uzaktan) “Bizimle gel” diye seslendikleri halde şeytanların ayartmasına kapılıp dünyevi zevkler peşinde körü körüne koşturan kimse gibi mi olalım?” De ki: “Şüphe yok ki Allah’ın rehberliği, yegane rehberliktir; ve biz, kendimizi bütün âlemlerin Rabbine teslim (Eslim) etmekle emrolunduk”” (En-am, 6 / 71).

“Allah kimi doğru yola ulaştırmak isterse, kalbini (O’na) teslim olma (İslâmi) arzusuyla genişletir; kimin de sapmasına izin verirse onun kalbini daraltır ve sıkıştırır, adeta göklere turmanıyormuş gibi, böylece Allah, inanmayanları dehşete düşürür. İşte bu Rabbinin şaşmaz yoludur. Gerçekten bu mesajlarımızı, onlardan ders almak isteyen insanlara açık

şekilde anlatıyoruz. Rableri katında barış ve esenlik yurdu (Darus- Selâmi) onların olacak ve yapmakta olduklarından dolayı Allah onlara yakın bulunacak” (En-am, 6 / 125 – 126 -127).

“De ki: “Bakin benim namazım, bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm yalnızca bütün âlemlerin Rabbi olan Allah içindir ki O’nun ortağı yoktur. Ben böyle emrolundum ve ben benliklerini teslim edenlerin (Müslim) daima öncüsü olacağım”(En-am, 6/ 162 - 163).

Tevhid birlemek demektir. Allah’ın var ve bir olduğunu dil ile ikrar; kalp ile tasdik etmek anlamına gelen tevhidin üç mertebesi vardır; 1.Allah’tan özge ilah tanımamak. 2.Allah’tan gayrısından yani mâsivâdan soyunmak. 3.Mâsivâ ve mahlûk fikrinden arınarak halkı Hakk’tan ayrı gayrı bilmeyerek, kendini Allah’a adamaktır (Özdamar, 2012: 458). Ayrıca “ Tevhid bir sır, marifet de “birr / iyilik” dir. İman, sırrı muhafaza, biri müşahede etmektir. İslâm, birre şükretmek, kalbi sırta teslim etmektir. Çünkü tevhid bir sır olup, kul o sırrı ancak Allah’ın kendisini hidayet etmesi ve kendisine delil göstermesi yardımıyla ulaşır. Yoksa Allah’ın desteği ve hidayeti olmadan kendi aklıyla onu idrâk edemez. Marifet, Allah’ın ona bir lütfu ve ihsanıdır. Çünkü kul onu hak etmeden, Allah bunun için ona nimet ve ihsanının kapısını açmış, ona hidayet lütfetmiştir. Kul da bunların hepsinin Allah’tan olduğuna iman etmiştir. Ona hem nimet vermiş hem de o nimete şükretmeyi ihsan etmiştir. Allah’ın tevfiği olmadan kul O’na şükredemez. İşte bu da Allah’ın kuluna yeni bir nimet ve ihsanıdır. Böylece kul, Allah’ın lütfunu görür ve sırrını korur. Çünkü onu buna muvaffak kılan ancak O’dur. Çünkü kul O’nun rubûbiyetinin keyfiyetini idrak edemez. Böylece O’nun bir olduğunu anlar ve teşbih (O’nu başka varlıklara benzetme), tâtil (sıfatlarını inkâr etme), tekyîf (O’na bir keyfiyet yükleme, nasıl olduğu üzerine yorum yapma) ve tecnîf (sapık düşüncelere saplanarak O’ndan uzaklaşma) gibi tehlikeli işlerden ve düşüncelerden kaçınır” (Erginli, 2006: 1103).

On ikinci ve on üçüncü ayetinde “*Sen hayranlık ve şaşkınlık duyarken onlar yalnızca alay ederler ve hakikat kendilerine hatırlatıldığında onu kavramaya yanaşmazlar.*” tanımı Sâffât Sûresi’nin de yine sıkıntılı bir zamanda inmiş olduğunun bir işareti olarak kabul edilebilir. Allah, güzel iş yapanları, tertemiz kalple Rablerine gelenleri, iyilik yapanları, gerçekten inanmışları, en sıkıntılı zamanlarında bile Kendisinin sınırsız şanını yüceltenleri nasıl ödüllendirdiğini, geçmiş peygamberlerin kıssaları üzerinden hatırlatmış ve inkârcı sorumsuzların neler ile karşılaşacaklarını bir kere daha resmetmiştir.

“Bütün âlemlerde Nuh’a selâm olsun! Rabbine tertemiz bir kalp (Kalb-i selim)ile yönelmişti” (Sâffât, 37 / 79 - 84). “Fakat her ikisi de Allah’ın emri olarak gördüklerine kendilerini teslim (Esleme) edince ve İbrahim onu yüz üstü yatırınca (Sâffât, 37 / 103).

“İbrahim’e selâm olsun!” (Sâffât, 37 / 109). “Musa’ya ve Harun’a selâm olsun!” (Sâffât, 37 / 120). “İlyas’a ve onun yolundan gidenlere selâm olsun!” (Sâffât, 37 / 130). “Onun bütün elçilerine selâm olsun!” (Sâffât, 37 / 181). Ayetlerde adı geçen tüm Peygamberler, iradelerini Allah’ın iradesi içinde eriterek hakikate vasil olan kullardır ve her biri tüm zamanlara örnek olacak hayatlarıyla Allah’ın Selam isminin mazharı olarak daima sulh ve selâmet üzeredirler.

Bir sonraki sure olan Zümer Suresi’nin ana teması ise; tabiatın bütün tezahürlerinde mevcut olan Allah’ın varlığının ve birliğinin kanıtları resmedilirken, insanın yalnızca O’na karşı sorumlu olduğu, kaderini yalnızca O’nun belirleyebileceği, O’ndan başka dost ve koruyucu edinenlerin ne büyük yanılğı içinde olduklarıdır. Ve elli üçüncü ayette de tekrarlandığı gibi; *“Ey kendilerine karşı haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz; Allah bütün günahları bağışlar.”* şeklindeki seslenişiyile, yeğâne gücün ve bağışlayıcılığın sahibi olduğunun altını bir kere daha çizmiştir. Ve surenin otuz altıncı ayetinde üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken şu soruyu sormuştur: *“Allah kullarına kâfi değil midir?”*

“De ki Ey Muhammed; “İçten bir inançla Allah’a bağlanarak yalnız O’na kulluk etmekle emir olundum ve Allah’a teslim olanların öncüsü olmakla” (Zümer, 39 / 11 - 12). Allah’a teslimiyet herhangi bir tarzda gerçekleştirilen bir teslimiyet değildir. Allah genel olarak bütün elçileri ve özel olarak da son elçisi ile olması gereken teslimiyetin ilke, biçim ve şartlarını bildirmiştir. Bu ilke, biçim ve şartların kaynağı ise Kur’an’dır. Esenliğe erişmek, huzur ve güvene ermek için Allah’a teslimiyetin yeğâne referansının Kur’an oluşu, Kur’an’ın elçisine de itaati zorunlu kılmaktadır. Zira Peygamber, sadece Kur’an’ın insanlık katına inişinin “aracısı” değil, daha da önemlisi Kur’an’ın yaşayan bedenidir. O Kur’an’ın insanlık katında ilk uygulamaya dönüştüğü yerdir. Üstelik Peygambere güven olmadan Kur’an’a da güven olmaz. Bu güven olmayınca da Allah’a itaat olmaz. Bu nedenle Peygamberi dışlayarak veya atlayarak Allah’a teslimiyet iddiası geçerli değildir (Vatandaş, 2005: 484 - 485).

“Öyleyse Rabbinden gelen bir ışıkla aydınlanasın diye, Allah’ın, kalbini kendisine tam teslimiyet (İslâmi) arzusuyla genişlettiği kimse, kalbi kör ve sağır olanla bir olur mu? Kalpleri Allah’ı anmaya karşı katılmış olanların vay haline! Onlar apaçık bir sapıklık içindeler! (Zümer, 39 / 22).

Kalp insanın ve insan merkezli oluş ve bozuluşların değişim ve dönüşüm odağıdır. Nefsin emare, levvâme, mülhime, mutmaine, râziye, marziye, sâfiye diye isimlendirilen yedi

mertebesi olduğu gibi, kalbin de yedi mertebesi ve tavrı vardır. Bunlardan her biri diğerinin cevheridir;

1. Sine, Sadr veya Göğüs; İslâm cevherinin merkezi. Yukarıda geçen En-am Suresi'nin 125. ayetinde zikredildiği gibi “Allah kimi doğru yola ulaştırmak isterse, kalbini (O'na) teslim olma arzusuyla genişletir; kimin de sapmasına izin verirse onun kalbini daraltır ve sıkıştırır, adeta göklere tırmanıyormuş gibi, böylece Allah, inanmayanları dehşete düşürür. İşte bu Rabbinin şaşmaz yoludur.” Kalbin bu mertebesi kuruntuya açık bir mahaldir.

2. Yürek; İman cevherinin merkezi olan kalp, akıl nurunun kaynağıdır.

3. Şeğaf; Yaratıklara karşı duyulan sevgilerin ve sevdaların mertebesidir.

4. Fuâd; İlahi tecellileri seyir ve temaşa, müşahede ve ru'yet merkezidir.

5. Habbetu'l Kalp, Gönül Gözü; Kalbin noktası ve içi. Allah aşkının coşup taşığı mertebedir.

6. Sevdâ, Süveydâ, Nokta-i Süveydâ, Siyah Nokta; Ledün ilminin ve hikmetin kaynağı, gaybın keşif mertebesidir. Gönül gözünün göz bebeğidir.

7. Muhcetu'l Kalp; Kalbin içinin içi, nokta-i üryan, çıplak nokta, gaybın gaybıdır.

Bu yedi tavrın her birinin secdesi vardır; Sine'nin secdesi tevbe, yürek'in secdesi nefis tezkiyesi, şeğaf'ın secdesi kalb tasfiyesi, fuad'ın secdesi hakikatle süslenmesi, nokta'nın secdesi cilve ve tecellilerle parlaması, siyah nokta'nın secdesi masivadan arınması, çıplak nokta'nın secdesi masiva fikrinden soyunup dökünerek kendi kendine ermesidir. Ve Allah'ın kalbine koyduğu kandili uyandırmayan ve uyandıramayan insanlar da kendi karanlıklarında kara bakar ve kara görürler. Gözler sadece baktığı tarafı gösteren pencerelerken, o Nûr tarafından uyandırılan kandil ile her taraf pencere olur (Özdamar, 2012: 263- 268).

“Öyleyse yalnız Rabbinize yönelin ve ölümün ve yeniden dirilmenin azabı başınıza gelmeden önce O'na teslim olun, sonra hiç kimse sizi koruyamaz” (Zümer, 39/ 54). “Rablerine karşı sorumluluk bilinci duyanlar da bölük bölük cennete gönderileceklerdir; oraya vardıklarında kapılarının ardına kadar açık olduğunu görecekler ve muhafızlar onlara, “Selâm size! Hoş geldiniz! İşte buyurun, içinde temelli kalacağınız bu cennete girin!” diyecekler” (Zümer, 39 / 73).

Zuhuf Suresinde de ilahlığın hangi şekilde olursa olsun, Allah'tan başka bir şeye veya kişiye yakıştırılmasının yalnız manevi olarak tahrip edici bir şey olmadığı, ama aynı zamanda

mantıksal olarak da kabul edilemez olduğu ilkesinin vurgulanmasına tahsis edilmiştir. Ayrıca bütün bu manevi sapmaların, kural olarak, insanların atalarının inancına körü körüne sarılmasının bir sonucu olduğu gerçeği vurgulanmaktadır (Esed, 1999: 996).

“O gün eski dostlar birbirine düşman olacaklar; Allah’a karşı sorumluluk bilinci duyanlar dışında hepsi. Ve Allah onlara, “Ey Benim kullarım!” diyecek, “Bugün ne korkmanıza gerek var, ne de üzüleceksiniz! Siz ey mesajlarımıza iman etmiş ve kendilerini Bize teslim etmiş (Müslimine) olanlar! Siz ve eşleriniz, sevinç ve mutluluk içinde cennete girin!”(Zuhruf, 43/ 67 – 68 – 69 – 70). “Ama sen onlar(in yaptıkların)a dayan ve de ki: “Selam (olsun size)” Çünkü onlar zamanı geldiğinde hakikati anlayacaklar” (Zuhruf, 43 / 89).

Allah’a karşı sorumluluk bilincine sahip olanlarla, olmayanların akıbetlerinin vurgulandığı Zâriyat Sûresindeki ayetler de şöyledir;

“O semavi elçiler İbrahim’e gelip ona selâm verdiklerinde, “(Size de) selâm olsun!” demişti. Ve kendi kendine “Bunlar yabancı kimseler!” diye düşünmüştü (Zâriyat, 51/ 25). Hz. İbrahim (a.s) onların, ilerlemiş bir yaşta olmasına rağmen, kendisine bir evlat sahibi olacağını müjdeleyecek olan melekler olduğundan habersizdi (Esed, 1999: 870).

Ve zaman içinde orada bulunan bazı müminleri (Lût’un şehrinden) çıkardık. Çünkü bir tek hane dışında orada Bize teslim olan (Müslimine) hiç kimse görmedik (Zariyat, 51/ 35-36). Allah’ın yardımı, desteği kendisine teslim olanlara her zaman ulaşmaktadır. Mekke döneminin sonlarında inmiş suredeki ilgili ayetler; insanın bir bakıma özüne yolculuğu olan hicretin somut olarak vücut buluşuna yaklaşıldığının, Hz. Lut kıssası üzerinden müminlere duyuruluşudur.

Allah’ın yaratıcı iradesini bütün renkliliği ile ortaya koymakta olduğu bir Sure olan Nahl’da da, Kendisine teslim olanların ve olmayanların akıbeti bir kere daha resmedilmiştir:

“Onlar ki, kendi kendilerine zulüm hali içindeyken melekler canlarını almıştı. Böyleleri nihayet hesap vermeye çağırıldıklarında; “Kötü bir şey yapmak istememiştik biz!” diyerek, boyun eğme (Esleme) tavrı takınacaklardır. Fakat onlara; “Hayır!” diye karşılık verilecek, “Muhakkak ki, yapıp ettiğiniz her şeyi Allah biliyor!” (Nahl, 16 / 28).

“Onlar ki, bir arınmışlık hali içindeyken melekler, “Size selâm olsun hayattayken yaptıklarınızdan ötürü girin cennete!” diyerek canlarını alırlar (Nahl, 16 / 32).

“O size bahşettiği nimeti işte böyle her yönden tam tutmaktadır ki belki O’na boyun eğerseniz de kurtulursunuz (Nahl, 16 / 81).

“Ve gün gelecek her toplum içinden kendi aleyhlerine bir şahit çıkaracağız. Ve seni de ey peygamber mesajının ulaşabileceği kimseler üzerinde şahit kaldık; nitekim sana adım adım her şeyi olduğu gibi açıklayan bir doğru yol bilgisi, bir rahmet ve Allah’a yürekten boyun eğenlere (Müslimine) bir müjde olarak bu ilahi kelâmı indirdik” (Nahl, 16 / 89). Şahit, lügatte “hazır” demektir. Sufilerin istilahlarında ise, insanın kalbinde hazır olan şeydir. Bu ise insanın gözünden gaip bile olsa, bir şeye bakıyormuş ve onu görüyormuş gibi, o şeyin zikrinin kalbi kaplaması, ona hâkim olmasıdır. İnsanın kalbine ilim galip geliyorsa, o kişi ilmin; recâ galip geliyorsa recânın, vecd galip geliyorsa vecdin; Hakk galip geliyorsa Hakk’ın şahididir. O halde zikri insanı kaplayan şey insanın şahididir (Erginli, 2006: 948).

“O’nun, apaçık bir gerçeklik ve sarsılmayan bir doğruluk keyfiyeti içinde, imana erişenlerin durumunu güçlendirmek ve Allah’a yürekten bağlanıp boyun eğenlere (Müslimine) bir doğru yol bilgisi, bir müjde olmak üzere Rabbinden safha safha Kutsal İlham yoluyla indirildiğini söyle” (Nahl, 16/102). Kur’an; “Ka-Ra-E” fiil kökünden türemiş, “harfleri ve kelimeleri birbirine eklenerek okunan şey” demektir. Kur’an, İslâm Peygamberi’nin (s.a.v) kendi sözleri olarak değil, Allah’ın kendisine vahyedilmiş kitabı olarak ağızlarından dökülen ve Peygamberliğine şahadet eden en büyük mucizesi ve yalnızca zamanındaki Arapların değil, kıyamete kadar bütün insanların ve cinlerin eşini ortaya koyamayacağı ve bu konuda her varlığa her zaman meydan okuyan, ritmik, okunur ayetler ve surelerdir. Herhangi bir konuyu hiçbir zaman sistematik biçimde ele almaz, “tasrifî” denilen kendine has iç içe bir anlatım biçimine sahiptir. Çeşitlilikler gösterir, konular hemen değişir, bir konudan diğerine geçer, bir önceye döner ve tekrarlarda bulunur. Bir ahenk içinde böylesi değişkenliklerin sergilenişi de tevhide işaretleri göstermek içindir (Ünal, 2011: 17 – 20). Hakk Teala, Kur’an-ı, Peygamberine kainattaki müşahedesinin ahadiyyet olması için indirmiştir. Kur’an bu ahadiyyet ile isimlendirilmiş olan tecelligahtır. Yüce Ahadiyyet hakikati en yüksek derecesi ile Hz. Peygamber’in (s.a.v) bedeninde kemaliyle zuhura gelmiş ve nüzul ve urucu muhal olduğu halde zirvesinden nâzil olmuştur (Erginli, 2006: 564 – 565). “KA-RA-E” fiilinin emir şekli olan “İkra”nın ilk ayet olması, insanın kendindeki tüm kuvveleri, aynı Kur’an-ı Kerim’de harflerin eklenip kelimeye, kelimelerin eklenip ayetlere dönüşmesi misali, “cem” ederek kendini okuması ve Rabbini bilmesi içindir. Şüphe olmayan ise; insanın kemaline enfüsi ve afâkî okuyuşu “cem” ettiğinde ulaşacak olduğudur.

Mekke döneminin sonlarında inen Enbiya Suresinde daha önceki peygamberlere yine atıfta bulunulmuştur. Onların kıssaları tümü ilahi mesajların ve insanın dini tecrübesinin özündeki birliği ve sürekliliği yansıtmak amacına matuftur; bunun içindir ki Allah kendisine

inananların hepsine birden hitap ederek “Gerçek şu ki, bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir. Çünkü hepinizin Rabbi Benim.” buyurmaktadır. Böylece harici özellikler ne olursa olsun O’na inanan bütün gerçek müminlerin kardeş olduklarını vazetmektedir (Esed, 1999: 645).

“(İbrahim) “O halde” dedi, “Allah’ı bırakıp da, size hiçbir şekilde ne yararı ve de zararı dokunmayan şeylere mi tapıyorsunuz? Yazıklar olsun size de, Allah yerine tapınıp durduğunuz bütün nesnelere de! Hala aklınızı kullanmayacak mısınız? “Eğer bir şey yapacaksanız” dediler, “bari onu yakın da böylece tanrılarınıza arka çıkmış olun!” Biz, “Ey ateş serin ol (Selâmen), İbrahim’e dokunma!” dedik” (Enbiya, 21 / 66 – 67 – 68 - 69). Kur’an-ı Kerim bize Hz. İbrahim’in zulüm ateşine maruz kaldığını ama buna karşı gösterdiği direnç sayesinde sonraki hayatında üstün bir manevi güce, ruhsal kararlılığa ve iç huzuruna (selâm) eriştiğini temsili bir üslup içinde anlatmaktadır (Esed, 1999: 657).

Konusu; varlığın Allah’a dönük yüzüyle tevhit ve vahdet, varlığın mahluka dönük yüzüyle ezvac (çiftler), ezdad (zıtlar) ve kesret olan Râd Suresindeki (İslâmoğlu, 2011: 138) konu ile ilgili ayetlere gelince;

“Onlar ki Allah’la olan bağlantılarına sadakat gösterir, antlaşmalarını asla bozmazlar ve onlar ki, Allah’ın sıkı tutulmasını buyurduğu bağları sıkı tutarlar, Rablerine karşı son derece saygılı ve duyarlı davranır, O’nun çağrısına sağır kalanları bekleyen o pek kötü hesaptan korkarlar ve onlar ki Rablerinin teveccühünü umarak güçlülere göğüs gerip, namazda kararlılık gösterirler; kendilerine rızık olarak verdiğimizden gizli-açık başkaları için harcarlar, kötülüğü iyilikle savarlar. İşte ahirette erişilecek nihai huzur böylelerine özgüdür. Orada onların atalarından, eşlerinden ve çocuklarından doğru yolu tutanlarla birlikte gireceği, huzurla dolup taşan ebedi has bahçeler vardır ki, her kapısından meleklerin yanına varıp “Size selâm olsun! Çünkü siz (iyilikte) sebat ettiniz!” diyecekler. Hal böyleyse, ahirette erişilecek olan bu mutlu son ne hoş ve ne güzel! (Rad,13 / 20 – 21 – 22 – 23 - 24).

İniş zamanı ihtilafli bir diğer sure Ankebût; ismini kırkı birinci ayette geçen örümcek ağı benzetmesinden almıştır. “Allah’tan başka varlıkları ve güçleri sığınak kabul edenlerin durumu, kendisine ağ ören örümceğin durumuna benzer: çünkü barınakların en zayıfı örümcek ağıdır. Keşke bunu anlasalardı” (Esed, 1999: 812).

“Geçmiş vahyin mensupları ile zulüm ve haksızlıktan uzak durdukları sürece en güzel şekilde tartışın ve deyin ki; “Bize indirilene de size indirilmiş olana da inanıyoruz; çünkü bizim

ilahımız ile sizin ilahınız tek ve aynıdır ve biz hepimiz Ona teslim olmuşuzdur (Müslimune)”
(Ankebut, 29 / 46).

İman enerjisinin açığa çıkarıldığı Mekke döneminde Allah’a teslim olmaya ilişkin tespit ettiğimiz merhale ve prensipleri kısaca şöyle özetleyebiliriz;

Allah’a karşı sorumlu olduğunu fark etmek, O’nun iradesine gönüllü olarak teslim olma yolunda atılan ilk adımdır. İnsan hak olan asli fitratına dönebilmek için, fitratından uzaklaşmış olduğu oranda, mücadele gerektiren bir zaman geçireceği açıktır. Öze yabancı donanımlardan olanlardan sıyrıldıkça duygu, düşünce ve davranışlarında gözlenebilir bir bütünlük ve Allah’ın iradesine gönüllü teslimiyeti hâsıl olacaktır. Allah’a olan teslimiyetinin ve imanının sonucu, insanın kalbi her türlü barış ve huzurun hüküm sürdüğü “kalb-i selim”e dönüşecektir. “Allah’a teslimiyet”in en önemli dönüm noktası, bir bakıma yolun hem sonu hem de başlangıcı; Allah’a tam anlamıyla güvenerek teslim olmuş bir Mümin’in, Allah’ın elinde gerilmiş yay gibi, amellerinin de, fitratı ve yaratılış gereği olan hedefe doğru fırlatılmış oklar gibi olmasıdır.

2.1.2. Medine Dönemi - Hicret

Hicret, sözlükte “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” anlamına gelen hecr (hicran) mastarından türetilmiş bir isimdir. Hicret “kişinin herhangi bir şeyden beden, dil veya kalbiyle ayrılıp uzaklaşması” anlamına da gelir. Ancak kelime daha çok “bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi” manasında kullanılmıştır. (Şulul, 2011: 384) İslâm’da hicret terimine başka anlamlar da yüklenmiştir. Mesela Hz. Peygamber’in (s.a.v) hadislerinden, hicret teriminin; kötülüğün ve taşkınlığın egemenlik alanından doğruluk ve adaletin egemenlik alanına geçmeyi, haramı terk edip helâle sarılmayı, bütünüyle manevi bir göç anlamına gelen ahlâki bir ilkeyi de içerdiği anlaşılmaktadır (Şulul, 2011: 385). Peygamberlik süreci Hz. Peygamber’in (s.a.v) şahsında öncelikle şirkin her türlü pisliğinden uzaklaşıp yeğane Rab olan Allah’a iman ile başlamıştı. Müddesir suresinde, risâletin daha ilk günlerinde “*Pis şeylerden uzak dur*” (Müddesir, 74/5) emri ile uygulamaya dönüşmeyen doğru inancın bir kıymet ifade etmediğini bildirdiği gibi, yanlış hayat tarzından uzak durmak / hicret etmek gerektiğini açıklamıştı.

Mekkelinin anlaşılmasız ve uzlaşmaz tutumu, şu çok eski bir yasanın örneğidir. İnsan, yeni bir dünya görüşünün taze fikirlerine ve gereklerine uzun ve amansız bir mücadele sonunda ve çok ağır bir şekilde adapte olur ve uyum sağlar (Gölcük, 2011: 234). Müminler, Mekke döneminde, iman ve hayat tarzlarıyla, yaşadıkları ortamlarla şirkten, müşriklerden ve şirkin

belirlediği hayat tarzlarından ayrılıp, hicret etmişlerdi. İnanç ve hayat tarzıyla hicretlerinin tehlikeye girdiği, zorla, zorbalıkla ayrılıkları yok edilmeye ve tekrar şirke, şirkin belirlediği hayat tarzına dönmeye çağrıldıkları ve zorluklar tahammül güçlerinin aşma noktasına yaklaştığı zaman hicretin bir başka aşamasını da gerçekleştirerek Akabe Biatları vasıtasıyla Medine'ye göç ettiler (Vatandaş, 2005; 28). Hicret Hz. Peygamber'e (s.a.v) yeni bir yol haritası sunmuştur. Zira Mekkeliler, tutuculukları sebebiyle Kur'an mesajının yeni emir ve tavsiyelerine uyma gibi bir niyetleri olmadığını on üç sene zarfında açıkça ortaya koymuşlardır. Başlayan yeni dönem Medine dönemi idi. İslâm, bütün kurumlarıyla, bireysel ve toplumsal tüm donanımıyla, insanlığın hizmetine Medine'de sunulacaktı (Gölcük: 2011: 234 - 235). Allah'a teslim olmuş insanda artık bireysel bencillik, geçmiş hayatının sembolü olarak sürgüne gönderilir. Onun yerine artık kolektif, müşterek "Biz" gelir; bu ise cemaat, grup, ümmet şuurunun yeni sembolüdür (Gölcük, 2011: 215).

Yeni toplumun inşasının gerçekleştiği dönemde indirilen ilahi metinler daha az şiirimsi, daha az belîğ olmakla birlikte, şüphesiz yine tehditleri, vaatleri, önceki surelerin öğütlerini tekrar edip pekiştiriyorlar; fakat bilhassa oluşmakta olan yeni İslam toplumunu düzenleyip organize ediyorlar. Medeni sureler, yeni bir kanun tesis ederek, yeni ümmetin ihtiyaçlarına cevap veriyorlar. Medine dönemi; aksiyon, eylem, yeni toplumun, cemaatin, ümmetin organizasyonunda, bir tek Allah'a bağlı sağlam ve derin iman enerjisinin işleme konduğu dönem olmaktadır (Gölcük, 2011: 23 - 26).

2.1.2.1. İslam Devletinin İnşası

Hz. Peygamber (s.a.v) Medine'ye ulaşmadan önce oraya bir saat mesafede olan ve Medine'nin ileri gelenlerinin yerleşmiş olduğu Kuba 'ya varmıştır. Burada bir müddet kalan Hz. Peygamber (s.a.v) daha sonra Kur'an-ı Kerîm'de bahsi geçen ilk mescidi bina etmişlerdir; *"İlk gününden takva temeli üzerine kurulan bu mescitte namaza durmak daha doğrudur. Orada temizliği ve nezaheti pek seven insanlar var. Allah da zaten temiz olanları sever"* (Tevbe, 9 / 108). Kendisinden üç gün sonra Mekke'den ayrılan Ali ile de Kuba'da buluşmuşlardır. Burada on günden fazla kalan Hz. Peygamber (s.a.v) Medine'ye hareket etmiş ve yolda Beni Salim yurdundan geçerken öğle vaktinde, Cuma namazının farz kılındığını tebliğ etmesi üzerine ilk defa Cuma namazını kılarak halka ilk hutbesini okumuştur (Keskinoğlu, 2001: 50 - 51).

Hz. Peygamber (s.a.v) Medine'ye girdiğinde kendi haline bıraktığı devesinin çöktüğü yere Mescid-i Şerif ve kendi ikametine has odalar inşa edilmiştir. Adeta bir ilim yuvası haline

gelen Mescid-i Şerif'in bir bölümünün üstü kapalı idi ve orada kimsesiz garipler yatar ve onlar daima Hz. Peygamber (s.a.v) ile beraber buldukları için Kur'an ve hadis dinler, öğrenirlerdi. Ashabın zenginleri onları gözetir ve yardım ederlerdi. Mescidin inşası ile beraber cemaat namaza ilk defa ezan okunarak davet edilmiştir. Mescidin bitişiğine Hane-i Saadet odalarının yapımının tamamlanmasıyla evlatlığı Zeyd, Peygamber'in eşi Sevde ve küçük kızı Fatıma'yı Medine'ye getirmiştir. Ebu Bekir'in ailesini de oğlu Abdullah getirince, Hz. Peygamber (s.a.v) hicretten yedi sekiz ay sonra Aişe ile evlenmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) İslâm tarihinde hürmetle anılan iki grup "Muhacirler"; Mekke'den göç edip Medine'ye yerleşen Müslümanlar ile "Ensar"ı; muhacirlere ellerinden gelen her türlü yardımı yapan "yardım edicileri", birbirlerinin kardeşi tayin etmiştir. Bu kardeşlik kan ve nesep kardeşliğinden çok daha kuvvetli olan bir kardeşlik olmuştur (Keskinoglu, 2001: 50 - 57).

Hicretle beraber Hz. Peygamber'in (s.a.v) ölümüne kadar ki 10 yıllık süre olan bu yeni dönemde "Biz" olmanın adımlarını attırmak üzere "S-L-M" kökünden türetilen kelimelerin yer aldığı ayetler ve sureler şunlardır;

Hac Sûresinin bir kısmı Mekke'de, kalan bölümü de Medine'de ilk yıllarda inmiştir. Hac; köklere dönmek; baba ocağına ana kucağına gelmek, insanı yeryüzünde konuk eden ilk mekana vefâ ziyaretidir (İslâmoğlu, 2011: 193 - 195).

"Siz Ey İmana erişenler! Allah'ın huzurunda eğilin, yere kapanın ve yalnızca Rabbinize kulluk edin ve iyi işler yapın ki, kurtuluşa esenliğe erişesiniz. Ve Allah davası için, O'nun yolunda gösterilmesi gereken en zorlu, en üstün çabalara girişin: (mesajına muhatap ve taşıyıcı olarak) sizi seçen ve din konusunda üzerinize bir zorluk ve güçlük yüklemeyen O'dur ve size atanız İbrahim'in inancını izlemeyi öneren de O'dur. Elçi'nin sizin önünüzde ve sizin de tüm insanlığın önünde gerçeğe tanık olmanız için geçmiş çağlarda da, bu ilahi mesajda da, sizi "kendilerini yürekten Allah'a teslim edenler" (Müslimun) diye isimlendiren O'dur. Öyleyse, salâta devamlı ve duyarlı olun, arınmak için verilmesi gerekeni verin ve sınıksız Allah'a bağlanın. Sizin gerçek Efendiniz O'dur; ne üstün, ne yüce Efendi; ne üstün, ne yüce Yardımcı!" (Hac, 22 / 77 - 78).

İnsan kendisini yaratanı tanısa da tanımasa da, mutlak bir varlık olmayıp, Allah'a bağımlı olduğundan temelde O'nun kuludur. Onun için Allah'a kul olunmaz, Allah'a kul olmanın gerekleri yerine getirilir. Allah'a kulluk denildiğinde genellikle ilk akla gelen belirli bir zaman ve mekana bağlı ve nasıl yapılacağı kesinleşmiş şekli ibadetler olmakla birlikte, kulluk; insan hayatının tüm alanlarını içine alan bir tavır ve eylem biçimidir. Bir başka ifadeyle kulluk,

Allah'a kul olmayı kabulleniş ve bu kabullenişin tüm hayatı kapsayan yansımalarıdır. Konuya bu açıdan bakıldığında kulluğun tezahür biçimleriyle ilgili olarak İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350)'nin şöyle bir tespit yaptığını görmekteyiz; "İbadetlerin en üstünü her vakitte, o vaktin gerektirdiği duruma uygun olarak, Allah'ın rızası gözetilerek yapılan işlerdir. Mesela cihat zamanı cihat etmek, misafir geldiğinde ona hizmet etmek, seher vaktinde namaz, Kur'an, dua, zikir ve istiğfarla meşgul olmak; beş vakit namaz zamanlarında bu namazları layığıyla kılmaya gayret göstermek; muhtaçlara yardım gerektiğinde onların yardımına koşmak; bir Müslüman hastalandığında veya öldüğünde onu ziyaret etmek ve cenazesine katılmak vs. Kısacası her zaman ve durumda, o zaman ve durumun icap ettirdiği işi Allah'ın rızasını gözeterek yerine getirmek. İşte bu ibadet anlayışında olanlar mutlak anlamda ibadet ehlidirler." Şu halde Allah'a kulluk günlük hayatın bütün alanlarında gerçekleşmektedir. İslam'da insanın bir "dini", bir "din dışı" hayatı gibi iki ayrı hayat çeşidinden bahsedilemeyeceğine göre, hayatın her anında Allah'a kul olan insanın bu her anını kulluğa yaraşır biçimde geçirmesi gerekmektedir (Pak, 1999: 250 – 252).

Büyük kısmı hicretin ilk iki yıllık döneminde olmak üzere, tamamı Hz. Peygamber' in (s.a.v) Medine'ye hicretinden sonra vahyedilen ilk sure Bakara Suresidir. Bir bütün olarak Kur'an vahyinin temel amacının ilanıya-yani insana bütün manevi/ ruhi ve dünyevi işlerinde rehberlik ile başlayan Bakara Suresi, Allah'a karşı sorumluluk bilincine sahip olmanın gereğini sürekli vurgulamanın yanı sıra, geçmiş vahiylerin mensuplarının, özellikle de İsrailoğulları'nın işlemiş olduğu cürümlere de sık sık atıfta bulunmaktadır. Surede üç büyük tek tanrılı dinin temelinde yatan Allah'ın birliği ilkesine ve zihni bu mesele ile yoğun bir şekilde meşgul olan peygamberlerin atası Hz. İbrahim'e özel olarak dikkat çekilmiştir. Ve Hz. İbrahim'in mabedinin yani Kâbe'nin "Allah'a teslim olanlar" için kible olarak belirlenmesi, bütün gerçek müminlerin kendilerini İbrahim'in akidesi ile özdeşleştirmelerinin adeta bir tasdikidir (Esed,1999: 3).

"Evet, gerçekten kim tüm benliğini Allah'a teslim eder (Esleme) ve iyilik yapanlardan olursa, Rabbi katında mükâfatını görecektir ve böyleleri ne korkacak ne de üzülecekler" (Bakara, 2 /112). Esed'in ayet ile ilgili yaptığı yorum şu şekildedir: lafzen "kim yüzünü Allah'a teslim eder". Kişinin yüzü, bedeninin en anlamlı parçası olduğundan klasik Arapçada insanın bütün kişiliğini yahut bütün benliğini göstermek için kullanılırdı. Kur'an da defalarca tekrarlanan bu ifade, İslâm'ın mükemmel bir tanımını vermektedir –ki, esleme ("kendini teslim etti") kök fiilinden türetilmiş olan bu kelime "kendini (Allah'a) teslim etmek" anlamına gelir ve Kur'an'ın tümünde İslâm ve Müslim terimleri bu anlamda kullanılmışlardır. Böylece

Kur'an'a göre kurtuluş, herhangi bir özel zümreye tahsis edilmiş olmayıp Allah'ın birliğini kavrayan, kendini O'nun iradesine teslim eden ve dürüst şekilde yaşamak suretiyle bu ruhsal tercihe pratik bir anlam kazandıran herkese açıktır (Esed, 1999: 31).

“Ey Rabbimiz, bizi sana teslim olanlardan (Müslimun) kıl ve bizim soyumuzdan Sana teslim olacak bir topluluk çıkar, bize ibadet yollarını göster ve tövbemizi kabul et; şüphesiz yalnız Sensin tövbeleri kabul eden, rahmet dağıtan!” (Bakara, 2/128).

“Rabbi ona (Hz. İbrahim) “Bana teslim ol!” (Eslim) dediğinde; “ Sana, bütün âlemlerin Rabbine teslim oldum!” diye cevap verdi. Ve İbrahim çocuklarına bunu aynen vasiyet etti; Yakup da böyle yaptı; “Evlatlarım! Bakın, Allah size en saf ve temiz inancı bahşetti; öyleyse O'na teslim olmadan (Müslimun) ölümün sizi alt etmesine izin vermeyin.”Evet, siz, (ey İsrailoğulları) Yakup'un son nefesini vermeye yaklaşırken oğullarına; “Ben gittikten sonra siz kime kulluk edeceksiniz?” diye seslendiğine şahitsiniz. Onlar; “Senin tanrına ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın tanrısına, o tek Tanrı'ya kulluk edecek ve O'na teslim olacağız!” (Müslimun) diye cevap verdiler” (Bakara, 2/ 131 – 132 - 133).

Medine döneminde “S-L-M” köküyle türetilmiş kelimelerin yer aldığı ayetlerde “teslimiyet” vurgusunun yoğun olması tek kalp gibi atması gereken bir toplum oluşması adına büyük önem taşımaktadır. Bu topluluk dünyevi çıkarların ve hırsların bir araya getirdiği bir yığın değildi bilakis farklı kültürel geçmişe sahip bireylerden oluşan yeni bir toplumdur. Bunun içinde toplumu oluşturacak bireyler arasındaki bağların güçlü, sıkı bir dostluk ve sağlam bir dayanışma zemini üzerine tesis olması gerekiyordu. En sıkı ve en sağlam bağ ise insanın Allah'a teslim oluşu ile tutarlılık, süreklilik ve bütünlük kazanacak olan bağdır. İçinde gerçek anlamda sulh, barış ve esenlik tesis etmiş olan her bir Müslüman, bir diğer kardeşi içinde iyilik ve esenliği isteyen olmalıdır. Ancak bu şekilde bir toplumun içine nifak tohumunun girmesi önlenemez. Allah'a kul ve teslim oluş ne kadar tutarlı, sürekli ve bütünlük teşkil edecek şekilde hüküm sürerse, İslam toplumunda da o denli güçlü bir ahlaki sistem gelişebilir. Gerek Ehl-i Kitap, gerekse münafık ve kâfirlerle ilgili münasebetlerdeki muamelenin “hakk” olabilmesi ancak bu güçlü ve sağlam sistemle mümkün olabilir.

Teslimiyetin başlangıçtaki şekli; şer'i hükümlere itirazsız ve illetlerini aramaksızın teslim olmaktır. Muamelede ki aslı akılların itibar ettiği, vehimlere götürmeyen şeylere teslim olmaktır. Bu vehimler manevi zevk yollarında sürekli olarak yürümeyi uhrevi korkulardan kurtaracak şeylerden nasip almayı ve onlara uymayı engelleyen şeylerdir. Teslimiyetin ahlaktaki derecesi; tereddütteyken sabır, açgözlülük içindeyken nefsin zıddına olacak şekilde

nefste sabit olan şeyi değiştirmeye istekli olmak, nefse adaleti ve orta yolu yerleştirmeye çalışmak, her türlü ahlak konusunda ifrat ve tefritten uzaklaşmaktır. Usulde teslimiyet üns kuvveti ile keşfi hedeflemektir. Hakk'a yönelmek için himmet, basiret ve hikmete teslim olmaktır. Ahvalde teslimiyet, mehabeti güçlendirmek ve cezbeyi şiddetlendirmek için işleri Hakk'a teslim etmektir. Velayette teslimiyet, şeklin hakikate teslim edilmesi ve böylece yaratılmışların sıfatlarından sıyrılıp çıkmaktır. Hakikatte teslimiyet, gözle görmeyi Zât'ıyla görene, hayatı da Zât'ıyla hayat sahibi olana teslim etmektir. Nihayette teslimiyet, teslimi görmekten arınmış olarak ve yalnızca O'na teslim olduğunu görerek Hakk'ın dışında kalan her şeyi Hakk'a teslim etmektir (Erginli, 2006; 1042 – 1043).

“Onlar; “Yahudi veya Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” derler. De ki; “Hayır, bizim ki bâtıl olan her şeyden yüz çeviren ve Allah'tan başkasına ilahlık yakıştıranlardan olmayan İbrahim'in inanç sistemidir.” Deyin ki: “Biz, Allah'a inanırız ve bize indirilene ve İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a, Yakup'a ve onların soyundan gelenlere indirilene; ve Musa'ya, İsa'ya ve Rableri tarafından tüm peygamberlere tevdi edilmiş olana inanırız; onların arasında hiçbir ayırım yapmayız. Ve biz O'na teslim olanlarız (Müslimine)” (Bakara, 2 / 135 -136).

Ayette geçmekte olan “batıl” kelimesi “B-T-L” fiil kökündendir ve “boşa gitmek, hükümsüz, yok olmak” manalarına gelir ve “Hakk”ın zıttı olarak kullanılır. Kâinata tek Hakk olan Allah'a karşı olan durumunu iptal edip, yalnızca nefsindeki duruma dönebilecek tek varlık insandır. Kur'an'ın açıkça ortaya koyduğu gibi yerler ve gökler batıl olarak yaratılmamıştır, onlar Hakk olanı ortaya koyan işaretçilerdir. İnsan iradesiyle Hakkı göremediğinde batıla düşer, Allah'da onu iradesiyle Hakk olana döndürmek için mesajını hakk olarak indirir ve hakk olarak elçilerini gönderir (Ünal, 2011: 97 - 100).

2.1.2.2. Savaş Zamanı

Siyer âlimleri, Hz. Peygamber'in başında bulunduğu seferlere “gaza” ve “gazve”, bizzat başında bulunmadığı seferlere de “buas” ve “seriyye” diye isim verirler. Hicretin ikinci senesi içinde Ebva, Buvat, Uşeyra, Beni Kaynuka ve Sevik gazveleri ile Mekke'li müşriklere her yönden ağır bir darbe olan, Bedir gazası gerçekleşmiştir (Fazlullah- Benlizâde, 2003: 137). Resulullah'ın gazve ve seriyyeleri yalnızca müteceviz Kureyşli müşriklere iktisadi ve siyasi baskı yapmaya yönelik değildir. Bu faaliyetlerin, İslâm'a davet, güvenliği sağlama, istihbarat, keşif, ordu öncülüğü, putları ve put haneleri imha, hedef şaşırtma, destek sağlama ve ticaret gibi başka amaçları da vardır (Şulul, 2011: 455). Medine döneminin ilk beş yılında büyük savaş ve mücadelelerin sahneye hâkim olduğu görülmektedir. Ancak bu devirde manevi

gelişme ve Kur'an-ı Kerîm'in insanı yücelten emirleri hiç aksamadan yürümüştür. Savaşlar vesilesiyle toplumdaki büyük sosyal değişimler, İslâm motifleriyle işlenerek yepyeni bir millet doğmuştur (Nurbaki, 2010: 97).

Müslümanların Ehl-i Kitap ile aynı kibleye doğru dönerek namaz kılmaları onların kalplerini Müslümanlara karşı yumuşatmış olsa da Hz. Peygamber (s.a.v) kiblenin Arapların cediti olan Hz. İbrahim'in kiblesi Kâbe olmasını arzuladığından, Cebrail'in (a.s) da tavsiyesiyle bu isteği doğrultusunda Allah'a sürekli dua etmekteydi. Ve hicretin ikinci yılında Bakara suresinin yüz kırk dördüncü ayetiyle beklediği cevabı alan Hz. Peygamber, Müslümanlara vesvese verecek derecede dedikodular üretmeye başlayan Yahudiler ve münafıklar arasında alay konusu olmuştur (Fazlullah-Benlizâde, 2003: 131-132). *“Biz, senin sık sık yüzünü göğe çevirdiğini görüyoruz; ve şimdi seni tam tatmin edecek bir kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram'a çevir ve siz, hepiniz, nerede olursanız olun, yüzünüzü namaz esnasında o yöne döndürün. Doğrusu, daha önce kendilerine vahiy tevdi edilmiş olanlar, bu emrin Rablerinden gelen bir hakikat olduğunu çok iyi bilirler ve Allah onların yaptıklarından habersiz değildir”* (Bakara, 2 / 144).

Hz. Peygamber (s.a.v) hicretten sonra, Medine'de yaşayan bütün Yahudi toplulukları ile bir antlaşma yaptı; her kabileyi Arap müttefikleriyle birlikte değerlendirdi. Karşılıklı güvenlik antlaşmasına göre Yahudi kabilelerine bir takım şartlar koşuldu. Bu şartlardan biri de Yahudilerin Hz. Peygamber'in (s.a.v) düşmanlarına destek vermemeleri idi. Benî Kaynuka Bedir Gazasından sonra antlaşmayı ilk bozan Yahudi topluluğu oldu. Ve on beş gün süren bir kuşatma neticesinde Benî Kaynuka teslim oldu ve Medine'den sürüldüler (Şulul, 2011: 529 - 531).

Hicretin ikinci yılı içinde ayrıca zekât ve orucun farz kılınıp, sadaka-i fitr emredilmiş ve bayram namazları vacip olmuştur (Keskinöğlü, 2001: 61). Zekâtın farz kılınıp, sadakanın emri ile cahiliye devrindeki cömertlik anlayışı da değişmek zorunda kalmıştır. Yani bir anlık heves daha da fenası gösteriş için bütün varlığını gözden çıkararak aşırılığa varan kişi artık İslâm olmakla servetini Allah yolunda yani “Takva” saikiyle harcar hale dönmüştür. Zekât görevi Müslümanlara doğal cömertliklerini başkalarını küçük görmek ve israf etmek gibi şeytanî kötülöklere sürüklenmeksizin akıtabilecekleri en müsait bir kalıp olarak teklif edilmiştir. Zekât bu suretle kökü Arap ruhunun derinlerinde olan eski cömertlik içgüdüğü ile beraber utanmazlık ve rezillik hali olarak tepeden bakılan, cömertlik erdeminin karşıtı olan cimriliği de güçlü bir şekilde tanzim etti (Izutsu, Trs: 115- 117). “Oruç” kelimesinin Kur'an-i

karşılığı “savm” ve “sıyâm” ve (yemek, içmek, konuşmak, yürümek gibi şeylerden) kendini tutmak demektir. Oruç; Allah’a teslim olmanın beş işaretinden veya beş şartından biridir. Farz olduğu, Kitap (Bakara, 2 / 183) ve sünnetin kesin delilleriyle beraber sabit olduğu gibi inkârı da küfürdür. Oruçtan muaf olmanın gereklilikleri ve bunun fidyesine dair açıklamalar da Kitap’ta bildirilmektedir (Bakara, 2 / 184). Müminlerin sürekli ve kesintisiz olarak günde beş vakit farz olarak kıldıkları namaz; ömür boyu Rableriyle iletişim halinde olmalarını, tevhit inancını ve kulluk bilincini diri tutup, pekiştirmeleri adına sürekli tekrarladıkları miraçlarıdır. Bir bakıma kulluk sözleşmesinin sürekli yenilenişidir. (Yıldız, 2011: 17 – 18 – 139 - 140) Gönül Kâbe’sine yönelerek imamını Hz. Peygamber (s.a.v) kabul eden her Müslüman, emredilen bir diğer ibadet biçimi olan oruç ile de sadece midesini değil, dilini, gözünü ve kalbini de tutmayı öğrenerek, hayatının tamamını saf ibadet haline getirmektedir.

Tüm hayatı ibadet kılan şeyin temelinde minnettarlık duygusu ve onun gereği olan şükür vardır. Şükür; Kur’an’daki anlamıyla “bir insanın, Allah’ın kendisine verdiği göz, kulak ve bunların dışında olan bütün organlarını yaratılış gayesine göre kullanmasını” ifade etmektedir. Yani şükür, hayatı sorumlucu yaşamak ve hiçbir zaman O’na rağmen bir durumda veya işte olmamaktır. Çünkü böylesi bir durum şükürle çatışmaktadır. Şükreden olmak ise bir Müslümanın en temel vasıflarından biridir. Çünkü o tüm ilahi lütuflara rağmen nankörlük yapıp (küfredip), minnettarlık hislerine sahip olmayan, sorumluluğunu yerine getirmeyen kâfirler (nankörler) gibi davranamaz. Kur’an-ı Kerim bu konuda ısrarlı bir şekilde uyarıda bulunmuştur; esenlik yurduna ulaşabilmek için insanların kalbiyle, dilleriyle, bedenleriyle, mallarıyla şükretmeleri gerektiğini bildirmiştir (Vatandaş, 2005: 214).

Bu dönemde savaş ganimetlerine dair ilkeleri Bedir Savaşı üzerinden vaz eden Medeni Sûre, Enfâl Suresidir. Bedir Savaşı müşrik Kureyş ile Medine’nin genç Müslüman cemaati arasında cereyan eden ilk açık savaştı. Kureyşliler, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından başlatılan hareketin, geçici bir düş değil Arap tarihinde bilinen hiçbir dönemle karşılaştırılamayacak yepyeni bir çağın başlangıcı olduğunu anladılar. Arap paganizminin gücü, hiç değilse son birkaç yıl için olsun, bütünüyle ortadan kalkmadıysa da, bu gücün çöküşü bu tarihsel dönüm noktasından sonra hız kazandı. Bedir günü Müslümanlar için de bir dönüm noktası oldu. O güne kadar Hz. Peygamber’in (s.a.v) sahabelerinden ancak bir kaçı, İslâm’ın öngördüğü yeni düzenin siyasal çağrışımını bütün genişliğiyle anlamış ya da hissetmişlerdi. Çoğu için Medine’ye hicret olayı o ilk zamanlarda, Mekke’de çekmek zorunda kaldıkları baskı ve zulüme karşı girişilmiş bir sığınma eyleminden başka bir şey değildi. Bu savaşla olaya en basit ve yalın mülahazalarla bakanlar bile artık kendilerini yepyeni bir toplumsal düzenin beklediğini fark

ettiler. İlk zamanlar kendileri için o kadar karakteristik olan o pasif kendini adama tavır ve öğretisi, bu olayda, “eylem” yoluyla kendini adama fikriyle bütünleyici ögesine ulaşmış oldu. Hayatın en temel ve yaratıcı ögesi olarak eylem öğretisi, belki de insanlık tarihinde ilk defa, yalnız seçilmiş birkaç birey tarafından değil, bütün bir cemaat tarafından bilinçli olarak kavranmış oldu (Esed,1999: 318 - 319).

“Allah onların sayısını rüyanda sana az göstermişti; çünkü eğer çok gösterseydi, muhakkak ki yulgnlık duyacak ve yapılacak iş hakkında birbirinizle anlaşmazlığa düşecektiniz. Ama işte, Allah böyle bir duruma düşmekten sizi kurtardı (selamete bağladı); çünkü O, insanların kalplerinde ne varsa, onun hakkında tam ve mutlak bilgi sahibidir” (Enfâl, 8 / 43).

“Ama eğer onlar barıştan yana eğilim gösterirlerse, sen de barıştan (silm) yana ol ve Allah’a güven; çünkü O, gerçekten her şeyi işiten, her şeyin aslını bilendir” (8 Enfâl / 61).

Hicretin üçüncü yılı içinde Bedir Gazvesi’nde müşrik reislerin öldürülmesiyle ilgili şiirler söyleyerek, Kureyş kâfirlerini Müslümanlar ile savaşmaya teşvik eden Yahudi şair Ka’b bin Eşref, Evsliler tarafından öldürülmüştür. Hazreçliler de hizmette Evslilerden geri kalmamak için bir diğer İslâm düşmanı ve müşriklere malzeme temin ederek harbe teşvik eden tüccar Ebu Rafi’yi öldürmüşlerdir (Fazlullah-Benlizâde, 2003: 164 - 166).

Fakat bu yıl içerisinde gerçekleşen en önemli olay Bedir’deki yenilgilerinin öcünü almak ve Müslümanlara ağır bir darbe vurmak amacıyla üç bin kişilik Mekke ordusuyla, Uhud Dağında mevzilenen yedi yüz kişilik Müslüman ordusu arasında meydana gelen, Müslümanlar için müşriklere karşı ilk ve tek yenilgileri olması sebebiyle bir dönüm noktası sayılan Uhud Gazvesi’dir. Bu gazvede Hz. Peygamber’in (s.a.v) amcası Hamza da dahil olmak üzere yedisi muhacirlerden, altmış yedisi Ensârdan olmak üzere yetmiş dört kişi şehit düşmüştür (Şulul, 2011: 567 - 568). Hz. Peygamber’e (s.a.v) tabi olanların birçoğu şartlar her ne olursa sırf inançları nedeniyle Allah’ın onlara zafer bahşedeceğine inanıyorlardı. Bu acı tecrübe onları derin ve şiddetli bir sarsıntıya uğratmıştır (Esed, 1999: 123). Bu dönem içinde inmiş olan Al-i İmrân suresinde Uhud savaşı ile ilgili olarak inen ayetler şöyledir; *“Düşmanlarınızı iki misli musibete uğrattıktan sonra şimdi aynı musibet sizin başınıza geldi diye, kendi kendinize “Bu nasıl oldu?” diye soruyorsunuz, öyle mi? De ki; “O sizin kendi eserinizdir.” Doğrusu Allah her şeyi yapmaya kâdirdir. İki ordunun harpte karşılaştığı gün başınıza gelenler Allah’ın izni ile gerçekleşti. Bu Allah’ın gerçek müminleri belirlemesi içindi. Ve yine ikiyüzlülük yapmış olanları ve kendilerine: “Gelin Allah yolunda savaşın” yahut “kendinizi savunun” denildiğinde “Eğer savaşla sonuçlanacağı bilseydik elbette arkanızdan gelirdik” diye cevap*

verenleri ortaya çıkarması içindi. Onlar o gün kalplerinde olmayı ağızlarıyla söyleyerek imandan çok küfre yaklaştılar. Hâlbuki Allah gizlemeye çalıştıklarını çok iyi bilmektedir” (Al-i İmrân, 3 / 165 – 166 -167). Ve ordu savaşa giderken Hz. Peygamber’i (s.a.v) terk eden üç yüz kişi burada işaret edilmektedir (Esed, 1999: 124). İslam’a karşı en sinsi ve kendisine karşı en fazla tetikte bulunulması gereken “Münafık” ve her müminin şiddetle çekinmesi gereken de münafığın durumu olan “Nifak” tır. Nifak “N-F-K” fiil kökünden gelir ve asıl manası “geçmek, tüketmek” le ilgilidir; “İşlek yol, yeraltında bir ucundan girilip öbür ucundan çıkılan yol” demektir. Fakat bu giriş çıkış normal bir giriş çıkış olmayıp, adeta kimseye görünmeden, sırlarını muhafaza etmek ve dilediğini yapmak mefhumlarını da çağrıştırmaktadır. Bu da münafığın gerek kendine, gerek Allah’a ve gerekse başkalarına karşı ikili bir pozisyonda bulunduğunu ve giriş çıkışlar içinde olduğunu çok çarpıcı bir şekilde ortaya koyar (Ünal, 2011: 328). Mekke döneminde baskıya dayanamayan ve imanı baskıyı kaldıramayacak güçte olanlar için kullanılmakta olan kelime Medine’de İslâm’ın düşmanları ile gizlice işbirliğinde bulunan belli bir grup için kullanılmıştır (Rahman, 2007: 233). Nifak, küfür ile iman arasında, belirsiz hudutlu bir anlam sahasına sahip olup, çarpıcı derecede dinamik bir doğaya sahiptir. Bir mümin inanışına uygun tarzda hareket etmediği zaman, nifak yolunda ilk adım atılmıştır bile; o hala bir mümindir ama davranışı Allah indinde tiksinti uyandırıcı bir şeydir (Saf, 61/ 2 - 3). Kur’an’a göre bu tür tutumun menşei şüphede; insan İslâm inanışını kabul ettikten sonra dahi kalbini kemiren Allah’ın vahyettiğinin doğruluğu konusundaki o önyargıcı şüphededir (Izutsu, Trs.: 241).

Ayrıca Al-i İmrân Sûresinin başında sağlıklı bir inancın bozulma nedenleri üzerinde de durulur. Bunların başında vahyin asli hükümlerini uygulamak varken tali açıklamaları üzerine fikir jimnastiği yapmak gelmektedir. Yanlış yönlendirilmiş birçok müminin müteşabih ayetler üzerinden gelişi güzel bir şekilde yorumlama yaparak ilahi mesajın gayesi ile çatışan sonuçlar çıkarma gibi hatalara düşülmesi vurgulanmaktadır, tıpkı Hz. İsa’nın da kendisini izleyenler tarafından daha sonra tanrılaştırılması örneğinde görüldüğü gibi. Surede imanın sürekli maruz kaldığı beşeri zaafıtan kaynaklanan ifsat edici, baştan çıkarıcı, etkenlerin ya da iman zafiyetinin insanın başına açtığı dünyevi ve uhrevi zararlar dile getirilmektedir. Sure ayrıca akide ve toplumsal ahlakın tahrifi ve tahribine karşı alınacak önlemleri; Yahudiler ve Hristiyanlar üzerinden verir. İki sapma türünün de olanca açıklığıyla tecessüm ettiği alan Peygamber tasavvurudur. Yahudiler peygamberlerini aşağılayıp öldürmüşler, Hristiyanlar ise tanrılaştırmışlardır. İslam Hz. Muhammed (s.a.v) ile gelen bir din değildir, Tüm vahiyler İslami’dir ve tüm sapmalar İslam’dan sapmadır (İslâmoğlu, 2011: 51 - 59).

“Allah nezdinde tek hak din, insanın O’na teslimiyetidir (İslami); daha önce vahiy verilenler, kıskançlıktan dolayı, kendilerine hakikat bilgisi geldikten sonra o inkâr edenlere gelince; unutma, Allah hesap görmede hızlıdır. O halde (ey Peygamber) seninle tartışanlara de ki; “Ben tüm benliğimi Allah’a teslim ettim (Eslemtu) ve bana tabi olan herkes de öyle yaptı!” Daha önce vahiy verilmiş olanlara ve kitap ile ilgisi olmayanlara sor; “Siz de kendinizi O’na teslim ettiniz mi (Eslemtu) ?” Ve eğer O’na teslim olurlarsa (Eslemu) muhakkak doğru yol üzerindedirler; ama yüz çevirirlerse, unutma ki senin görevin sadece mesajı iletmektir; zira Allah, yarattıklarının kalplerindeki her şeyi görür” (Al-i İmrân, 3/ 19 - 20). Gerçek anlamda Allah’a teslim olmuş bulunan kişi, “şehadetiyle” verdiği söze sadık olması gerekliliğinden dolayı hakka ve hakikate hayatı boyunca sadakat göstermek durumundadır.

Sıdk ve zıddı olan kizb, geçmiş ve gelecek, va’d veya bir başka şeyle ilgili olsun, öncelikle söz için kullanılır; eğer söz muhtevasıyla çakışıyor veya sözü söyleyenin fiili sözleriyle uyuyorsa bu sıdk, aksi halde kizbdır. Ve münafıklar “Muhammed Allah’ın Resulüdür” dediklerinde, bu söz, kendinde sıdktır, fakat münafıkların bunu kalben inanmayarak söylemelerine Allah şahittir ve bu onlar açısından sıdk değildir. Sıdk kalpten gelmeli ve itikat halinde olmalıdır. Söylenen sözün fiil tarafından doğrulanması “tasdik” ise sıdkın unsurlarındandır (Ünal, 2011: 444).

“İsa, onların hakikati reddettiklerinin farkına varınca sordu: “Kim Allah yolunda benim yardımcılarımla olacak?” Beyazlara bürünmüş olanlar cevap verdi; “Biz Allah yolunda senin yardımcıların olacağız! Biz Allah’a inanırız; Sen de şahit ol, biz O’na teslim olmuşuz (Müslimine)” (Al-i İmrân, 3/52). Resûl-i Ekrem (s.a.v) bir sahabeğine “Her hakkın bir hakikati vardır; senin imanının hakikati nedir?” diye sorduğunda, “İmanımı neyle ortaya koyuyorsun, imanının delili, şahidi nedir?” demek istemiştir? Hakikat amel ve söz için de kullanılır. Bir kişi bir şeyi gerçeğiyle yani gösterişte falan bulunmadan yaptıysa “falan şu işte hakikattir” denilir ki hakikat aynı zamanda kalıcılıkta ifade eder (Ünal, 2011: 98).

“Onlar Allah’a imandan başka bir itikat mı arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yeryüzünde olan her şey isteyerek veya istemeyerek O’na boyun eğer, çünkü her şey sonunda O’na dönecektir. De ki: “Biz Allah’a; bize indirilene; İbrahim’e, İshak’a, Yakup’a ve onun neslinden gelenlere indirilene; Rableri tarafından Musa’ya, İsa’ya ve diğer tüm peygamberlere bahşedilene inanırız; onlar arasında hiçbir ayırım yapmayız. Ve kendimizi O’na teslim ederiz (Müslimine)” (Al-i İmrân, 3 / 83 - 84).

“Kim Allah’a teslimiyetten (İslam) başka bir din ararsa, bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette kaybedenlerden olacaktır” (Al-i İmrân, 3 / 85).

“Siz ey imana ermiş olanlar! Derin bir duyarlılıkla Allah’a karşı sorumluluğunuzun hakkıyla bilincinde olun ve O’na kendinizi yürekte teslim etmeden (Müslimine) önce ölümün sizi alt etmesine izin vermeyin” (Al-i İmrân, 3 / 102).

Anlamı “kaynağı görünmeyip, hedefini görünür kılan ilahi ışık” olan Nur suresi (İslâmoğlu, 2011: 204) de yine bu dönem içinde inmeye başlayan ve kadın-erkek ilişkileri, bu ilişkiler doğrultusunda ahlaki kuralların işlendiği bir suredir.

“Siz Ey imana erişenler! Kendi evlerinizden başka evlere sakinlerinden izin almadan, onlara selam vermeden girmeyin. Eğer dikkate alacak olursanız bu öğüt sizin kendi iyiliğiniz içindir” (Nur, 24 / 27).

“Ey Müminler, hepiniz birbirinizle kardeşsiniz; bunun içindir ki kör için sıhhatli kimseden yardım kabul etmekte bir sakınca yoktur; topal için bir sakınca yoktur; sizin içinde çocuklarınızın evlerinde yahut babalarınızın evlerinde yahut analarınızın evlerinde yahut karındaşlarınızın evlerinde yahut bacılarınızın evlerinde, yahut amcalarınızın evlerinde, yahut halalarınızın evlerinde, yahut dayılarınızın evlerinde, yahut teyzelerinizin evlerinde yahut anahtarı size emanet edilmiş olan evlerde, yahut bir arkadaşınızın evinde yiyip içmenizde bir sakınca yoktur. Bir arada yahut ayrı ayrı yemenizde bir sakınca yoktur. Ama bu evlerden birine her girdiğinizde Allah katından bolluk, bereket ve esenlik dileyerek birbirinize mutlaka selâm verin. Artık Allah mesajlarını size işte böyle açıklıyor ki, belki aklınızı kullanmayı öğrenirsiniz” (Nur, 24 / 61). Ayetle ilgili Muhammed Esed’in yorumu şöyledir; ayette güdülen en temel amacın karşılıklı güven, esirgeme ve dayanışmada ve dolayısıyla ilişkilerde lüzumsuz ve yaramaz tefrişattan kaçınma tavrında kendini gösteren mümince kardeşliğe dikkat çekmek olduğu görüşüdür (Esed, 1999: 723).

Hicretin dördüncü yılında meydana gelen Bi’rîmaûne ve Recî Vakaları Hz. Peygamber’i (s.a.v) ziyadesiyle üzmüş iki vakadır. Can güvenlikleri kendi teminatları altında bulunacağına dair söz vererek, kendilerine din öğreticileri isteyen civar kabilelerden bir kaç, hepsi de birbirinden değerli Müslüman gençlerden oluşan grubun, pusuya düşürülerek katline vesile olmuşlardır (Şulul, 2011: 591 - 601). Kafirler ve münafıklar gerçek kazancın ahiret kazancı ve Allah rızası ve tek dayanılacak olanın Allah olduğunu, ölümün sağlam kaleler içinde bile insana gelebileceğini hiç mi hiç düşünmezler. Dünya hayatındaki galibiyet ve

mağlubiyetlerinin, Allah'ın sebeplere bağlı olarak insanlar arasında bir takım hikmetler dolayısıyla döndürüp durmasından ileri geldiğini anlayamazlar. İnancı sağlam oldukça, ölse de öldürülse de, yense de yenilse de, kazananın ancak mümin olduğunun şuurunda değillerdir. Galibiyet ve mağlubiyetlerinin, başa gelen felaketlerin, dünya hayatında karşılaşılan bütün hadiselerin birer imtihan ve mümini münafıktan ve kâfirden ayırmaya yönelik olduğunu idrak edemezler (Ünal, 2011: 333).

Benî Nadîr kabilesi, Medine'de yaşayan üç büyük Yahudi kabilesinden biriydi; ziraat, çıkar karşılığında ödünç para vermek, silah ve mücevherat ticareti sayesinde zengin olmuş ve isimleri diğer Yahudi kabileler gibi Medine Vesikasında zikredilmese de Evs kabilesinin müttefiki olarak görünmekteydi. Müslümanlar Benî Nadîr kabilesinden olan, Mekke'ye giderek Ebu Süfyan ile iş birliği yapmış, ünlü şair Ka'b b.Eşref'i öldürünce, buna karşılık kabile de her türlü yıkıcı faaliyette bulunmaktaydı. Ve Kureyş müşrikleri Uhud'a gelip karargâh kurduklarında, gizlice yanlarına gelip onları Hz. Peygamber (s.a.v) ile savaşmaya kışkırtmış, Müslümanların en nazik ve en çok korkup sakındıkları yerler hakkında bilgi vermişlerdir (Şulul, 2011: 603). Ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) giriştikleri başarısız suikast sonunda, Evs kabilesinden bir haberci aracılığıyla on gün içinde Medine'yi terk etmeleri istenmiştir. Silahlanıp, ayaklansalar da kuşatma altına alındıklarında, bekledikleri yardım da gelmeyince, alabildikleri yüklerle Medine'den ayrılmak zorunda kalmışlardır (Şulul, 2011: 604).

Yine bu sene içinde içki haram edilmiştir. Zihniyetten düşünceye, inançtan tasavvura, kişilikten davranışa, savaştan ticarete, aile yönetiminden toplum yönetimine, bireysel ilişkilerden toplumsal ilişkilere kadar uzanan ve insana her şeyin dosdoğru olma biçiminin ismi olarak anlam kazandıran İslâm, risalet sürecinde tedrici bir süreçte inşa olundu. İnsanlar ani değişimlerle sarsılırlar, bu değişimi gerçekleştirme de zorlanırlar, yıkılırlar. Değişimin alıştıranarak, sarsmadan, yıkmadan gerçekleşmesi gerekir. İlahi irade bazı şeylerin değişimini biraz gerilere ertelemiştir. Ama hiçbir şeyi ihmal etmemiş, zamanı gelince değişmesi gerekeni değiştirip o konuyu veya uygulamayı olması gereken niteliğe ve biçime kavuşturmuştur. Alkollü içeceklerle, kumarla ve fallı ilgili düzenleme (Maide, 5 / 90 - 91) ayetleri gereğince bu şekilde gerçekleşmiştir (Vatandaş, 2005: 201).

Ve Uhud Savaşında Ebu Süfyan'ın Müslümanları tam bir sene sonra Bedir'de karşılaşma tehdidi savurmuş olmasından dolayı Hz. Peygamber (s.a.v) 1.500 kişilik bir orduyla Bedir'e gelmiştir. Burada kurulan panayırdaki, beraberlerinde getirdikleri mallarla, ticari faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Mekkeli müşrikler de geçirdikleri kuraklık dolayısıyla savaşı

uygun görmemişlerdir (Şulul, 2011: 617). Mekke tarafının savaş hazırlıklarına dair haberlerin Medine'ye ulaşması üzerine, bazı kimseler, Uhud yenilgisini hatırlatıp Müslümanların tekrar yenilgiye uğrayacağını ve savaşa gidilmemesi gerektiğini konuşmaya başlamışlardır. İslâm toplumunun, bu propaganda karşısında gösterdiği azim ve kararlılığa binaen, şu ayet indirilmiştir (Şulul, 2011: 618);

“O inananlar ki başka insanlar tarafından; “Bakın size karşı bir ordu toplanmış, onlardan kendinizi koruyun!” şeklinde uyarılmışlardı ama bu onların sadece imanlarını artırdı ve “Allah bize kâfidir. O ne mükemmel bir koruyucudur” diye cevap verdiler ve Allah’ın bir lütfü ve nimeti olarak bir zarara uğramadan geri döndüler. Çünkü onlar Allah’ın rızası için çabalyorlardı ve Allah, yüceliğinde ve lütfunda sınırsızdır” (Al-i İmrân, 3/ 173 - 174). “Cahiliyye döneminde mesnetsiz ve istikametsiz olan cesaret, Kur’an’ın verdiği yön ile İslâm tarihinde bolca delil ile kanıtlanacak olduğu gibi Allah yolunda, Allah’ın düşmanları ile savaşmakta kullanılacak en korkutucu silaha dönüşmüş” (Izutsu, Trs: 124) olup Allah, güven veren anlamına gelen Mü’min ismini bu insanlarda tahalluk ettirerek kendileri veya başkalarının zarar görmeyeceği konusunda mutmain olduklarından kendilerine eman verdiğini göstermiştir. Çünkü Mü’min Rabb’in elçilerini ve onların tebliğde buldukları hususları tasdik eden kimsedir. Allah ancak seçkin kullarından bazılarına eman vermiştir (Arabi, 2010: 49 – 50).

Hicretin dördüncü yılında miras hukuku, belli derecede kan bağı olanlar arasında evliliğin yasaklanması ve kadın erkek ilişkileri gibi konuları kapsayan aile hayatı ile ilgili genel sorunları ve kadın haklarını ele aldığından “Nisâ” (Kadınlar) olarak adlandırılmış Sure de indirilmiştir. İnsan soyunun temel bütünlüğünü ve bu bütünlükten doğan, kadın ve erkeğin birbirine karşı yükümlülükleri vurgulanmaktadır. Peygamber’e inanmadan Allah’a inanmanın imkânsızlığının özellikle işaret edildiği surede, ayrıca savaş ve barış hallerine ilişkin pratik düzenlemeler, müminlerin kâfir ve ikiyüzlüler ile ilişkileri de konu edilmiştir (Esed, 1999: 131).

“Ama hayır, Rabbine and olsun ki onlar, aralarında anlaşmazlığa düştükleri her konuda seni hakem yapmadıkça ve sonra da senin kararına kalplerinde hiçbir burukluk duymaksızın tam bir teslimiyetle (Yusellemune) tabi olmadıkça, gerçekten inanmış olmazlar (Teslimen)” (Nisa, 4 / 65). Esed’in ayetle ilgili yorumu şöyledir: Bu ayet Hz. Peygamber’in (s.a.v) Allah’tan aldığı vahiy ile Kur’an mesajını yaşanılır kılmak ve müminlerin onu pratik durumlara uygulayabilmelerini sağlamak amacıyla verdiği emirlere her Müslüman’ın teslim

olması yükümlülüğünü tereddütsüz bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu emir ve metotlar peygamberin sünneti yani metodu olarak tanımlanan kavramı oluştururlar ve her türlü şüphe ihtimalinden uzak bir kesinlik taşıdığı takdirde Kur'an ile birlikte tam bir hukuki bağlayıcılık taşırlar (Esed, 1999: 152).

“Eğer bir anlaşma ile bağlı bulunduğunuz insanlarla ilişkisi olanlardan veya size yahut kendi toplumlarına savaş açmak fikrinden kalplerine ürküntü geldiği için size yaklaşanlardan değilse. Hâlbuki Allah onları sizden daha güçlü kılsaydı, mutlaka size savaş açarlardı. Ama onlar sizi bırakır, savaş açmaktan vazgeçer ve barış (Seleme) teklif ederlerse, Allah onlara zarar vermenizi müsaade etmez. Hem sizden hem de kendi kavimlerinden emin olmak isteyen, ama kötülük eğilimi ile her karşılaştıklarında kendilerini gözü kapalı ona kaptıran başkalarının da olduğunu göreceksiniz. O halde şayet onlar sizi bırakmaz, sizinle barışa (Seleme) yanaşmaz ve üstünüzden ellerini çekmezlerse, onları gördüğünüz her yerde yakalayın ve öldürün; İşte size kendilerine karşı savaşmanız için apaçık yetki verdiklerimiz bunlardır” (Nisa, 4 / 90 - 91).

“O halde siz ey iman edenler, Allah yolunda (sefere) çıktığınız zaman karşılaştığınız durumu açıkça kavramaya çalışın ve size barış teklifi edene (Seleme)- bu dünyevi hayatın gelip geçici kazançlarına duyduğunuz özlem ve istekle “-Sen mümin değilsin!” demeyin. Çünkü asıl kazanç Allah katındadır. Siz de bir zamanlar aynı durumdaydınız, ama Allah size karşı lütfkâr davranmıştı. Öyleyse muhakemenizi kullanın; Şüphesiz Allah, yaptığınızdan her zaman haberdardır” (Nisa, 4 / 94). Elmalı Hamdi Yazır ayetle ilgili şöyle bir yorumda bulunmuştur; Selam veya teslim olmak görünen ve apaçık bir durumdur. Kalp ve vicdan ise gizli ve görünmeyen bir nesne olduğundan o görünen ve apaçık nesneyi bırakıp da kalp ve vicdana bunun maksadı şu veya budur diye görünene aykırı olarak doğrudan doğruya hükmetmeğe kalkışmak, araştırma yapmadan hareket etmektir. Bunun için bir kimsenin açıkça verdiği selamı, gösterdiği boyun eğmeyi hiçe sayıp da ona aykırı kuruntularla doğrudan doğruya hükmetmeğe kalkışmayınız, dış görünüşüne göre muamele ediniz. Açıkça belli olan bir şeyi diğer belli bir şey, meydana olan bir şeyi, meydana olan başka bir şey bozarsa o zaman da en kuvvetli ve en açık olanı tercih etmek için sebat ve ihtiyat ile iyice düşünerek karar veriniz (Yazır, trs.: III: 53).

“Bütün benliğini Allah'a teslim eden (Esleme), daima iyilik yapan ve her türlü batıldan yüz çeviren İbrahim'in inanç sistemine –Allah'ın o'nu sevgisiyle yücelttiğini görerek uyan kişiden daha iyi iman sahibi kim vardır?” (Nisa, 4 / 125).

Güç meraklısı Benî Nadîr kabilesi, büyük bir zaferle sonuçlanan Bedir savaşından sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v) Tevrat'ın müjdelediği Peygamber olduğunu ilan etmiş olmalarına rağmen Uhud yenilgisiyle beraber Mekke'li Kureyşlilerle ittifak oluşturmuşlardır. Manevi bir hakikati resmetmeyi amaçlayan Haşr suresinde müminlerin sayısı, zenginlik ve teçhizat açısından zayıf olsalar dahi Allah'a karşı sorumluluklarının bilincine hakkıyla sahip oldukları müddetçe muhaliflerine karşı üstünlük sağlamalarının mukadder olduğu işaret edilmektedir.

“Allah O'dur ki O'ndan başka ilah yoktur; O yaratılmışların kavrayış alanı dışındaki şeyleri de duyuları yahut akıllarıyla kavrayabildiklerini de tek bilendir; O, Rahman ve Rahimdir. Allah O'dur ki O'ndan başka ilah yoktur; Mutlak Hâkim, Kutsal, Kurtuluşun Tek Kaynağı (Selamu), İman Bağışlayan, Doğru ile Yanlışın Tek Belirleyicisi, Üstün, Eğriyi Düzeltip Doğruyu İhya Eden, Bütün yolları gösterir. İhtişamın Sahibi! Şanı yüce olan Allah, insanların ilahlık yakıştırdıkları her şeyden münezzehdir” (Haşr, 59 / 22 - 23).

Sâf Sûresi ismini dördüncü ayetinde geçen “Saffen” (Kenetlenmiş saflar halinde) kelimesinden almıştır. İlk ikinci ayette vurgulanan ve daha sonraki ayetlerde de geliştirilen temel düşünce şudur; *“Neden söyledikleriniz ile yaptıklarınız birbirine uymuyor?”* O halde bu mesaj, ifade edilen inanç ile fiilen yapılan eylemin birbiriyle uyumlu olmasına bir çağrıdır (Esed, 1999: 1142).

Gerçek şu ki Allah yalnızca kendi davası uğrunda, sağlam ve yekpare bir bina gibi, kenetlenmiş saflar halinde savaşanları sever. Vaktiyle Musa kavmine: “Size Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğumu bildiğiniz halde neden beni üzüyorsunuz?” dediğinde kastettiği şey işte bu gerçektir. Böylece onlar doğru yoldan saptıklarında Allah da kalplerinin hakikatten sapmasına izin verdi: çünkü Allah günaha gömülüp gitmiş bir toplumu doğru yola çıkarmaz. Ve vaktiyle Meryem oğlu İsa: “Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Tevrat'tan geriye kalmış hakikat adına ne varsa hepsini doğrulamak ve benden sonra gelecek olan Ahmed adındaki elçiyi müjdelemek için size gönderilmiş olan Allah'ın elçisiyim.” dediğinde de aynı şey geçerliydi. Ama gelişini İsa'nın önceden haber verdiği elçi hakikatin bütün kanıtları ile onlara geldiğinde: “Bu göz boyayan bir büyüden başka bir şey değil.” demişlerdi. Yalnızca Allah'a teslim olması (İslami) istendiği halde Allah'ın mesajı hakkında böyle yalanlar uydurandan daha zalim kim olabilir? Ama Allah zalim halka rehberliğini bağışlamaz” (Saf, 61 / 3 – 4 – 5 – 6 -7).

Bir diğer Yahudi kabilesi olan Benî Mustalik'in reisi müşrikleri, Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabına karşı sürekli kışkırtıyordu. Hicretin beşinci yılında savaş için asker topladığı haberi

alındığında Hz. Peygamber (s.a.v) ordusunu toplayarak saldırıya geçmiştir. Kabileden 10 kişi öldürölüp, bir kısmı esir alınırken, bir kısmı da firar etmiştir. Harbin sonunda Müslümanlar esir ve ganimet sahibi olmuşlardır. Kabilenin lideri olan Haris b.Ebu Dırar'ın kızı Cüveyriye de hürriyetini satın alacak gücü olmadığı için Hz. Peygamber'den (s.a.v) yardım isteyince, Hz.Peygamber borcunu ödemesine yardımcı olup ayrıca kendisini nikâhına alınca, diğer Müslümanlar da Hz. Peygamber'in (s.a.v) yeni akrabaları olan kendi esirlerini azat etmişlerdir. Benî Mustalik seferinden dönüşte bir Muhacir ve bir Ensar arasında çıkan tartışma münafıklara olayı büyüterek ayrılık ve fitne çıkarmak için fırsat yarattığında, fitneyi çıkaran münafıkların başı olan Abdullah b.Selul olayla ilgili sözlerini inkar edince, Münâfikun Sûresinin yedinci ve sekizinci ayetleri o ve onunla beraber olanların yüzüne bir tokat gibi inmiştir (Fazlullah-Benlizâde, 2003: 200 - 204).

Bir bütün içinde tam bir birlik olmadığında küçük bir çatlağın nasıl ilerleyip o bütünü paramparça edebileceğini anlamak için yukarıda zikredilen, birbirlerinin kardeşi ilan edilen iki Müslüman arasındaki tartışma ile beraber Aişe'ye atılan iftira olayının da hatırlanması gereklidir. Buna benzer olaylarla karşılaşanların, o zaman Ebu Eyyubel-Ensari'nin eşine verdiği cevabı, ki sonradan ayette aynıyla geçecek olan, hatırlaması gerekmektedir; *“Bu konuda konuşmamız yakışık almaz, hâşâ bu büyük bir iftiradır!”* (Fazlullah-Benlizâde, 2003: 209).

Fitne, “FE-TE-NE” fiil kökünden isimdir. Madeni ateşte eritmek, bir kimseye görüşünden ve dininden dönmesi için işkence etmek, denemek için güç işlere maruz bırakmak, aklını çekmek, gönlünü çalmaktır. Kelimenin asıl manası; “halisini sahtesinden ayırmak için altını potaya atıp kaynatmak” demektir. Fitnenin daha çok azap ve zorluğa yönelik yanları vardır. İnsanın başına gelen hayır ve şerde birer fitnedir ve birer deneme vasıtasıdır. Mümin insanların elinden çeşitli fitnelere uğrar ve bu fitneler yine bir ayette ifade olunduğu gibi “habisin tayyipten ayrılması, gerçek iman sahipleriyle cihat erleri ve sabredenlerin, daha doğrusu Cennet'i hak edenlerle, insanların fitnesini, Allah'ın azabıyla bir sayanların ortaya çıkması içindir. Müminleri de böylesi fitnelere uğratanların hali şirktir ve fitne insanların bir ümmet olması durumunu bozan ve çoğunluğu şirke düşüren bir durumdur (Ünal, 2011: 256 – 257 – 258). Aynı yıl bir başka seferde Aişe'nin gerdanlığının kaybolması üzerine ordunun susuz bir yerde konaklaması sebebiyle, abdest tazelenmesi hususunda artan şikâyetler üzerine de Müslümanların su bulamadıkları durumda kendilerine büyük kolaylık sağlayacak olan teyemmüm (su yokluğunda toprak ile alınan abdest) ayeti nazil olmuştur.

Medine'den sürülen Beni Nadir Yahudileri Mekke'ye giderek müşriklerle birleşerek Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı savaşmak istediklerini bildirmişlerdir. Kureyşi yanına alan Yahudiler, Beni Gatafan kabilesine gitmişlerdir. Hayber hurmalıklarının bir yıllık yarı mahsulünü almak kaydıyla Hz. Peygamber (s.a.v) ile savaşmaya razı olan Beni Gatafan, Beni Esed kabilesini de yanına alarak, on bini bulan sayılarıyla topluca Medine'ye yürümüşlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v) Ensar ve Muhacirden oluşan toplam üç bin kişiyle Medine dışına çıkarak şehrin kale duvarlarından ve evlerinden arta kalan hattına Selman-ı Farisî'nin tavsiyesi üzerine derin hendekler kazdırmıştır. Medine civarında yaşayan Benî Kurayza Yahudileri de Hz. Peygamber (s.a.v) ile birbirlerinin düşmanlarına yardım etmeyeceklerine dair antlaşma olmasına rağmen bunu çiğneyerek Mekke ordusuna taraftar olduklarını bildirmişlerdir. Yirmi yedi gün süren Medine kuşatması, Kureyş karargâhının içine düşen şiddetli bir rüzgâr ve zelzele ile bozguna uğramalarıyla sona ermiştir (Fazlullah-Benlizâde, 2003: 210 - 217).

Hz. Peygamber (s.a.v) seferden döner dönmez müşriklerle iş birliği yapan Beni Kurayza üzerine yürümüştür ve on beş günlük kuşatma sonunda işbirliği yapan dört yüz savaşçı Medine'de idam edilmiştir. Öldürülenlerin malları ganimet olarak sayılmış ve evleri evsiz Muhacirlere dağıtılmıştır (Fazlullah-Benlizâde, 2003: 218 - 221).

Bu dönemde inmiş olan Surelerden biri de “Ahzab”tır; “Hizb”in çoğuludur ve topluluk, grup, bölük anlamına gelmektedir ki Müslümanlara karşı savaşmak üzere birleşen Arap kabilelerinden bahsedildiği için bu isim verilmiştir (Bursevi, 2011, XV: 337).

“Siz Ey imana ermiş olanlar! Düşman orduları üzerinize geldiğinde Allah'ın size bahşettiği nimetleri hatırlayın ki o zaman üzerlerine bir kasırga ve göremediğiniz semavi ordular göndermiştik: Ama Allah yaptığımız her şeyi görmekteydi. Onlar yukarıdan ve aşağıdan üzerinize geldiklerinde ve gözlerinizin feri kaybolduğunda yürekleriniz ağızınıza geldiğinde ve Allah hakkında en çelişik düşünceler aklınızdan bir bir geçtiğinde neler hissettiğinizi hatırlayın. İşte orada, o anda müminler sınıandı ve şiddetli bir şok ile sarsıldılar” (Ahzab, 33 / 9-10-11). Bu ayetler ilk bakışta, Hz.Peygamber'in (s.a.v.) imanını, cesaretini ve kararlılığını örnek almaları tavsiye edilen Medine'nin o ilk savunucularına seslendiği halde, aslında bütün durumlar ve şartlar için geçerli olan zaman üstü bir muhtevaya sahiptir (Esed, 1999: 854). “Belâ, “BE-Lİ-YE” kökünden gelir, fiil olarak “denemek, yapmak, bitkin hale getirmek” manalarında kullanılır. Kelime Kur'an'da geçtiği yerlerde daha çok, “denemek, sınamak” manalarındadır. Allah bütün insanları dener; resullerden avam tabakasına kadar herkes denenir. Dinin emirleri ve yasakları da çeşitli yönleriyle belâdır. Ragıp el-İsfehani

bazılarını şöyle belirtir; 1- Bazıları bedene zorluk verdiğiinden, 2- İnsanların içindeki hayırlıları şerlilerden, temizleri kirlilerden, müminleri münafıklardan ayırmak için de bir deneme, sınama vasıtası olduklarından. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *“Sizden mücahitleri ve sabredenleri bilelim diye sizi deniyoruz”* (Muhammed, 47 / 31) buyrulmaktadır. 3- İnsanlar şükretsiner diye sevinçlerle ve nimetlerle, sabretsiner diye zorluklarla denenirler.İnsanların bu şekilde denemesi de “belâ” dır. Nitekim Hz. Ali (r.a.), *“Kimin dünyası genişletilir de bunun bir sınama olduğunu bilmezse, o kişi akıldan yoksundur”* buyurmuştur. Yani kişi başına gelen bolluğun da darlığın da Allah'tan bir deneme vasıtası olduğunu bilmeli ve ona göre davranmalıdır” (Ünal, 2011: 253 – 255).

“Gerçek şu ki Allah'ı ve Ahiret Günü'nü korku ve umutla bekleyen ve O'nu her daim anan kimseler için Allah'ın elçisi güzel bir örnek teşkil eder. İşte böyle müttefiklerin kendilerine doğru ilerlediklerini görünce, müminler “Bu Allah'ın ve Resulü'nün bize vaat ettiğiidir!” ve “demek ki Allah ve Resulü doğruyu söylemiş” dediler ve bu onların sadece imanlarını ve Allah'a teslimiyetlerini artırdı” (Ahzab, 33 / 21 - 22).

“Gerçek şu ki; Allah'a teslim olmuş (Teslimen) bütün erkek ve kadınlar, inanan bütün erkek (Müslimine) ve kadınlar (Müslimati), kendilerini adanmış bütün erkek ve kadınlar, sözlerine sadık bütün erkek ve kadınlar, sıkıntılara göğüs geren bütün erkek ve kadınlar, Allah'ın karşısında güçsüzlüğünü anlayan bütün erkek ve kadınlar, karşılıksız yardımda bulunan bütün erkek ve kadınlar, nefislerini kontrol eden bütün erkek ve kadınlar, iffetleri üzerine titreyen bütün erkek ve kadınlar, Allah'ı durmaksızın anan bütün erkek ve kadınlar için, bunların tümü için Allah, mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır (Ahzab, 33 / 35).

2.1.2.3. Hudeybiye Anlaşması ve Fetih

Hicretin altıncı senesi içinde gerçekleşen en önemli olay; rüyasında Kâbe'yi ziyaret ettiğini gören Hz. Peygamber (s.a.v) ve rüyanın o yıl gerçekleşeceğine inanan bin beş yüz kadar müminin, yanlarında kılıçlarından başka bir savaş aleti olmadığı halde Mekke'ye hareket etmiş olmalarıdır. Bunu öğrenen Mekkeliler savaş hazırlıklarını yapıp şehrin kapılarını tutarken, savaşmaya niyeti olmayan Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabı Hudeybiye Kuyusu civarında konaklayarak anlaşma sağlamak için Osman b.Affan'ı Mekke'ye gönderdi. Fakat Osman'ın dönüşü gecikince onun öldüğünü zanneden Hz. Peygamber (s.a.v) ashabından ölünceye kadar Allah için savaşmak üzere, “Biat-ı Rıdvan” olarak anılan, bağlılık yeminini almıştır. Fakat savaşmalarına gerek kalmadan müşriklerin temsilcisi olan Süheyl bin Amr ile

Hz. Peygamber (s.a.v) arasında, başta Hz. Ömer olmak üzere Müslüman ashabın hiç de razı olmadığı, bir anlaşma metni yazılıp imzalanmıştır. Hudeybiye Anlaşmasına göre:

On yıl taraflar birbirleriyle savaşmayacaklardı. Gizli veya açık, taraflar birbirlerine zarar vermeyecek ve olumsuz herhangi bir girişimde bulunmayacaklardı. Taraflar birbirlerine olumsuz müdahale anlamında kesinlikle karışmayacaklardı. Üçüncü taraf olanlar, ister Müslümanlarla isterlerse Kureyşlilerle müttefik olmak üzere anlaşma yapabileceklerdi. Velisinden izinsiz Müslüman olanlar Kureyşlilere iade edilirken, Kureyş'e sığınanlar Müslümanlara geri verilmeyecekti. O sene Kâbe ziyaret edilemeyecek ve gelecek yıl Müslümanlar yanlarında sadece yolcu silahı olduğu halde sadece üç günlük hac ziyareti yapabileceklerdi (Şulul, 2011: 745).

Anlaşma yazımı tamamlanınca Hz. Peygamber (s.a.v) ashabına üç kere “kurbanlarınızı kesin ve sonra da tıraş olun” talimatını verse de yerine getiren kimse olmamıştır. Eşi Ümmü Seleme'nin yanına gidip, üzüntüyle olanları aktardığında; Ümmü Seleme kendisine, dışarı çıkıp kimseyle konuşmadan, sahabelerine emrettiğini önce kendisinin sessizce yerine getirmesini yani devesini kurban edip sonra da tıraş olmasını tavsiye etmiştir. Bunu gören ashabı da gam ve keder içinde aynısı tekrar etmişlerdir. Dönüş yolunda Hudeybiye anlaşmasının bir fetih olarak nitelendiği, Rıdvan Biat'inin övüldüğü ve yeni fetihlerin müjdelendiği Fetih Sûresi nazil olmuştur (Fazlullah-Benlizade, 2003: 224 - 231).

Hudeybiye'de gerçekleşmiş olaylar; bir Müslüman'ın her ne şart altında olursa olsun kalb-i selim üzere sükûnetini koruyarak, ihtiyatı ve soğukkanlılığı elden bırakmadan Allah'a olan teslimiyetini ve istikametini koruyabilmesinin ne denli önemli olduğunun, tüm zamanlar için geçerli, en yetkin örneklerindedir. Ayet bu durumu şu şekilde teyit etmektedir; *“Müminlerin kalplerine sükûnet bağışlayan O'dur ki, göklerin ve yerin bütün güçlerinin Allah'a ait bulunduğunu ve Allah'ın her şeyi bilen ve gerçek hikmet Sahibi olduğunu görerek imanlarını daha da sağlamlaştırabilsinler”* (Fetih, 48 / 4).

Hudeybiye anlaşmasından sonra Hz. Peygamber (s.a.v) yeryüzünün bilinen bütün meliklerine İslâm'a davet eden mektuplar yazdı (Fazlullah-Benlizade, 2003: 233). Fetih suresindeki diğer ayetler ise şöyledir;

“Siz (ey müminler), ganimet vaat eden bir savaşa katılmak için yola çıktığınız zaman daha önce geride kalmış olanlar; “Bırakın sizinle gelelim!” diyecekler; Allah'ın sözünü değiştirmek istediklerini böylece gösterecekler. Dekî; “Bizimle hiçbir zaman gelemeyeceksiniz:

Allah daha önce (ganimetleri kimin kazanacağını) bildirmiştir". Bunun üzerine onlar : "Hayır, aslında bizim ganimetten alacağımız payı kısıkanıyorsunuz!" diye kendilerine (kendilerinden emin bir şekilde) cevap verecekler. Hayır, (tersine) onlar hakikati çok az kavrayabilirler! Arkada kalan bu bedevilere de ki: "Yakında çok güçlü bir topluma karşı savaşmaya çağrılacaksınız: onlarla (siz ölünceye) yahut onlar teslim oluncaya (Yuslimune) kadar savaşacaksınız. Ve sonra (bu çağrıya) uyarsanız Allah size güzel bir mükâfat ihsan edecek. Ama şimdi olduğu gibi yine vazgeçerseniz sizi şiddetli bir cezaya çarptıracaktır" (Fetih, 48/ 15 - 16). Medine'den umre için hareket edilirken bazı topluluklara da haber gönderilmiş ve umreye katılmaları istenmişti. Ancak Müslümanların çıkabilecek olası bir savaştan sağ salim geriye dönemeyeceklerine inandıkları için işlerini bahane edip özür beyan ettiler. Onlar kendilerini Müslüman olarak niteleseler de, (Fetih, 48 / 11- 12) ayetlerde sadece haince düşüncelere kapılan ve güzelliklerden yoksun bir topluluk oldukları vurgulanmıştır.

Hicri yedinci yılda Hz. Peygamber'in (s.a.v) yönettiği bir savaşla ele geçirilen Hayber; Yahudilerin oturduğu yedi ayrı kaleden oluşan ve bunların sağlamlılığı ile tanınan, içinde bulunduğu vadinin verimliliği ve su bentlerinin çokluğu ile meşhur olan bir yerdi. Hicri dördüncü yılda Medine'den sürülen Beni Nadir Yahudileri Hayber'e yerleşerek buradan geçen ticaret kervanları için tehdit oluşturmaktaydılar. Ayrıca onların faaliyetleri sonucunda Hendek kuşatması gerçekleşmişti. Hz. Peygamber (s.a.v) teşekkül halindeki İslam toplumu için bir tehdit haline gelen Yahudilerle başa çıkabilmek için Hudeybiye'de Kureyş'li müşriklerle onların istekleri üzerine anlaşarak, ileride çıkabilecek Yahudi-Müslüman savaşında tarafsız kalmalarını sağladıktan sonra bin dört yüz kişilik bir kuvvetle Hayber'e sefer düzenlemiştir. Hayber'e doğru sefer esnasında Resulullah sıklıkla seslice dua etmekteydi. Bu dualarla Allah'tan yardım dilerken, aynı zamanda Müslümanlara bazı davranış kurallarını, güzel ahlakın ilkelerini öğretmeye çalışıyordu. Bunlar savaş ve barıştan ziyade genel hayatın içindeki zorluklarla ilgiliydi; "Allah'ım! Geleceğe endişelenmekten, geçmişe tasalanmaktan, güçsüzlükten, pntilikten, korkaklıktan, bel büken borçtan, zalimlerin zararından sana sığınırım." Duada dile getirilen iyi özelliklere itibar etmeleri, kötü özelliklerden kaçınmaları gerektiğini anladılar. Ve hayatlarının sonraki dönemlerinde böyle olmanın çabasını yürüttüler. Ve yine bu sene içinde Hayber Gazasında şehit olanların dışında, Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e (s.a.v) biat edenlerle birlikte Kâbe ziyaret edilmiştir. Mekke'liler bu ziyaret esnasında şehri boşaltarak çevredeki dağlara yerleşmişlerdir. Ve Müslümanlar böylece güven içinde başları tıraşlı olarak Mescid-i Haram'a girmiş oldular (Vatandaş, 2005: 365 – 368).

Hicretin sekizinci yılında Amr b.As, Halid bin Velid, Osman bin Talha Müslüman oldular. Ve aynı sene Halid bin Velid, ilk defa bir İslâm elçisinin öldürülmesi üzerine Rum kuvvetlerinin üzerine düzenlenen Mute Gazvesinde, sırasıyla şehit düşen Zeyd b.Haris, Cafer b.Abbas ve Abdullah'tan sonra komutayı ele almış ve sayısı yüz bine varan düşman karşısındaki yaklaşık üç bin kişilik Müslüman ordusunu başarıyla komuta etmiştir (Vatandaş, 2005: 411 – 413).

Kureyşlilere ve Müslümanlara ayrı ayrı biat eden ve araları çok eskiden beri problemlili olan iki kabilenin arasındaki düşmanlık tekrar alevlenince, Kureyşin kendisiyle ittifak eden kabileye yardım ederek, Hudeybiye Anlaşması kurallarından birini çiğnemesi, Mekke'nin fethine giden yolda atılan ilk adım olmuştur. Bunun üzerine Mekke'ye girerek, Kabe'yi putlardan temizleyen ve cahiliyet davalarını ortadan kaldıran Hz. Peygamber (s.a.v); “Ey Kureyş! Allah size babalarınızla övünmeyi yasakladı. Babalarınızla başkası üzerine büyüklük taslamayın, bütün insanlar Adem'in çocuklarıdır. Adem ise topraktan yaratılmıştır. Birbirlerine takvadan başka üstünlükleri yoktur.” şeklinde seslendi ve *“Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık. Allah yanında en değerliniz günahlardan en çok kaçınanızdır.”* ayetini okumuştur (Fazlullah- Benlizade, 2003: 260).

Mekke'nin fethi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) Medine'ye hicretinden yaklaşık olarak üç ay önce akdedilen üçüncü Akabe Biati ile başlayan ve ilginç olduğu kadar dikkat çekici bir süreç olan Müslümanların Medine'ye mecburi hicret döneminin sonu olmuştur. Kesintisiz bir şekilde yaklaşık sekiz yıl devam eden Medine'ye hicret; İslâm'ın zaman-mekan boyutlarında devamlı ilerleyişi ve hayatı fethedip, şekillendirmesi için gerekli insan unsurunu temin eden bir süreç olmuştur (Şulul, 2011: 849). Huneyn ve Taif seferleriyle beraber aynı sene içinde Fetih umresi de gerçekleşmiştir (Fazlullah-Benlizade, 2003: 263 - 271).

2.1.2.4. Hac ve Veda

Hz. Peygamber'in (s.a.v) katıldığı en son sefer olan Tebuk Seferi, hicri dokuzuncu yılın en sıcak mevsiminde ve mahrumiyetler içinde vuku bulduğu için ona “Gazvetü'l-Usra” denilir ki, “darlık, yokluk, güçlük harbi” demektir (Şulul,2011: 931). Mekke'nin fethi ile hakkın karşısında batılın putperest cephesi yok oldu. Medine'de karşılaşılan Yahudilerin askeri, siyasi, toplumsal gücü ise hicretin ilk birkaç senesinde sona erdirildi. Yahudilerin bir daha Müslümanların karşısına askeri bir güç, rakip olarak çıkma ihtimalleri kalmadı. Ama Hıristiyanlık söz konusu olunca durum farklıydı. Her iki taraf egemenlik yolunda birbirleriyle sadece Mute'de karşılaşmışlardı. Bizans için başta ne İslâm ne de Müslümanlar önemsenecek

güce sahip değillerdi. Düşüncelerinin değişimine iki grup sebep oldu. Birisi çoğu putperest ve Suriye’de yaşayan Araplardı. Bunlar sıranın kendilerine geldiğini anlayınca Bizanslıları kışkırtmaya başlamışlardı. Diğer grup ise Bizans’ın idarecilerini kendilerine kurtuluş kapısı gören Yahudilerdi. Bizans İslam’ı Arap yarımadasından çıkmadan yok etmek gerektiğini düşünerek, Müslümanlara karşı bir ordu toplama hazırlıklarına başladı. Müslümanlar Tebuk’te profesyonel bir ordu ile karşı karşıya geleceklerini Mute’de edindikleri tecrübeden dolayı biliyorlardı. Resulullah tüm Müslümanlardan, teşkil edecek orduya maddi katkıda bulunmalarını istedi. Ve hazırlık çağrısı ilk başta, Bizanslılardan bir saldırı bulunmadığı müddetçe, gereksiz bulundu. İsteksizlerine binaen gelen ayetler üzerine (Tevbe, 9/ 38 – 41) hemen içten gelerek hazırlıklara başladılar. Fakat münafıkların bu savaşa katılmamak için bir yığın gerekçesi vardı. Ve Müslümanların birçoğunun da zihnini ayartarak hazırlıkları engellemeye çalıştılar. Tüm bunlara rağmen Müslümanlar bu zihin karıştıran, moral bozan dedikodulara ve oyunlara aldırmandan imanları gereği olan “işittik ve itaat ettik” tutum ve anlayışı içinde bulunmaya devam ettiler. Orduya katılmamak için bahane üreten herkesin Medine’de kalmasına izin veren Peygamber (s.a.v) herkesin imanını ortaya koyacağı bir sefer olacağını çok iyi biliyordu. Fakat yine de herkesin kendi iradesine göre hareket etmesini istiyor ve kişinin imani durumunu açığa çıkaracak tercihi müdahil olmuyordu. Yolculuk sırasında bazıları “nasıl olsa fark edilmem” diyerek vadilerden birine girip kayboluyordu. O zaman Peygamber “Bırakın onu! Onda bir hayır olsa yüce Allah onu size kavuşturur.” diyordu. Orduya katılan münafıklar yolculukları boyunca dedikodudan, moral bozmaktan, Peygamber’i çekiştirmekten geri durmadılar. Bunların hepsi münafıklıklarının gereği idi. Münafıkların söz ve davranışlarını sergileyerek evrensel kimlik ve kişiliklerini Müslümanlara bildirmek üzere inen ayet şöyledir; “Eğer onlara, niçin alay ettiklerini sorsan, elbette, “Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk” derler. De ki; Allah ile O’nun ayetleri ile O’nun Peygamberi ile mi alay ediyorsunuz? Boşuna özür dilemeyin, çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden bir grubu bağışlasak bile, bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz”(Tevbe, 9 / 65 – 66). Medine’den başlayıp Tebuk’e uzanan yolculuk on dokuz gün sürdü fakat Tebuk’te herhangi bir orduyla karşılaşmadı. Tebuk’te geçirilen yaklaşık yirmi günlük süre içinde bölge insanlarına İslam anlatıldı (Vatandaş, 2005: 491 – 506). Ayrıca ordusuyla yakından ilgilenen ve sıkça ahlaki konularda bilgilendirmede bulunan Hz. Peygamber (s.a.v), Tebuk’te Ahmed b. Hanbel’den nakledilen rivayete göre- ashabına şöyle hitap etmiştir; "Size insanların en hayırlısını ve şerlisini haber vereyim mi? Şüphesiz ki ölünceye kadar atının sırtında veya devesinin sırtında veya ayakları üzerinde Allah yolunda çalışan insan, insanların en hayırlılarından. Şüphesiz ki fâcir, cüretkâr ve Kur’ân-ı okuyup

da ondan hiç yararlanmayan kişi de insanların en şerlilerindedir (Şulul, 2011: 936). Tüm zamanları kapsayan genel anlamıyla, “İyi Müslüman” görünümünde, büyük bir dini şevk gösterisi içinde bulunmakta beraber gerçek kişiliklerini, herhangi bir şekilde sonucu kesin olmayan bir meselede gerek can, gerek mallarını (veya itibarlarını) tehlikeye atmaktan kaçınanlara atıf olunmuş bir durumdur. Bu “laf çok hareket yok” prensibi, dildeki sadakatin arkasından gelen küfre işaret eden davranış ihanetidir” (Izutsu, Trs.: 213).

Hz. Peygamber (s.a.v) ashabı ile istişaresi sonucunda daha öteye gitmeyip Medine’ye dönmeye karar vermiştir. Sefer dönüşünde Hz. Peygamber’e (s.a.v) yüzleri maskeli bir grup münafık tarafından başarısız bir suikast teşebbüsünde bulunulmuştur. Ve yine münafıklar tarafından yaptırılan Kubâ Mescidi’nin yanında nifak ve bozgunculuk maksadıyla yaptırılan Dırar mescidi, Tevbe suresinin 107.-110. ayetlerinin inmesi üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.v) emriyle yıktırılmıştır (Fazlullah-Benlizade, 2003: 274 - 276). *“Ve bir takım zararlı eylemlerde bulunmak, dinden çıkmayı örgütlemek, müminler arasına ayrılık sokmak ve başından beri Allah ve O’nun Elçi’sine karşı savaş tavrı içinde bulunanlara bir gözetleme yeri sağlamak için ayrı bir mabet kuran münafıklar var. Bunlar muhakkak ki, şöyle yemin edecekler: “Biz bununla sadece iyilerin iyisini yapmak istemiştik!” Oysa Allah onların yalancılar olduğuna tanıktır”* (Tevbe, 9 / 107).

Haccın farz kılındığı, Hz.Peygamber’in (s.a.v.) Medine Devleti için zekât memurları tayin ettiği hicri dokuzuncu yıl içinde “S-L-M” kökünden türetilen kelimelerin yer aldığı ayetler ve ilgili surelerden ilki; bütün müminlerin ve bütün insanların kardeşliğinin vurgulandığı bir sure olan Hucurât’tır;

“Ey İnsanlar! Bakın, Biz sizi bir erkek ve kadından yarattık, sizi kavimler ve kabileler haline getirdik ki birbirinizi tanıyabilesiniz. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız, O’na karşı derin bir sorumluluk bilincine sahip olmanızdır. Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır. Bedeviler, “Biz imana erdik” derler. De ki (onlara Ey Muhammed): “Siz daha imana ermediniz: “Biz zahiren teslim olduk (Eslemna)” demeniz daha doğrudur; çünkü gerçek inanç henüz kalplerinize girmiş değil.” Ama Allah’a ve Elçisine gerçekten kulak verirseniz O, hiçbir işinizin boşa gitmesine izin vermez: Çünkü şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, bir rahmet kaynağıdır” (Hucurât, 49 / 13 - 14).

Muhammed Esed’in “Gerçek inanç” tanımına istinaden yorumu şöyledir; Bu bedevilerin şiddetli kabileciliklerine ve “geçmişleri ile gurur duymalarına” (Razi) bir işaret olduğundan bütün kabilevi tercihlerin ve ön yargıların kınanmasıyla ve gerçek inancın ön şartı

olarak bunları terk etmeye çağrılmaları ile ilişkilidir. Bu öncelikle Hz. Peygamber'in (s.a.v) çağdaşı bedeviler ile ilgili olmasına rağmen gerçekte genel ve çağlar üstü bir muhtevaya sahiptir (Esed, 1999: 1058).

“Şunu bil ki, gerçek müminler, yalnızca Allah’a ve Elçisi’ne iman ederler ve bu konuda bütün şüphelerden uzak duranlardır ve Allah yolunda bütün malları ve canları ile cihat edenlerdir; işte onlardır sözlerinde duranlar. De ki: “Siz, Allah’a dininizin mahiyetini mi öğretmek istiyorsunuz? Allah göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Allah her şeyin eksiksiz bilgisine sahiptir.”Birçok insan sana teslim olmak (Eslemu) suretiyle (ey Muhammed), sana bir lütufta bulduklarını zannederler. De ki: “Teslimiyetinizi (Islamekum) bana bir lütuf olarak görmeyin: hayır tersine size iman yolunu göstermek suretiyle Allah size lütufta bulunmuştur; eğer sözünüzde samimi iseniz!” (Hucurât, 49 / 15 – 16 - 17).

Tahrim sûresinde ise Hz.Peygamber'in (s.a.v.) örnek şahsiyeti üzerinden ailevi hayatının belli başlı yönleri ele alınmaktadır. Sûrenin ilk ayetlerin de “S-L-M” kökünden türetilmiş bir kelimenin geçtiği ayet bulunmasa da Hz.Peygamber'in (s.a.v), Medine dönemiyle beraber gerçekleşmiş çoklu evliliklerinden olan eşleri arasındaki “en sevilenin” paylaşımı sıkıntılarında hâsıl olan kıskançlıklarla, peygamber dahi olsa bir erkeğin nasıl aciz kalacağına en güzel teyidi olarak kabul edebileceğimiz ayetleri de paylaşmayı uygun görmekteyiz. Bu kıskançlık oyunlarından biri sebebiyle Hz.Peygamber (s.a.v), kendi kendisine balı ve şerbetini içmeyi haram etmiştir. Ve bunun üzerine inen ayetler şöyledir;

“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah’ın sana helal kıldığı şeyi niçin kendine haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir. Allah gerektiğinde yeminlerinizi bozmanızı size meşru kılmıştır. Sizin yardımcınız Allah’tır. O bilendir, hikmet sahibidir” (Tahrim, 66 / 1- 2). “Bu ayetle Peygamber’e sıkıntılar yaşatan konu açığa kavuşturulup, nihai durum çözümünün nasıl sağlanacağı bildirildiği gibi, aynı zamanda insanlara İslâm’ın temel özelliği bir kez daha açıklanmış oldu. Resulullah kendisine balı ve şerbetini haram kılmıştı ve Allah onu bu konuda uyardı. Çünkü haram helal konusunda hüküm sadece Allah’ındır. Peygamber dahi olsa Allah’ın bildirmesi dışında hiç kimse kendiliğinden helal-haram tayin edemez. Peygamber de bir kuldur ve bu konuda ona düşen de diğer insanlarda olduğu gibi sadece ve sadece itaat etmektir (Vatandaş, 2005; 386)

“Ey Peygamber eşleri! Eğer o sizden birinizi boşasaydı, Allah yerinize ona sizden daha iyi eşler verebilirdi; Allah’a teslim olan (Muslimati), gerçekten inanan (mümin), O’nun iradesine gönülden itaat eden, günah işledikleri zaman tövbe ederek O’na yönelen, yalnız O’na

kulluk eden ve O'nun rızasını aramak için yola koyulan, daha önce evlenmiş veya bakire kadınlar” (Tahrim, 66 / 5).

Tevbe Sûresinin büyük bir kısmı da Hz. Peygamber'in (s.a.v) hicri dokuzuncu yıl içerisindeki Tebuk seferinden önce Medine'de hüküm süren toplumsal-siyasal şartlarla ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) bir takım sözde yandaşları tarafından sergilenen psikolojik istikrarsızlık ya da kararsız ruh durumu ile alakalıdır. *“Kalplerinde hastalık bulunanlar”* meselesi; hak ile kendi peşin yargıları, istek ya da ikrahları ne zaman çatışmaya girse hemen hakkı inkara yeltenmelerinden ötürü bir türlü imana erişemeyenlerin durumu, hakkı kavramaya istek ve yatkınlık göstermemeleri yüzünden hiçbir manevi mesajla ikna ve itminan bulamayan ve dolayısıyla *“yalnızca kendi kendilerini aldatıp, durdukları halde bunun farkında olmayan”* (Bakara, 2 / 9) insanların bu ebedi problemi yeniden ele alınmaktadır (Esed,1999; 343 - 344).

“(İkiyüzlüler, kötü) bir şey söylemedikleri konusunda Allah'a yemin ediyorlar; oysa onların hakkı inkâra varan bir söz sarfetmiş oldukları ve böylece önce Allah'a teslimiyetlerini (İslami) ifade edip sonra da hakkı inkâr etmiş oldukları bilinen bir şey; böyle yaparken onlar, ulaşamayacakları bir amaç peşindeydiler. Allah'ın ve O'nun lütuf ve cömertliği sayesinde Elçi'sinin kendilerini (ruhen ve manevi) olarak zengin ve yetkin kılmasından başka bir hata ya da eksiklik bulamazlardı dinde. Bundan sonra, eğer pişman olup tevbe ederlerse, bu onların kendi iyiliklerine olacaktır; ama yüz çevirirlerse, Allah onları hem bu dünyada hem de öte dünyada pek çetin bir azaba uğratacak ve onlar da bu dünyada kendilerine ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulabileceklerdir” (Tevbe, 9 / 74).

Hz. Peygamber (s.a.v) Medine'ye hicret ettikten sonra ilk ve son kez İslâm kurallarına göre hicretin 10. yılında hac ibadetini gerçekleştirmiştir. Veda Haccı'na, hac ibadetinin bütün kural ve yöntemleri Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Müslümanlara duyurulduğundan, “Tebliğ Haccı” denildiği gibi hac ibadetiyle İslâm dininin getirdiği bütün ibadet ve medeniyet kaideleri, Allah'a kulluk ve insanlık esasları tamamıyla tebliğ edilmiş ve dinin kemale erdiği, Hz. Peygamber (s.a.v) Arafat'ta vakfe yaptığı sırada inmiş olan el-Mâide Sûresi'nin üçüncü ayetiyle bildirilmiş olmasından dolayı “Haccetü't Kemâl ve't-Tamam” da denilmiştir” (Şulul, 2011: 1007).

Maide sûresi üçüncü ayetiyle beraber her sene Ramazan ayında Kur'an-Kerim'i Hz. Cebrail ile bir kere mukabele eden ve Ramazan ayının son on gününü itikafıyla geçiren Hz. Peygamber (s.a.v), vefat edeceği sene mukabeleyi iki kere yaptığı gibi itikafını da yirmi gün olarak geçirmiştir. Hicri 11. yılının 12 Rebiyülevvel Pazartesi günü vefat eden Hz.

Peygamber'in (s.a.v) son vasiyeti: "Namaza ve sağ elinizin sahip olduğuna (kölelerinizin hukukuna veya zekâta) dikkat edin" olmuştur (Şulul, 2011: 1034).

Mâide Sûresi insana sosyal ve manevi sorumluluklarını yerine getirerek kontrollü ve kurallı yaşama disiplini kazandırmaya yönelik kuralları bildiren bir suredir. Ayrıca Yahudileri ve Hristiyanları, onların hayat tarzlarını ve sosyal kavramlarının taklit edilmemesi adına ahlaki olarak dost edinmeme uyarısı bulunmaktadır.

Risaletin ne ilk günlerinde ne de sonraki dönemlerinde, İslâm hiçbir şekilde yalnızca bir topluluğun, bir kentin, bir bölgenin veya bir ırkın dini olarak tanımlanmadı, takdim edilmedi. Müslümanların diğer putperest toplumlarla veya kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlarla karşı karşıya kalacağı kesindi. Bu İslâm'ın evrenselliği gereği idi. İslâm davetinin rehberi olan Kur'an, Müslümanları, İslâm'ın dünya egemenliğini inşa sürecinde karşılaşacakları engeller konusunda hep bilgilendirdi ve onlarla karşılaşacakları günlere hazırladı (Vatandaş, 2005: 492 – 494).

"Ey Kitab-ı Mukaddes'in izleyicileri! Şimdi size (kendi kendinizden) gizlediğiniz Kitap'ın birçoğunu açıklamak ve bir kısmını da bağışlamak amacıyla Elçimiz gelmiştir. Şimdi Allah'tan size bir ışık ve apaçık bir ilahi kelam ulaşmıştır ki onunla Allah, kendi rızasını arayan herkese kurtuluşa (Selami) götüren yolları gösterir, rahmetiyle onları karanlığın derinliklerinden aydınlığa çıkarır ve dosdoğru bir yola yöneltir" (Mâide, 5 / 15 -16).

"Ve (hatırla o vakti ki) beyazlara bürünmüş olanlara, "Bana ve Elçime inanın!" diye vahyetmişim. Onlar, "Biz inanıyoruz ve şahit ol ki kendimizi (Sana) teslim (Müslimune) etmişiz!" diye cevap verdiler" (Mâide, 5 / 111).

Ve vahiy tarihinde "S-L-M" kökünden türetilmiş ilk kelime "Müslüman", son kelime de "Din" manasında kullanılan "İslâm" yani "Allah'a teslimiyet" olmuştur. Bireyden topluma, parçadan bütüne, kesretten vahdete dönüşün muhteşem seferinin rehberi Kur'an-ı Kerim'in "S-L-M" kökünden türetilmiş bir kelime olan son ayeti ise şudur;

"Ölü eti, kan ve domuz eti ve üstünde Allah'tan başkasının adının anıldığı hayvanlar ve boğulan, dövülerek öldürülen veya düşerek ölen veya derisi yüzülerek öldürülen veya vahşi hayvan tarafından parçalanan hayvanlar, canlı iken kestikleriniz hariç size yasaklanmıştır ve putperest sunaklarında kesilenler de yasaktır. Kehanet yoluyla gelecekte sizi neyin beklediğini öğrenmeye çalışmanız da yasaklanmıştır. Bu günahkârca bir davranıştır. Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim, nimetlerimin tamamını size bahşettim ve Bana teslimiyeti (İslami) sizin

dininiz olarak belirledim. Günaha eğiliminden değil de hayati bir zaruret sonucu yasak şeylere sürüklenenlere gelince, bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır” (Mâide, 5 / 3).

Mekke’de bir birey olarak kendi iç dinamikleri arasında birlik ve bütünlük oluşturma sınavını veren Müslümanlar, Medine’de önce Ensar ile akabinde de Ehl-i Kitap ile birlik sağlama tecrübesine soyunmuşlardır. Hiç bitmeyen nefsin hileleri ile eşdeğer sayılabilecek münafıkların çetin hilelerinden de anlaşıldığı gibi türlü çeşit sınavlarla insanın sınanmasının hayat boyu süreceği açıktır fakat son ayette özellikle işaret edildiği üzere tevbe kapısı da insana her daim açıktır. Medine dönemindeki teslimiyete ilişkin indirilmiş ayetlerde insanın dikkati; istikametinin her zaman Allah ile sınımsızlığına bağ kurmaya çevrilmesinin önemine çekilmiştir. Bu konunun daimi tutarlılık ve süreklilik gerektiren bir hassasiyete sahip olduğu açıktır. Keza tutarlılık ve süreklilik geçmiş peygamberler vasıtasıyla tüm insan topluluklarına vahiy ettikleri ile Allah’ın da izlediği bir tutumdur. Ve bütünlük; elde edilen başarılarla hem kişinin kendi içinde, hem de toplumda açığa çıkacak olası “beğeni” ile kaçınılmaz bir şekilde dağılabilir. Bu nefsanî tavrın aksine Allah tarafından beklenen tüm Müslümanların birbirleriyle kenetlenmiş saflar gibi olmalarıdır. Aksi takdirde Medine döneminde elde edilen başarılar ve ele geçen ganimetlerle sınanmak, Mekke döneminde ki yokluk zamanından bile daha güç olabilir. O zaman nefis için Bedir’den sonra Uhud ve belki Tebuk bile tecrübe edilebilir. “Yürekten teslimiyet” ifadesi bu dönemde inmiş ayetlerin birçoğunda sıkça tekrar edilmektedir. Bu bir cismin fezada süratinin arttığı ölçüde havanın ona karşı koyuşunun şiddetinin de artması misali, Allah’ın lütuf ve ihsanı arttıkça, insanın da imtihanının ağırlaşacak olması sebebiyle O’nunla olan irtibatının artması gerekliliğinden gelmektedir.

Müslümanlar için değer sıralamasında ki öncelik; ibadet edilecek Tek Varlığa, Efendi’ye, Dost ve Yardımcıya yani Allah’a aittir. Daire ve merkezi misali, ikinci değer ise; bütün insanların farklı farklı noktalardan aynı istikamete doğru yürüyor olduklarını kabul etmekle beraber, bu yürüyüşün sulh içinde gerçekleşmesi adına takip edilmesi gereken rehberin Hz. Peygamber (s.a.v) ve onun sünneti oluşudur. Bunun ne kadar yüksek bir öneme haiz olduğu ve kendisine tam bir teslimiyetle tabi olunması gerekliliği Kur’an-ı Kerîm’de Allah tarafından sürekli vurgulanmıştır.

Sosyal ve manevi sorumluluklarını hakkıyla yerine getirebilmesi adına insandan beklenen tutarlılık, süreklilik, bütünlük bir Müslüman’ın tüm ibadetlerinin de temel yapısını oluşturmaktadır. Medine döneminde ibadetlere yönelik tüm kural ve yükümlülükler hem ayetlerle hem de Hz.Peygamber’in sünneti ile Müslüman’lara bildirilmiştir. Bir Müslüman

Allah ile olan irtibatını kesintiye uğratmamak için her türlü ibadetini, birbirlerine emanet olan din kardeşleri ile birlikte, tevhidi dengeyi gözeterek Allah'a has kılmak durumundadır.

Tüm insanlara kar taneleri misali aynı madenden bambaşka surette cevherler emanet edilmiştir. Mekke döneminde bu cevherin üzerini örten kirler arındırılmış, Medine döneminde ise cevheri işlemenin incelikleri aktarılmıştır. Adı “Allah'a yürekten teslimiyet” olan bu sanattaki ustalığın derecesi, insanın acziyetinin idraki ile doğru orantılıdır.

3. İBN ARABİ VE KOZMOLOJİ ANLAYIŞI

3.1. İbn Arabî'nin Hayatı

27 Temmuz 1165 (17 Ramazan 560) tarihinde, Endülüs'ün Mürsiye, bugünün İspanya'sında Murcia olarak isimlendirilen şehrinde dünyaya gelen İbn Arabî'nin tam adı şu şekildedir; Muhyiddin Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ali İbn Muhammed İbn Ahmed İbn Ali İbn el-Arabî el-Hâtemî et-Tâî el Endelûsî, 543/ 1149'da Fas'ta ölen ünlü tefsir bilgini Ebû Bekir İbnü'l Arabî ile karıştırılmasını önlemek için adı harf-i tarifsiz olarak "İbn Arabî" şeklinde kullanılmaktadır (Uluç, 2002: 11).

Görüşlerini takdir edenler tarafından kendisine "Şeyhü'l Ekber" lakabı verilen İbn Arabî tasavvuf otoritesi olarak görülmesinin yanı sıra dini ilimlerde yenileyici yani müceddid olması sebebiyle de "Muhyiddin" lakabını almıştır. Kendisi geleneksel İslâm kültür dünyasında fikirleriyle en etkileyici şahsiyetlerinden biridir. İslâm olan geniş bir coğrafya üzerinde eserleri okutulmuş ve eserleri hakkında sayısız şerhler yazılmış bir ariftir. İbn Arabî'nin hayatındaki belki de en önemli sefer, ailesinin kendisi sekiz yaşındayken Mürsiye'den İşbiliye'ye (Seville) göç etmesidir. İbn Arabî gibi birlik ve bütünlüğü kavramada mahir olan, insanlığa büyük hizmet vermiş tüm dehalarda görülen ortak özellik; hepsinin çok yönlü kültürel kimlik zenginliği içinde yetişmiş olmalarıdır. İşbiliye şehrinin içinde olduğu bölgenin yöneticisi Ebû Yakup; kültüre çok önem veren bir siyaset adamıydı. Felsefe, tıp, astroloji, edebiyat konularına özel bir ilgisi vardı. Etrafına İbn Tufeyl, İbn Rüşd ve İbn Zühr gibi meşhur ilim erbabını toplamış ve pek çok şair, musikişinas, âlim ve feylesofu bir araya getirmişti. Bulûğ çağına kadarki dönemde İbn Arabî Mürsiye'ye hiç benzemeyen Arapların, Berberilerin ve Endülüslülerin, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudilerin birbirine karıştığı, en meşhur fakihlerin şair ve filozoflarla görüştüğü, en sefih insanların en büyük velilere komşu olduğu devasa, kalabalık, işlek ve rengârenk bir şehir olan İşbiliye'de yaşamıştır (Addas, 2004: 43). İbn Arabî delikanlılık yıllarını daha sonra cahiliye veya hakikat karşısında kaygısızlık dolu gaflet yılları olarak anmaktadır (Kılıç, 2009: 27). Bulûğ çağı bocalamalarında on beş yaşlarındayken, zamanını ehl-i tarik bir zattan Kur'an öğrenmek ve kötü arkadaşlarıyla birlikte gece eğlencelerine katılmak arasında bölmüşken, Allah ona şeriata itaat etmesini hatırlatacaktır (Addas, 2004: 61). Kendisine manevi kapıların açıldığı bu dönemde şehrin kabristanında murakabeye çekilir (Kılıç, 2009: 28). Bu halvetlerinden birinde Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Peygamber (s.a.v) ile mana âleminde görüşür ve bu görüşmede Hz. Peygamber (s.a.v) ona "Bana sınıksız tutun kurtulursun" deyince İbn Arabî derhal tevbede bulunarak Allah'a

(Yolu'na) döndüğünü anlatır. Bu manevi işareti İbn Arabî önceleri ilm-i hadis açısından, zahiren de tahsil etme ve onlara tabi olma manasında anlayacak ve bu yüzden kendini uzun süre hadis ilmine verecektir (Kılıç, 2009: 31). Bunu takip eden süre kendisi için fetret devri olacaktır. Peygamberler tarihinde iki peygamber arasındaki ilahi sessizlik olarak adlandırılan fetret devri, tasavvuf ıstılahında salikin kendini Rabbi tarafından terkedilmiş hissettiği ve Allah'a bir daha yakın olamayacağını hissettiği bir "kimsesizlik" ya da "perdelilik" halini ifade eder (Addas, 2004: 60). Bu ihtiyari uzleti sırasında fethe nail olur ve kendisine ledünni ilim verilir. Sonra ona bütün mülkünü terk etmesini emreden Hz. İsa'nın elinden tevbe eder. Henüz intisap edeceği hiç bir şeyh tanımadığından mallarını babasına teslim eder ve kendini Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) muhafazası altına girmiş olarak görür. Ama yine de bir fetret geçirmesi gerekmektedir. Bu fetretin sonunda Allah'ın müjdesine mazhar olacaktır. İbn Arabî tahkikin nihayetine hiçbir seyri süluktan geçmeksizin ulaştırılmıştır. Meczuplar misali bütün menzilleri atlamış ve tek seferde yolun sonuna varmıştır. Ama tehlikelerle yüzleşmemiş, düşmanlarıyla boy ölçüşmemiş ve bütün menzilleri tek tek etmemiş birisinin başkalarına rehber olabilmesi mümkün olmadığından ve onu "Şeyh'ül Ekber" yapacak olan yolu adım adım tekrar geçmiş, sabırla sülûkunu tamamlamış ve tarikat üzere Hakk'a seyir etmiştir (Addas, 2004: 61).

İbn Arabi hayatını sayısız sefer yaparak geçirmiştir. Bir şeyin üzerinden örtüsünün kaldırılması anlamına gelen "sefer" kelimesi, tüm yolcuların aslında marifet bakımından yetkinliğe ulaşmak için olmak zorunda oldukları halin de işaretidir (İbn Arabî- Cîlî: 2009: 6).

Araştırmacılar İbn Arabî'nin hayatını seferleri doğrultusunda dört ana döneme ayırarak incelemişlerdir;

- 1- 28 yaşına kadar Endülüs yılları (1165 - 1193)
- 2- 29 - 34 yaşları arasında Fas, Tunus, Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde geçirdiği yıllar (1194 - 1201).
- 3- 35 - 40 yaşları arasında Mekke ve çevresinde geçirdiği yıllar (1202 - 1205)
- 4- 40 - 75 yaşları arasında (1205 - 1240) ömrünün son devresini Anadolu ve Ortadoğu'da geçirdiği yıllar

İbn Arabi 10 Kasım 1240 Cumartesi günü (22 Rebiu'l Âhir 638) Şam'da hayata gözlerini yummuştur (Uluç, 2002: 16).

3.2. İbn Arabî’de Vücut’un Birliği Anlayışı

Çağımızın ilahiyat alanındaki önemli bilim adamlarından biri olan Seyyid Hüseyin Nasr’ın İbn Arabî’yi anlama meselesinin, tasavvuf sahasında olduğu kadar akademik araştırmada da büyük bir problem oluşuna dair yorumuyla bu bölüme giriş yapmaktayız: “Asırlardır Müslüman metafizikçiler ve feylesoflar tarafından görülen İbn Arabî ile kamil bir mürşitten ahzedilecek şifahi derslere başvurmadan, sadece onun eserlerini üst üste koyarak üzerinde yapılan araştırmalardan çıkan İbn Arabî şüphesiz aynı değildir. Ve ayrıca bir kâminden onun esrarını bellemeden sadece Arapça bilmek ve Fusûs’u metin olarak okuyabilmek de tek başına yeterli değildir”(Kılıç, 2009: 75). Araştırma esnasında ulaşılan kaynaklardan elde edinilen bilgilerle, İbn Arabî’nin kapsamlı bir şekilde ifadelendirdiği Vücutun birliği anlayışı ve insanın bu anlayış içerisindeki yeri, mümkün olduğunca özetlenerek aktarılacaktır.

Gerçeğe çok yakın görülen bir rüya sonunda insan ister istemez rüyayı tevil edebilmek için rüyanın sembollerini anlamlandırma gayretine düşebilir. Bazı âlimler rüyaları iki kısma ayırmışlardır; 1- Âfâki (objektif) bir hadiseye delalet etmeyen rüyalar 2-Delalet eden rüyalar ki o hadiselerden uyanıklıklarında da haberdar olur insanlar (Hulûsî, 2006: 15). Peki rüyayı gören özne tanınmadan rüyanın anlamı ne kadar tevil edilebilir?

İbn Arabî’nin “fizikötesi (metafizik) temele dayanan bir rüya” (Izutsu, 1999: 24) olarak yorumladığı içinde bulunduğumuz âlem; rüyalarımızın objektif olmayan, duygu ve düşüncelerimizin sübjektif bir biçimde dışarı yansımaları gibi değildir belki ama İbn Arabî’ye göre “Mutlak Gerçek” ya da “Hakk” ın zatıyla değil fakat sıfat ve fiilleriyle zuhurunun özel bir biçimi yani tecellisi” demektir (Izutsu, 1999: 24). Ve bu kevnî âlemin kendisi bir rüya ise bu rüya ortamı içinde olağandışı sembollerini idrak eden peygamber de rüya içinde rüya gören kimseye benzetilebilir (Izutsu, 1999: 25). Gerçek denilen şey hakiki gerçeğin bizzat kendisi olmamakla beraber onun hayal düzeyinde bir remiz ve sembol aracılığıyla ifadesidir. Bunlar aslına rü’cu ettirilmek üzere tevil edilmek zorunda olan sembollerdir. İnsanlar öldüklerinde içinde buldukları bu sembollerle dolu uykudan uyanacaklardır. Ölmeden önce bir insanın hislerini ve aklının kösteklerini fırlatıp atması, doğal olayların ördükleri ince remizler perdesinin ardını görmesi, mistik bir deneyim olup; kısaca “fena” olarak isimlendirilir. İbn Arabî’nin bu deneyim sonucunda ulaştığı anlayışı, bu rüyanın mahiyetini açıklamak üzerine kuruludur (Izutsu, 1999: 21 - 28).

“Vücudun Birliği” ve “Vahdet-i Vücut” ifadesi İbn Arabî ile beraber anılsa da kendi eserlerinde böyle bir ifadeye rastlanmaz. Aslında kendinden sonra gelen takipçilerinin kullandığı bir ifadedir. Kendisi daha ziyade “hakikatin çokluğu” kavramını kullanır ve vücut kelimesini en geniş anlamıyla vahdet/ kesret (bir/çok) olarak kullanır.(Chittick, 2003: 29 - 30)

Vücut kelimesi; “V-C-D” Arapça kökünden türemiş olup, çeşitli şekillerde “bulmak” anlamına gelmektedir;

- 1- Beş duyardan biri aracılığıyla bulmak. Örneğin; “Zeyd’i buldum.” , “Tadını buldum (tattım).”, “ Sesini buldum (duydum).”
- 2- Şehvet kuvvesi aracılığıyla bulmak
- 3- Gazap; öfke kuvvesi aracılığıyla bulmak
- 4- Akılla ya da akıl aracılığıyla bulmak ise “Allah’ı bilmek” ve “Nübüvveti bilmek” sözlerinde ifade edildiği gibi olur. Yüce Allah’a nispet edilerek kullanılan “vücut” ise “mücerret bilme” anlamındadır. Zira Yüce Allah organlarla, aletlerle, araçlara sahip olmakla nitelenmekten münezzehtir. Yüce Allah’ın eşyayı; varlıkları bulması ise bundan daha yüce bir şekilde olur. “Bir nesne üzerinde bir güce, hâkimiyete, nüfuza ya da kudrete sahip olma” da vücut sözcüğü ile ifade edilir. Ve ayrıca “göz ile basiret ile bulmak” anlamına da gelir (İsfehani, 2010: 1537 - 1538). Ayrıca; elde etmek, bir daha fakirliğe düşmemecesine zengin olmak, varlık sahibi olmak, bulmak, bulunmak, hissetmek, aşık olmak, arzulamak ve gazaplanmak vb. gibi manalara gelir. Sufî ıstılahında yani tasavvuf geleneğinde işaret etmekte olduğu anlam Hakk’tır ve varlık, var olmak, var kılınmak, vecde gelmek ve vicdan manalarında kullanılır. Özel anlamında ise bir şeyin kendisini yine kendi nefsinde veya aynını nefsinde veya aynını bir mahal ya da mertebede bulması demektir. Hakk’ın Zat’ını, Zatıyla bulması yani Zatıyla bulunması Vücûd demektir (Kılıç, 2009: 87).

Bir virdine “Vücudu açan Allah’ın adıyla” başlayan İbn Arabî’ye göre Hakk’ın tecellisi iki biçimde kendini gösterir; vücut olarak (ontoloji) ve ilim olarak (epistemoloji). Vücut bilgisi bir kendini tanıma bilgisidir. Vücut bir yönüyle sübjektif bir tecrübe diğer yönüyle de objektif bir tezahürdür. İnsani tecrübe yönünden bakıldığında vücudun “bulmak” diye tercüme edilen manası öne çıkarılır. İlahi tezahür yönünden baktığımızda ise “olmak” manasını öne çıkarılır (Kılıç, 2009: 233). En üst düzeyde vücut, Allah’ın mutlak ve kayıtsız gerçekliğidir; yani Vacibü’l-Vücut’dur; var olmazsa olmaz olandır. Daha alt düzeylerde, vücut kelimesi âlem ya da Allah’tan başka (masivallah) her şeyin hayat kaynağı anlamındadır. Hakk’ın Zât’ı

olarak vücut, hangi şekilde olursa olsun eşyanın, tanınamaz ve bilinemez temelidir (Chittick, 2003: 30). Vâcibü'l Vücut tabirini bulunuşu zorunlu olarak da tercüme edebiliriz. Allah'ın vücudu zorunlu olduğu gibi vücudunu bilmesi de zorunludur. Mümkün varlık olan insan ise kendisini ve Allah'ı bilebilir de bilmeyebilir de. Bu Allah'ın o şeye bulunuşu ve buluşunu (vücut) veya bulunmayışı ve bulamayışını daha fazla vermesine bağlı bir husustur. Tahkik ehli hem keşfeden ve hem de bulan kimselerdir. Onlar Allah'ı hem afakta (âlemde) ve hem de enfüste (kendilerinde) bulan kimselerdir (Kılıç, 2009: 233).

İbn Arabî'ye göre ancak her daim var olan Hakk'ta, fenâ-yı tâma ermiş olan ehlullah var olmuştur. Ve bilmek ancak olmakla mümkündür. Olmak ise bulmanın neticesidir. Yani vücut bilgisi ancak hazır olduğunda, huzurda bulunulduğunda sahip olunan bir bilgidir (Kılıç, 2009: 229). Vücudun bilgisi neticede bir sırdır ve ancak bu makama eren kişiye bilinir (malum) olur. Ehlullaha göre ancak merkeze / asla doğru çıkılan makamlar neticesinde istidat sahibi kişi vücut sahibi olabilirken sırf rasyonel malumatlarla vücut hakkında konuşanlar ise daha evvel bu konuda fikir yürütenlerin görüşlerini nakletmekten başka bir şey yapmazlar. Çünkü bizzat kendileri vücut olamamışlardır. Dolayısıyla vücut ile cansız, donuk ve dolaylı bir irtibat halindedir. Oysa sahibi vücut olanlar vücut ile aktif, canlı ve doğrudan bir irtibat halindedirler. Onlar adeta konuşan, dile gelen vücut olmuşlardır (Kılıç, 2009: 232).

Vücuda yönelik metafizik tutumu kısaca “oluş” ve “bulunuş” şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. “Sufiler bunu bir noktadan çıkıp yine aynı noktada biten bir vücut çemberi olarak tarif eder. Allah'ın yarattığı her şey bu dairenin çevresindeki noktalar gibidir. Dairenin ortasındaki noktadan çıkan çizgilerin çemberin her noktasına eşit olarak çıkması gibi Allah'ın bütün varlıklara nispeti tek bir nispettir. Bu çember aslında bir nokta, sonra bir çizgi (kavs) ve bu çizginin izahı için aynalı tarzda açılmasından oluşmuştur” (Kılıç, 2009: 237). “Oluş”u ifade eden noktadan çıkan yay “Kavs-ı Nüzul” olarak, “bulunuş” u temsil ederek noktaya geri dönen yay ise “Kavs-ı Uruc” olarak isimlendirilir.

3.3. Kavs-ı Nüzûl

Vücut dairesinin bilinemez en üst noktası ile âlemin direği olarak nitelenen İnsan-ı Kâmil noktası arasında izhar olunan tecelliler Kavs-ı Nüzûl'u (iniş yayı) oluşturmaktadırlar. Bu iniş yayını oluşturan mertebeler ise aşağıdaki şekilde sıralanmışlardır (Kılıç, 2009: 236).

3.3.1. Lâ-Ta'ayyün Mertebesi

Burası hiçbir şekilde kayıt altına alınamayacak Gayb-ı Mutlak olarak nitelenen, insanın hiçbir algısı ile ulaşabilmesi mümkün olmayan Mutlak Karanlık ve Sırru's Sır ve Hakk'ın sadece kendi kendisini bileceği en üst mertebeye olan Hazret-i Ahadiyyet'dir. Sadece (Hû) O vardır (Kılıç, 2009: 250 - 252).

3.3.2. Ta'ayyün-i Evvel Mertebesi

Bu tecelli safhasında Bir olan Mutlak Varlık Hakk'ta içkin olan ilahi isimlerin (mana ve hakikatlerin) birbirinden ayrışmaları söz konusu değildir fakat ayrışmanın zayıf alametleri görülmektedir. Bu mertebede bütün isimler birbirinin aynıdır ve bütün isimlerin anlamlarını kendinde kuşatıcı olarak taşıyan isim Allah'tır ve bu mertebeye ilahlık mertebesidir (Demirli, 2009: 243). Bu mertebeye Hakikat-ı Muhammediyye veya Hazret-i Vahidiyyet veya isimler ve sıfatlar mertebesi olarak da anılır ve Lâ-taayyün mertebesinin zahiri, Lâ-taayyün ise bu Hakikât-i Muhammediyye'nin bâtını olduğundan ikisi de aynı hakikâtin ön ve arka yüzleri olmaktadır. Yani bu makamda âlim (bilen), mâlum (bilinen) ve ilim(bilgi) birdir. Bu makama İlk Akıl, İlk Nûr, İlk Gölge isimleri verildiği gibi Berzahlar Berzahı olarak da isimlendirilir. Çünkü o Lâ-taayyün ile taayyün arasında gider gelir ve bütün berzahları câmidir. Büyük berzah da denir zira ahadiyyet ve vâhidiyyetten ibaret olan iki büyük mertebeyi taşır. Bunun bir yüzü bâtına bir yüzü zâhire bakar. Aslında bu o vecihlerin aynıdır bölünmez. Yani "Hazret-i İlâhiye üç mertebeye üzerinedir: Bâtın, zâhir, vasat. Zâhir olanın bâtın olandan ayrılmasını sağlayan işte bu vasat (orta) dediğimiz şeydir ki bunun bir diğer adı da berzahdır. Hakk kendisi ile âlem arasında bir berzah olarak Hakikât-ı Muhammediyye'yi, İnsan-ı Kâmil'i koymuştur. O esmâ-i ilâhiyye ile zuhûr ettiği zaman Hakk olur. İmkân hakikatiyle zuhur ettiği zaman da halk olur." Yani bütün mevcudatın aslı, anası (ümm) ve kâinattın efendisi odur. İbn-i Arabi bu mertebenin isminin, bütün isim ve sıfatları ile bütün fitrî istidat ve kabiliyetleri câmi olan, Allah olduğunu söyler. Bir diğer isim "Hakikatlerin Hakikati"dir. Çünkü o hem Hakk'ın hem de halkın mahiyetlerini câmi'dir. Kendisi bu durumu şu örnekle açıklamıştır. " Bu şeyin aleme nispeti tahtanın kürsüye, masaya, minbere veya gümüşün yüzüğe, küpeye, bileziğe nispeti gibidir.

Tahta parçası veya gümüş her mamulde ne az ne de çok ancak kemaliyle bulunmaktadır. Mamullerin hepsinde farklı bir çok hakikat olsa da en temel hakikat tahta ve gümüş olmak'lıktır" (Kılıç, 2009: 300 - 305).

Yani Hâkikat-i Muhammediyye, mümkün nesnelere cevherleri olan â'yan-ı sabitenin kendilerinden ibaret değildir. Bu daha çok, â'yan-ı sâbite'yi cem eden, âyan-ı sâbite'nin varlığının kendisine bağlı olduğu aktif prensiptir. Bu aynı zamanda kevnî düzeydeki İnsan-ı Kâmil'dir (Izutsu, 1999: 314). Ona kâmil denmesinin sebebi onun ruh-ı âlem olmasından dolayıdır. Âlemde ulvî ve süflî her ne varsa hepsi onun emri altına verilmiştir. Allah'ı ancak insan-ı kâmil bilir. Çünkü o Allah'ın mazharıdır, tecelli ettiği yerdir ve yine o Allah'ın gözüyle bakmaktadır. Bu meseleye bir de epistemolojik açıdan bakan İbn-i Arabî bu mertebeyi yani Hakikat-i Muhammediyye veya İnsan-ı Kâmil mertebesi bütün enbiyanın himmetlerini, bütün evliyanın marifetlerini ve bütün alimlerin ilimlerini aldığı bir kandile benzetir (Kılıç, 2009 : 298 - 305).

3.3.3. Ta'ayyün-i Sâni Mertebesi

İlahî teklîğin ilahî isimlere ayrıştığı Hazret-i Rububîyyet mertebesidir ve burada Hakikat-i Muhammediyye de denilen taayyün mertebesindeki toplu sıfatlar kendilerini göstermeye başlarlar. "Âlemdeki eşyanın hakikatleri demek olan bu suretlerden tek tek her birinin ne kendi zatına ne de kendi zatının emsaline asla şuurı yoktur. Onların vücudları ilmidir, aynî değildir. Vücudu çok ve çeşitli yapan onun bu ilmi suretleridir. İşte bu mertebede taayyün eden her bir ilmi suret, haricî şeylerin yani şehadet âleminde görülen varlıkların her birinin hakikati ve onu terbiye eden Rabb-i Hâssı'dır. Sufiler bu her bir ilmi surete ayn-ı sabite ve bunların hepsine birden de â'yân-ı sâbite denilir. Yani bu şehadet âleminde görülen bütün varlıklar işte bu â'yân-ı sâbitenin bir aksî, bir yansıması, bir gölgesinden ibarettir. Â'yân-ı sâbite gayb-ı mutlak halindeki Mutlak Vücûd ile âlem-i şehâdet arasında orta bir mesafede olduğu için bir yönüyle aktif bir yönüyle de pasif konumdadır. Hak nefesiyle mütemediyen bir yandan â'yân-ı sâbite'nin sûretlerinde (feyz-i akdes) ve diğer yandan â'yân-ı mevcudenin suretlerinde (feyz-i mukaddes) tecellidedir." Ayan-ı Sâbite kendilerinden daha üst düzeye göre edilgen ve kendilerinden daha alt düzeydeki nesnelere göre ise etkendirler. Bunlar mümkün nesnelere cevherleridir. Ve her bir mümkün nesne de kendi aynının gereği ne ise o şekilde kuvveden fiile çıkmaktadır (Kılıç, 2009: 308 - 311).

3.3.4. Ervah Mertebesi

Bu mertebeye Âdem-i kebir, âlem-i emr, âlem-i gayb, âlem-i melekût gibi isimlerde verilmektedir. Burası pasif yapıdaki bütün tecellileri birlik içinde ihtiva eder ve yaratılmış âlemdeki mahlûk ve mümkünlerin birliğini temsil eder. Yani ayan-ı sabiteler bu mertebeye de zahire doğru bir adım daha atarlar fakat henüz madde ve terkip oluşmamıştır, şekil, renk, zaman ve mekân ile belirlenmemişlerdir (Kılıç, 2009: 323).

3.3.5. Misâl Mertebesi

Âlem-i melekût, âlem-i berzah, âlem-i misâl, âlem-i hayâl gibi isimlerle anılan bu mertebede ervâh âleminde bulunan her bir ferдин cisimler âleminde bürüneceği sûretlerinin bir mümessili de bu âlemde zâhir olmuştur. Bu mertebeye bir üst mertebeye ile bir alt mertebeye arasında bir berzah olduğundan ervaha nispetle kesif, şehadet mertebesine nispetle ise latiftir (Kılıç, 2009: 323).

3.3.6. Şehadet Mertebesi

Suver-i âlem (suretler alemi), âlem-i kevn-ü fesad, âlem-i ecsâm (cisimler alemi) gibi isimlerle anılan bu mertebeye bir üst mertebedeki birlik artık fiilen mevcut olan şeylere ve özelliklere ayrılmaktadır (Kılıç, 2009: 324). Bu mertebeye “âlem” mertebesidir ve bir sonraki bölümde detaylı olarak açıklanacaktır.

3.3.7. İnsan Mertebesi

Bu mertebeye Lâ-tayyün hariç kendinden evvel geçmiş bütün zuhûr mertebelerinin hakikatlerini kendisinde toplar. Her mertebeye ilahi bir ismin mazharıdır. İnsan ise Allah isminin mazharıdır. Allah ismi hakikatte nasıl bütün isimler üzerine öncelik sahibi ise bu mertebeye de – her ne kadar taayyün olarak en sonraysa da - hakikatte bütün mertebelerin fevkindedir. Binaenaleyh hâkikat-ı insâniye bütün mertebelerin hakikâtlerini câmi’ olduğundan aslında ondan hariç hiç bir şey de yoktur (Kılıç, 2009: 325). İnsan mertebesi de Kavı-ı Uruc bölümünde detaylı olarak açıklanacaktır.

3.4. İbn Arabi'nin Kozmoloji Anlayışında Şehadet Mertebesi

İbn Arabi'ye göre varlık mertebelerindeki ikinci mertebeye olan Ta'ayyün-i Evvel Mertebesi yani Hakikat-i Muhammediye mertebesi; yani bütün mevcudatın aslı, anası (ümm) ve kâinattın efendisi olup "Hakikatlerin Hakikati"dir. Kendisinin bu mertebeyi hem Hakk'ın hem de halkın mahiyetlerini toplayan isimler ve sıfatlar mertebesi olarak kabul ettiğini belirtmiştik. İbn Arabi'nin Fusûsu'l Hikem'de Adem fassında açıkladığı üzere; Hakk, sayısız güzel isimleri bakımından emrin, yani Tanrı'nın bir şeyi var etmesiyle ilgili kimsenin diremediği uygulaması zorunlu olan emrin, tümünü içeren "kuşatıcı varlıkta" isimlerini tek tek görmek ve o varlık vasıtasıyla kendi sırrının, yani kendi mutlak birliğinde gizli ve içkin olarak bulunan isimlerin ve hakikatlerin, kendine görünmesini istedi. İlahi hüküm şunu gerektirir; Hakk bir yeri düzenlediğinde yani yaratma eyleminin bir niteliği ve aşamasında, o şeyi kendilerinden yaratacağı unsurların belli bir kıvam ve dengeye sahip olmasını gerektirir. Bu açıdan unsurların her birisinin olması gereken yerde ve ölçüde belirlenmesine "düzenleme" denir ve o yer Hakk'tan gelen bir ruh kabul eder. Bu kabul o şeye "*ruh üfleme*" (Enbiya, 21 / 91) diye ifade edilir. Gerçekte bu kabul düzenlenmiş o surette, sürekli ve daimi tecelli akışını alma yeteneğinin ortaya çıkmasıdır. Bu akış sürekli ve kesintisizdir. O halde yalnızca tecelli kabul eden vardır ve o da Hakkın en mukaddes akışından meydana gelmiştir. Bu ilk tecelli sayesinde Tanrı'nın mutlak birliği içinde silinmiş ve birbirinden ayrılmamış haldeki isimler, Tanrı'nın bilgisinde birbirinden ayrışarak tek tek isimler yani ayan-ı sabite halinde taayyün ederler. İkinci aşamada ise tek tek taayyün etmiş bu şeylerin dış alemde eserlerini açığa vurmalarını sağlayan "mukaddes akış" yani feyz-i mukaddes gelir. Birinci tecelli Hakk'ın bilinmek isteğiyle harekete geçen Zatından kaynaklanan tecelli, ikincisi ise a'yân-ı sâbitenin dışta var olmasını sağlayan isimlere ait tecellidir. *Öyleyse var edilmesi emredilmiş şey başlangıcı ve bitişi itibariyle, bütünüyle O'ndan meydana gelmiştir. Emrin bütünü O'ndan başladığı gibi yine O'na döner.* (Âl-i İmrân, 3 / 109, Bakara, 2 / 210) (İbn Arabi, 2008: 25 – 35 - 36) Hakk'ın kendini izhar etmek zorunda olması O'nun fitratının bir parçasıdır. Hakk bu bakımdan hareketsiz "Tek" (Ahad) değil kendisini izhar ve ayrıştırmaya doğal bir eğilimi olan dinamik bir "Tek"dir. Hakk zahiren ve şeksiz- şüphesiz "Tek"dir, ama bâtinen ve bil-kuvve "Kesret"tir. Ve ilahi isimlerin temel suretleri olan a'yân-ı sâbiteler alemdeki tüm mümkün nesnelere üzerinde belirleyici bir güç icra ederler ve mümkün nesnelere her biri kendi aynının (cevherinin) gereği üzere de kuvveden fiile çıkmaktadır (Izutsu, 1999: 216).

Hakk'ın kendi kendisini vasıtasıyla görmek istediği toplayıcı varlık olan insan mümkün varlıkların hakikatleri anlamındaki isim ve sıfatların tümünün kendisinde bir araya geldiği

yegâne varlıktır. Allah'ın içinde kendini seyredebilmesi için yarattığı ilk şey olan âleme, İbn Arâbi, “İnsan-ı Kebir” yani “Büyük İnsan”- “Makrokosmos” adını vermektedir. İnsan-ı Kebir'in en belirgin vasfı ondaki her bir mevcudun Allah'ın özel ve yalnızca bir ismini temsil etmesidir. Bu temsilde bunun tümünün kesin sınırları ve parçalarının birbirlerine belirgin irtibatları bulunmaz ve görünüş itibariyle de yalnızca münferit noktaların oluşturduğu gevşek bir küme gibidir. Sanki bir çeşit bulutsu ayna gibidir. Buna karşılık Allah'ın kendini içinde seyretmek üzere yaratmış olduğu ikinci şey yani İnsan ise, her nesneyi gerçekten de olduğu gibi yansıtan iyi cilalanmış kusursuz bir aynadır ve bu aynanın bizatihi cilasıdır. Bütün ucu bucağı olmayan âleme yayılmış, dağıtılmış olan somut nesnelere ise İnsan denilen bu noktasal odakta cem ve tevhid edilmektedirler. Bütün bu girift ayrıntılarıyla tüm âlemin yapısı apaçık ve parçaları birbiriyle irtibatlandırılmış bir minyatür şeklinde İnsan'da yansımaktadır. Bu onun Mikrokosmos oluşunun anlamıdır. İnsan Âlem-i Sağır, âlem ise İnsân-ı Kebîr'dir. (Izutsu, 1999: 293) İbn Arabî'nin bu tevhidi birlikteliği açıkladığı vahdet-i vücud anlayışında, yerin ve göklerin birlikteliğini, ilahi sahne ve ilahi dekor olarak kabul etmek gerekmektedir. Çünkü tabiatın dışsal yönünün sürekli tekrarladığı şekillerin ve çeşitliliğin ardındaki birleştirici ilke, onun bütün çalışmalarında açıklamaya çalıştığı ilkedir. “Kendi deyimimle; “Âlem Ahadiyyet el-mecmu'dan (Toplanmış Birlikten) ibarettir, halbuki İlahi Bağımsızlık, Ahadiyyet el-vâhid'e (Bir'in Birliğine) dayanır.” (Burckhardt, 1999: 269)

İbn Arabî'ye göre bütün insanlar, kendi a'yan-ı sâbiteleri onları ezelde bu türlü belirlemiş olduğu için oldukları gibidirler. İster iyi ister kötü, ister mümin ister kâfir olsun dünyada hiç kimse Hakk'ın iradesine karşı değildir. Beşerin bakış açısından ister iyi ister kötü olsun her şey ezelde kesin ve değişmez bir tarzda belirlenmiş olana uygundur. Bu anlamda her şey İlahi Takdir'in kendine çizmiş olduğu yönden yol alır ve onu bu yoldan saptıracak hiç bir şey yoktur (Izutsu, 1999: 230). Bir kimsenin Allah'ın emirlerine itaatsizlik etmesi halinde, hiç kuşkusuz, Allah'ın o kimseyi affetmesinden ya da cezalandırmasından başka bir yol mevcut değildir. Ama işin dikkate değer yanı şudur ki Allah'da o kimseye “boyun eğmekte” ve onun fiilinin emirlerine uygun olarak hareket etmektedir. Bu ise İbn Arabî'ye göre İslâm (teslimiyet) anlamında olduğu kadar “Cezâ” (layığının karşılığını verme) anlamında da dinin delâlet ettiği şeydir. Ve ister ödül ister ceza gerektiren her iki halde de Hakk, a'yân-ı sâbitenin icabına uygun davranmaktadır (Izutsu, 1999: 232). İbn Arabî'nin mütâlâasına göre beşeri topluluklarda hayr ile şer arasında gözetilmesi mütad olan fark tümüyle itibârî, izâfî ve tâlî yapıdadır. Her şeyden önce varlığın kendisi bizzât Kemâl'dir ve varlığa ait olan (ontolojik) her bir vasıf da Kemâl üzeredir. Tıpkı Allah'a “itaat”ın Kemâl'den olması gibi “itaatsizlik” dahi Kemâl'dendir

çünkü “itaatsizlik” ontolojik bir yapı olması açısından hiç de “itaat” den düşük bir mertebede bulunmamaktadır. “İtaat”ın bir Kemâl oluşunun ahlâki açıdan “iyi (ya da hayr)” olmasıyla hiçbir münasebeti yoktur; “itaat” Rahim ve Kerim gibi ilahi isimlerin tecelligâhı olmak bakımından Kemal’dir. Ve benzer şekilde, “itaatsizlik” de Müntekim ve Müzill gibi ilahi isimlerin tecelligâhı olmak bakımından Kemâl’dir. İşte bu yüzden insan varlığın en yücyesinden en düşüğüne kadar bütün mertebeleri ihtiva eder (Izutsu, 1999: 307). Bu durumda gelmiş geçmiş tüm peygamberlerle bildirilen ilahi emirlerin anlamına gelince, İbn Arabi onu şöyle açıklamaktadır; Peygamberler ve varisleri yani Veliler yine Allah’ın iradesiyle açığa çıkan ilahi emrin hizmetkarlarıdır, mutlak iradenin değil. Yani onlar uhrevi doktorlar gibidir ve emir aldığıında Allah’ın emrine boyun eğler. Peygamber, Allah’ın emrine ve iradesine bakar. Allah’ın iradesine aykırı bir şeyi emrettiğini görür ve Allah’ın irade ettiğinden başka bir şey ise olmaz. Bu nedenle de o emir olmuştur. Allah emri dilemiştir ve o da gerçekleşmiştir. Allah emredilene, emredilmiş bir şeyin gerçekleşmesini ister ve o kişiden istenilen emir gerçekleşmezse, bu tavır emre itaatsizlik ve günah diye isimlendirilir. Peygamber tebliğcidir. Bu nedenle Hz.Peygamber (s.a.v) içinde “*Sana emredildiğin gibi dosdoğru ol*” (Hud, 11/ 12) ayeti bulunan Hud suresi ve benzerleri “beni ihtiyarlattı” demiştir. Çünkü Peygamber’in bilmediği şu idi; aldığı emir iradeye uygun olup gerçekleşecek bir emir miydi? Yoksa ilahi iradeye aykırı ve gerçekleşmeyecek bir emir miydi? Hiç kimse irade edilen bir şey gerçekleşmeden önce iradenin hükmünü bilemez. Allah’ın iç gözünü açıp mümkünün ilah ilimdeki halini gösterdiği kimse ise bunu bilebilir. Bu kişi mümkünlerin hakikatlerini Tanrı’nın bilgisinde buldukları hal üzere bilir. Fakat Allah (Hz.Peygamber) adına şöyle buyurur: Rabbimin bana ve size ne yapacağını bilmem (Tevbe, 9 / 46). Hz.Peygamber perde bulunduğunu dile getirmiştir. Kastedilen ise yalnızca özel bir durumu öğrenmeyle ilgili bir perdedir (İbn Arabi, 2008: 101).

“Zamanı geldiğinde insana mesajlarımızı evrenin uçsuz bucaksız ufuklarında ve kendi benliklerinde bulduklarıyla tam olarak anlatacağız ki bu vahyin tartışılmaz bir gerçek olduğu apaçık ortaya çıksın”(Fussilet, 41 / 53). İnsan tüm bu perdelenmeler yüzünden ufkundakileri ve nefsindekileri anlamak için “zaman”ı beklemek zorunda mıdır? Yoksa hem kendi üzerinden hem de bütünüyle var edilmişlerden müteşekkil evren üzerinden varlığının anlamını keşfedebilir mi? İşte bu ve buna benzer sorular insana, kâinat kanunlarını ve düzenini inceleyen kevnîyât bilimi olan kozmolojiyi keşfettirmiş olmalıdır. Kozmoloji biliminin yer ve gökleri tüm unsurlarıyla cem eden en önemli yapıtaşlarından biri astrolojidir. Temelleri yaklaşık olarak 4000 yıl önce atılmış olan astrolojinin sembolik dilini anlamak için bu dilin kullandığı,

kozmozoloji biliminin diğerk bir yapıtaşı olan, astronomik dilin de bilinmesi gerekmektedir. Astroloji her ne kadar bugün yozlaşmış bir disiplin olarak karşımıza çıksa da kadim toplumlarda gökyüzü ve oradaki cisimlerin hareketleri dikkatle izlenirdi. Bu cisimlerin gözlenen hareketlerini anlamak, bu hareketlere hâkim olan kanunları keşfetmek ilahi bir sanattı. İslam dininin her türlü kehanet ve fal çabasını ret etmiş olduğu herkes tarafından bilinmekle beraber İbn Arabi de dâhil bir çok düşünür astronomi ve astroloji disiplinlerine vakıftılar. Ve astrolojiyi varlığın şehadet âlemindeki açılımlarını anlamak üzere bir nevi sembolizm aracı olarak kabul etmekteydiler. İbn Arabî'nin konuya ilişkin görüşleri ise şu şekildedir; “Allah yerde olduğu gibi gökte de bir takım hususların bizim emrimize amade kılındığını zikretti. Bir Müslüman'ın göğge emrinin vahyedildiğini ve o göğün ve âlemin ne için istihdam edildiğini biliyor olması onun inancını zedelemmez. İnancını zedeleyecek olsaydı, bu yerde ve gökte geçerli bir hüküm olmasını gerektirirdi. Hâlbuki biz her zaman Allah'ın bizim için tayin kıldığı sebeplere doğru koşarız ve bu sebeplerin istihdam edilmiş olmaları bakımından gerçek fail olmadıklarını kabul ederiz. Allah korusun hiç kimseyi O'na ortak koşmadık! Fiillerin Allah'a değil gezegenlere ait olduğuna ve Allah'ın varlıkları onlarla yaptığını inanan kişiyi Şâri' yani Allah tekfir eder. İşte bu küfür ve şırtır. Kimde onları istihdam edilmiş olarak ve Allah'ın hükmünü onlarda icra ettiği şeklinde görürse o kişi böyle değildir. Aksine yani böyle inanmayan kimse, Allah'ın o gezegenlere tevdi kıldığı şey, göklere vahyettiği hususlar ve onlarda terettüp eden hükümler bakımından pek çok hayır ve ilmi elde edememiştir”(Arabî - Cîlî, 2009: 38).

Her bir insana cevheri, mayası gereği şehadet mertebesinde görünür oluşunu sağlayacak unsurlar belli bir kıvam, denge ve ölçüde verilir. Ve insan, Ta'ayyün-i Sâni mertebesinde, teslim olduğu o cevheri yani Rabb-i Hassı olan ilahi ismi, somut ve dinamik bir şekilde tecelli ettirmek üzere şehadet âleminde uygun zaman, yer ve donanımda görünür düzeye ulaşır. Nasıl ki insan vücudunda ayrı ayrı her bir organdan alınan hücreler hep aynı insanı işaret ediyorsa, her bir insanoğlu farkına varsa da varmasa da Rabbi olan o ismin iradesini bütün renkliliğiyle aşikar ederek kendini bilerek ya da bildirerek hayatını tamamlar. Ve her bir isim de o Bir ve Tek olanı işaret etmektedir.

3.4.1. Şehadet Mertebesi

Bir şeyin şehadet mertebesine ininceye kadar bütün mertebeleri geçmesi gerekir. Bu geçme ve uğrama esnasında nefis, her mertebeden özellikler ve unsurlar kazanır. Bunun nedeni bir mertebeye girebilmenin o mertebenin özelliğine sahip olmasını gerektirir. Bütün bu özellikler nefsin basitliğini bileşikliğe çeviren, bütünlüğünü parçalayan özelliklerdir. Nefsin bu halinin zıtlığı ise onun sırf kendisi yani birlik olduğu halidir. Ancak “bir” haline gelebilmiş bir nefis Allah’ı bilebilecektir. Bu nedenle seyri sülukun hedefi parçalanmış ve çoğalmış nefsi tekrar bir ve bütün haline getirebilmektir (İbn Arabî, 2008: 469).

3.4.1.1. Zodyak Dairesi ve Burçlar

İbn Arabî’nin kozmolojik sistemi Güneş’i merkeze aldığı ve kendisi tarafından “Dâiretu’l Vücut” olarak ifade edilen bir sistemdir. “Varlık bir dairedir” diyen İbn Arabî dairenin başlangıcının İlk Akıl olup, insan cinsiyle son bulduğunu söylemiştir. Güneş’i “kutup”a ve “âlemin kalbi”ne benzetir, yukarıda ve içeride eşit sayıda gök ayırarak sistemini belirler. Böylece şekilde görüldüğü gibi Güneş feleğinin her iki kısmı yani bütün kâinatın sentezini sembolize eden İlâhî Taht ile en içteki son nokta ve sabitleştirme merkezi olan dünyanın merkezi yedişer dereceye taksim edilir (Burckhardt, 1999: 231).

İlahî Taht Feleği
İlahî Kaide Feleği
Yıldızsız Gök veya Zodyak Burçları Göğü
Sabit Yıldızlar ve Duraklar Göğü
Satürn(ez-Zuhal)
Jüpiter(el-Müşteri)
Mars(el-Mirrih)
GÜNEŞ (EŞ-ŞEMS)
Venüs(ez-Zühre)
Merkür(el-Utarid)

Ay (Kamer)
Esir(el-Esir)
Hava(el-Hevâ)
Su(el-Mâ)
Yer (el-Ard)

Çizelge 3. 1. Dairetü'l Vücut

Astrolojik sembolizm, hissedilir alemin temel şartlarının “kavuşma noktalarında” özellikle de zaman, mekan ve sayının kavuşmasında bulunmaktadır (Burckhardt, 1999: 235). Bizatihi tezahür etmeyen evrensel tabiat, kendisini hissedilir düzende sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlık olarak 4 temel nitelikte veya temel mizaçta izhar eder (Burckhardt, 1999: 238).

- Sıcaklık ve Soğukluk : Aktif niteliklerdir. Genişletici ve daraltıcı güçler olarak görülürler.
- Soğukluk : Kutupsal daralmayı yansıtan 2 gün dönümüne karşılık gelir. 21 Aralık – 21 Haziran
- Sıcaklık : Göksel hareketlerin genişleme derecesi olan ekvator da yer alan 2 gün ve gece eşitliğine karşılık gelir. 21 Mart – 23 Eylül
- Kuruluk ve Yaşlık : Pasif niteliklerdir.

İşte bu olgulardan dolayı astrolojik zodyak kuşağı 4 ana parçaya ayrılır ve her bir parça birbirine zıt niteliklerle birbirini takip eder. Tabiatın 4 temel eğilimi ikişer ikişer tabiatın 4 temel unsuruna katılır;

- Toprak : Soğuk ve kurudur.
- Su : Soğuk ve yaşlıdır.
- Hava : Sıcak ve yaşlıdır.
- Ateş : Sıcak ve kurudur.

İbn Arabi'ye göre bu bütün tabiatın 4 temel eğilimi, üçlü kozmik doğurucular ile çarpılmalıdır. Bu üçlü; İlk Akıl veya Evrensel Ruh'un üç hareketi veya üç âlemdir.

1.Alem: Şimdiki alem

2.Alem: Gelecek alem

3.Alem: Aradaki (berzah) alem (Burckhardt, 1999: 239)

Her 4 elementi temsil eden burç grupları kendi aralarında Evrensel Ruhun 3 hareketini ortaya çıkaracak şekilde toplamda 12 Zodyak burcunu oluştururlar ve her birine ait sembolik olarak farklı meleki fonksiyonları vardır. Her burç kendi elementinden diğer burçlarla uyum (120 derece) içinde hareket ederken, aynı ilkeye sahip burçlar (90 derece) arasında gerilim bulunmaktadır. Birbirine zıt nitelikli burçlar ise birbirlerini (180 derece) tamamlamaktadır.

1. Hareket : İlkeden uzaklaşan ve “mümkün”ün derinliklerini ölçen alçalış hareketi. Bu âlemin durumlarının açığa çıkmasına bağlı olan Öncü / Hareketli burçlardır;

Koç : Sıcak ve kuru tabiatlıdır (Ateş elementi). Meleği arazların ve sıfatların yaratılışının anahtarlarını taşır.

Yengeç : Soğuk ve nemli tabiatlıdır (Su elementi). Meleği bu âlemin yaratılışının anahtarlarını taşır.

Terazi : Sıcak ve nemli tabiatlıdır (Hava elementi). Meleği kısa ömürlü hallerin ve değişikliklerin yaratılışının anahtarlarını taşır.

Oğlak : Soğuk ve kuru tabiatlıdır (Toprak elementi). Meleği gündüz ve gecenin anahtarlarını taşır.

2. Hareket : “Mümkün”ün genişliğini veya enini ölçen genişleyici hareket. Ruhun alçalan hareketlerini güneşin çevrimsel düzenine sabitleme (sükun) şeklinde aktarılırlar ve bu hareket sebebiyle âlemin bu şekilde varlığını sürdürmesini sembolize eden sabit burçlardır.

Boğa : Kuru ve soğuk tabiatlıdır (Toprak elementi). Meleği cennetin ve cehennemin yaratılışının anahtarlarını taşır ve azamet dehşeti (heybet) altındadır.

Aslan : Sıcak ve kuru tabiatlıdır (Ateş elementi). Meleği cömerttir (kerim)
gelecek alemin (ahiretin) yaratılışının anahtarlarını taşır.

Akrep : Soğuk ve nemli tabiatlıdır (Su elementi).Meleği cehennemî ateşin
yaratılışının anahtarlarını taşır.

Kova : Sıcak ve nemli tabiatlıdır (Hava elementi).Meleği cömerttir ve
azametinin dehşeti altındadır, ruhların anahtarlarını taşır.

3. Hareket : Son olarak yükselme veya yükseklik anlamında yöneltici olan kaynağa,
başlangıca doğru dönüş manevi hareketi Zodyak çevrimi düzlemine yansıtılır. Bunlar “çiftler”
ve “birleşimler” olarak da isimlendirilen değişken burçlar tarafından temsil edilirler.

İkizler : Sıcak ve nemli tabiatlıdır (Hava elementi).Meleği diğer iki nitelikli
burçların hâkimleri ile birlikte bedenlere hükmeder. Özellikle
madenlerin yaratılışının anahtarlarını taşır.

Başak : Soğuk ve kuru tabiatlıdır (Toprak elementi).Meleği diğer iki
nitelikli burçlarla müşterek olarak bedenlere özellikle de insan
bedenine hükmeder.

Yay : Sıcak ve kuru tabiatlıdır (Ateş elementi).Meleği cömerttir;
aydınlık (nurani) ve karanlık (zulmani) bedenlere hükmeder ve
özellikle bitkilerin yaratılışının anahtarlarını taşır.

Balık : Soğuk ve nemli tabiatlıdır (Su elementi).Meleği diğer beden
melekleriyle müşterek olarak aydınlık ve karanlık bedenlere
hükmeder ve özellikle hayvanların yaratılışının anahtarını taşır.

(Burckhardt, 1999: 241 - 243)

3.4.1.2. Gezegenler

Zodyak'ın 12 burca bölünmesine sebep olan 3 ve 4 sayılarının toplamı olan 7 sayısı
sistemdeki gezegenlerin sayısıdır.

Satürn / Zuhâl gezegeni ve feleği : insandaki benzeri, bilgi gücü ve nefstir.

- Jüpiter / Müşteri gezegeni ve feleği : insandaki benzeri, hatırlama gücü ve dimağın sonudur.
- Mars / Mirrih gezegeni ve feleği : insandaki benzeri, akletme gücü ve başın üst kısmıdır.
- Güneş / Şems ve feleği : insandaki benzeri, müfekkire gücü ve dimağın ortasıdır.
- Venüs / Zühre gezegeni ve feleği : insandaki benzeri, vehim gücü ve hayvani ruhtur.
- Merkür / Utarid gezegeni ve feleği : insandaki benzeri, hayal gücü ve dimağın önüdür.
- Ay / Kamer ve feleği : insandaki benzeri, duyu kuvveti ve kendileriyle duyumsadığımız organlardır.

Ve ayrıca her bir gezegeni de bir Peygamber ile ilişkilendirir;

Satürn Göğü	Hz.İbrahim
Jüpiter Göğü	Hz.Musa
Mars Göğü	Hz. Harun
Güneş	Hz.İdris
Venüs Göğü	Hz.Yusuf
Merkür Göğü	Hz.İsa
Ay	Hz.Adem

Hz.İdris, Hz.Adem'in oğullarının ilk manevi büyüğü ve Allah'ı tanımış insanların ilk "tarihsel" örneğidir. Hz.Adem ise insana ait olan "yer" ile "sema" arasında aracı rolünde kendini ifade eden "tek insan"dır. İbn Arabi Ayı İlahi Öz'den (Zât) tecelli olan "tek insan"ın kalbiyle karşılaştırır. Kalbin latif şekli bütün yönler veya manevi kutuplaşmalara sırayla cevap vererek her zaman değişir ve bu değişiklik hem bir titreşime hem de Ayın menzillerine aynı zamanda benzetilebilir (Burckhardt, 1999: 244-253).

3.4.1.3. Ay ve Menzilleri

1 den 7 kadar sayıların toplamından oluşan 28 sayısı Ay'ın menzillerinin sayısına eşittir. İbn Arabi her bir menzili bir ilahi isimle ve Arap alfabesinden bir harfle ilişkilendirmiştir (Burckhardt, 1999: 254 - 260).

3.4.1.4. İlahi İsimler

Allah, isimlerinin otoritesi ortaya çıksın diye âlemi yarattı. Çünkü güç yetirilen olmaksızın kudret, ihsan edilen olmaksızın cömertlik, rızıklanan olmaksızın rızık vericilik, yardım isteyen olmaksızın yardım etmek, merhamet edilen olmaksızın merhamet edici olmak, etkileri olmayan işlevsiz hakikatlerdir. Âlem Rahman'ın nefesinden sadır olmuştur” diyen İbn Arabi'ye göre bütün varlıklar Allah'ın kelimelerinden ibarettir ve isimler âlemin yaratılış sebebidir. Yaratılış sürecinde Allah'ın isimleri varlıklarda tecelli bulmuş, böylece varlık âlemi O'nun isimlerinin zuhur yeri olmuştur. İbn Arabi 28 İlahi İsmi Ayın 28 menzili ile eşleştirmiştir (Burckhardt, 1999: 254 - 260).

3.4.1.5. Harfler

İbn Arabî, bahar gün gece eşitliğini takip eden ilk ay menziline kadar 28 harfi yerleştirmeye başlar. Bu 28 harf veya 28 ses İlahi Nefes'in temel taayyünlerinin mikro kozmik insani ifadesidir. Ve harfleri ünlü boşluğundan (el-hemze) başlayarak gırtlaksız ünsüzlerden dudaksılara devam eder ve damaksılardan dış ünsüzlerine geçer. Ay menzillerine atfedilen ses dizisi Hâ ile başlar ve Vav ile biter, bu iki harf Allah'ın Huve (O) ismini oluşturur ki, Zât'ın sembolü ve O'nunla özdeştir (Burckhardt, 1999: 252).

Harflerin ana maddesi olan nefes her harfte aynı olmakla birlikte, harfin mahrecine göre nefes özel bir biçim kazanmaktadır. Örneğin “b” harfinin telaffuzundaki nefes ile “t” harfinin telaffuzundaki nefes özdeştir. Fakat aynı nefes “b” harfinin mahrecine uğradığında “b” olmakta, “c” harfinin mahrecine uğradığında ise “c” olmaktadır. Yani “b” harfi ile “c” harfi ayn'ı nefes olmak yönünden özdeş olmakla birlikte, tecelligâhlarının değişik olması sebebiyle hükümleri farklıdır. Buna göre âlemdeki bütün varlıkların ayn'ı birdir. Bu ayn'da en mutlak haliyle vücuddur. Fakat her varlık farklı bir istidâta sahip olduğu için kendisindeki vücudun zuhuru farklı olacaktır. Harflerin fonetik oluşum temsilindeki unsurlardan nefes vücuda / Tanrı'ya, mahreçler mümkünlerin istidâtlarına, kelimeler de âlemdeki varlıklara tekabül etmektedirler” (Uluç, 2009: 185 - 186). Ayrıca İbn Arabi'ye göre “Arap alfabesindeki 28 harften her biri âlemdeki bir menzileye tekabül etmektedir. Bu menzileler yıldızların aktığı yörüngelerdir. İbn Arabi yıldızların yörüngelerini âlemin yaratılış katmanları olarak görmekte ve onları mahreçlere benzetmektedir. Buna göre nasıl ki nefes her bir mahreçte farklı bir harfe dönüşüyorsa, vücûd da her menzilde farklı bir kozmolojik yapıya bürünür (Uluç, 2009: 195).

3.4.1.6. Varlık Dereceleri ve Menzili İsimleri

İbn Arabî ayrıca Ayın menzilleri ile Varlık derecelerini eşleştirip her bir menzili isimlendirmiştir.

<u>ZAHİR DAİRESİ</u>			<u>BÂTİN DAİRESİ</u>	
Sayı	İlahi İsimler	Varlık Derecesi	Harf	Ay Menzili
1.	el-Bedî'	Akl-ı Evvel	el-Hemze	eş-Şeratân
2.	el-Bâis	Lehv-i Mahfuz	el-Hâ	el-Butayn
3.	el-Bâtn	Tabiat-ı Külliye	el-Ayn	es-Süreyya
4.	el-Âhir	el-Hebâ	el-Hâ	el-Deberân
5.	ez-Zâhir	Cism-i Külli	el-Ğayn	Re'su'l-Cevza
6.	el-Hakîm	Şekil	el-Hâ	en-Nahye
7.	el-Muhit	Arş	el-Kaf	ez-Zirâ
8.	eş-Şekur	Kürsi	el-Kaf	ez-Zirâ
9.	el-Ğanî	Atlas Feleği	el-Cim	et-Tarf
10.	el-Muktedir	Menziller Feleği	eş-Şîn	Cephetü'l-Esed
11.	er-Rabb	1.Gök Satürn	el-Yâ	Kîvan İbrahim
12.	el-Alim	2.Gök Jüpiter	ed-Dad	es-Sarfe Mûsa
13.	el-Kâhir	3.Gök Mars	el-Lâm	el-Avvâ Hârun
14.	en-Nûr	4.Gök Güneş	en-Nûn	es-Simâk İdris
15.	el-Musavvir	5.Gök Venüs	er-Râ	el-Ğafr Yûsuf
16.	el-Muhsi	6.Gök Merkür	et-Tâ	ez-Zübânâ İsâ
17.	el-Mübîn	7.Gök Ay	ed-Dâl	el-İklîl Âdem
18.	el-Kâbîd	Esir	et-Tâ	el-Kalb

19.	el-Hayy	Hava	ez-Zâ	eş-Şevle
20.	el-Muhyi	Su	es-Sîn	en-Naâim
21.	el-Mümît	Toprak	es-Sâd	el-Belde
22.	el-Aziz	Madenler	ez-Zâ	Sa'du'z-Zâbîh
23.	er-Rezzak	Bitkiler	es-Sâ	Sa'du'l-Bul'a
24.	el-Muzill	Hayvanlar	ez-Zâl	Sa'du'l-Suûd
25.	el-Kavi	Melekler	el-Fâ	Sa'du'l-Ahbiyye
26.	el-Latif	Cinler	el-Bâ	el-Mukaddem min ed-Dal
27.	el-Câmi	İnsan	el-Mim	el-Fer'u'l-Muahhar
28.	Ref'iu'derecat	Mertebelerin Tayini	el-Vav	er-Rișâ

Çizelge 3. 2. Varlık Dereceleri ve Menzil İsimleri (Burckhardt, 1999: 273)

Âlemdeki her şey, bir halden başka bir hale geçer; zaman âlemi her anda, nefesler âlemi her nefeste ve tecelli âlemi her tecellide bir halden başka bir hale geçer. Bunun nedeni “*O her gün bir iştendir*” (Rahman, 55/29) ayetidir. Her insan, kalbinde, hareket ve duruşlarında düşüncelerin değiştiğini gözler. Yukarı aşağı âlemde meydana gelen her değişim, o varlığa dönük özel bir tecelliyle gerçekleşen ilahi yönelişten kaynaklanır. Söz konusu şeyin o tecelli yönünden Hakka dayanması, kendi hakikatinin gereğine göredir (İbn Arabî, 2006: II: 14).

İbn-i Arabî'ye göre Hakk'ın tecellisi iki biçimde kendini göstermektedir. Buraya kadar aktarılan açıklamalar İbn-i Arabî'nin Varlık Dairesi'nin Kavı-ı Nüzûl olarak isimlendirilen vücûdun ontolojik taayyününün “insan” boyutunda gözlenebilir tezahürünün kısa bir özetidir. Bu aynı anda kendini sürekli ve çeşitli imâlarla gizlemekte olan bir tezahürdür. Varlığını “Mutlak Gerçek olan Hakk’a borçlu olan “anın mümkün varlığı insan” mineral, bitki, hayvani parçalara sahiptir. Teslim olduğu ilahi ismin ve o ismi dinamik bir şekilde görünür kılan burçlarla donanmış göklerin, 7 gezegenin, 4 elementin, 3 unsurun eşsiz birleşiminin bir örneğidir.

3.5. Kavs-ı Urûc

Hakk'ın çeşit çeşit tezahürleriyle “bulunuşu” Kavs-ı Urûc'u oluşturmaktadır. Enfûsi bakımdan bir insanın kavs-ı urûc üzerindeki seferi, fitratına yüklenen kodların çözümlenerek vücut olarak, vücudu bulmasıdır. Afakî bakımdan da her bir varlığın hakikatlerine doğru çıktıkları seferlerinin her biri, ardışık noktalar misali kavs-ı urûc'u meydana getirmektedir.

Vücudun aslından, aslını gizlemek üzere zikredilen tüm mertebelerden geçerken zaman perdesine de bürünmüş, bir “tecelli”yi düşünelim; bu “tecelli”nin sahip olduğu nitelik, ulaştığı çeşitli mazharlarda tüm potansiyelleri ile açığa çıkacaktır. Her birimizin tam şu “an”da içinde bulunduğu zaman, yeryüzünün her bir noktasında bambaşka biçimlerde algılanmaktadır. Birinin karanlığı, bir diğerinin aydınlığı, birinin gün doğumu bir diğerinin gün ortası veya gün batımı olmaktadır. Ya da birinin kışı bir diğerinin yazı, güzü ve baharı olmaktadır. Dünyanın farklı farklı noktalarında her bir fert aynı “an”a farklı gerçeklikler içinde şahit olmaktadır. Her bir hal ile açığa çıkan tüm nitelikler, tek bir “an” da ki tecellide saklı olan hakikatin çoklu parçalarıdır. İbn Arabî'nin toplanmış birlik ile kastettiği evrensel anlam budur. “An”da saklı hakikatin hem bütün bu çeşitlilikten münezze, hem de bu çeşitliliğin ta kendisi olması ise İbn Arabî'nin ilahi bağımsızlık olarak işaret ettiği Bir'in Birliği'dir. Tıpkı aynı üniformanın aynı anda bambaşka bedenlerde taşınması gibi varlığın kesretteki vahdetine, insan bihaber şekilde, bambaşka enlem ve boylamlardaki ülkelerde, şehirlerde, farklı cinslerde, kültürlerde, dillerde, inançlarda iştirak etmektedir. Vücut Mertebeleri'nde yapılmış açıklamalardan hareketle izah edilecek olursa; tüm yaratılmışların hakikatleri olan ayan-ı sabitelerin Mertebe-i Ervah'ta bir birlik içinde bulunuşu gibi tek bir “an” içinde de, o “an” ile birbirine bağlı olanlarda, tezahür edecek olanlar saklıdır. Ve o bütün zıtlıkların bir edildiği “üst bir”liği temsil eden o “an” içinde aslında ne ayrılık ne de gayrilik söz konusudur. Sadece bu birlik; Mertebe-i Misâl de suretlere ayrışarak, Mertebe-i Şehadet' te yukarıda detaylı olarak aktardığımız tüm kozmolojik örtülere bürünerek ve ardı ardına gelen “an”larla öylesine çeşitlenmektedir ki, insan o çeşitliliğin aslında bir üst birliğin açılımlarından başka bir şey olmadığını fark edemeyecek kadar şaşkındır. Kendisini yaratana teslim olması gerekliliği belki de tam da bu noktada, yani düşülmemesi mümkün olmayan şaşkınlıkta başlamaktadır.

İbn Arabî Fûsus'ta Âdem fassında meleklerin insanın yaratılışı gereğini anlayamamış olduklarını belirtmektedir. Çünkü onlar Âdem'in toplayıcılığına sahip değillerdi. Onlar kendilerine özgü ilahi isimler dışındaki isimleri bilmemekteydi. Bu sebeple de “*Yeryüzünde bozgunculuk yapacak birini mi yaratacaksın?*” (Bakara, 2 / 30) demişlerdi. Bu çekişmeden

başka bir şey değildi ve o da Âdem'den değil, kendilerinden kaynaklanmaktaydı. Hakk kendi katında bulunan şeylerden haberdar olmamız ve Allah karşısında gereken saygıyı öğrenmemiz için meleklerle arasında meydana gelen olayı bize bildirdi ki, biz de kendisiyle özdeşleştiğimiz ve içerdığımız şeyi kendimize sınırlayarak iddiada bulunmayalım! Bir iddiaya kalkışıp onu hal olarak bize ait olmayan ya da hakkında bilgimizin bulunmadığı şeylere nasıl genelleştirebiliriz ki? Allah'ın bu bildirimi, O'nun saygılı, güvenilir ve kendisine halife olan kullarına saygıyı öğrettiği şeylerdendir (İbn Arabi, 2008: 25 - 27).

Bu bölümü İbn Arabî'nin vücudun birliği düşüncesinin özünü teşkil eden öğüdü ile bitirmek istiyoruz; “Dikkat et, belli bir bağ ile kayıtlı olmaktan uzak dur, “bu bağın” dışındaki her şeye karşı sakın kötü gözle bakma, yoksa senin hayrına olacak şeyden kaçmış olursun. Nefsini bütün i'tikadları kucaklayan bir şey olarak gör, çünkü Hakk herhangi bir bağ ile kayıtlı kılınmayacak kadar geniş ve yücedir” (Chittick, 2003: 214).

3.5.1. İnsan Mertebesi

Vücudun birliği anlayışında varlığın görelî sayısız çokluğu içinde, her bir varlık kendi içinde ve tek başına mükemmel biçimde “Birliğin” başlı başına bir ayetidir. Tüm bu çokluğun idare merkezinde de gizli hazinenin kendini bildirmek isteyen iradesi bulunmaktadır. Bu bilinmek üzere harekete geçmiş ve her an etkin olan taayyünlerden meydana gelmiş olan âlem bir aynadır. Minyatür biçiminde, bütün ilahi isimleri kendinde izhar edip, onların birliğini mucizevî şekilde yansıtabilen insan ise âlem denen aynanın cilasıdır. Aynada kendini, kemallerini gören Hakk, aynayı işlevsel hale getiren vasıta ise insandır. Hakkı, kendi istidatı doğrultusunda, bihakkın yansıtıp yansıtamaması da insanın bu dünyadaki imtihanıdır. İbn Arabî'nin insanın imtihanına ilişkin yorumları şöyledir;

Allah, insanı yarattıklarından hiç kimsenin denenmediği bir imtihanla denemiştir. İmtihanın nedeni insanın başarısına göre onu ya mutlu ya da bedbaht yapmaktır. Allah insanda onu denemek için “fikir” diye isimlendirilen bir güç yaratmıştır. Ve onu “akıl” denen başka bir güce hizmetkâr etmiştir. Allah fikrin efendisi olmakla beraber, akılı fikrin verdiği şeyi almaya mecbur etmiştir. Fikir kuvveti için sadece hayal gücünde bir imkân yaratmış, hayal gücünü de duyu gücünün verilerini toplayan bir mahal yapmış, bu mahal için tasvir eden (musavvir) bir güç yaratmıştır. Böylece hayal gücü dış varlıkları olmayan fakat bütün parçaları duysal olarak mevcut suretler oluşturur. Şöyle ki; Akıl kendisinde teorik bilgilerden hiçbir şey bulunmaksızın duru olarak yaratılmıştır. Fikre denilmiş ki; Bu hayal gücünde bulunan gerçek ve yanlışı ayırt et! Allah kendisini bilmeyi bu akla yüklemiştir. Bunun nedeni söz konusu bilmede başkasına

değil kendisine dönsün diyedir. Hâlbuki akıl Hakka başvurmak yerine fikre başvurmuş, onu uyulan bir önder saymış, Hakkın tefekkür etmek derken neyi kastettiğini gözden kaçırmıştır. Hâlbuki Allah, onu tefekkür edip, Allah'ı bilmede, Allah'ın bildirmesinden başka yol olmadığını anlamaya çağırmıştır. Böylece kişiye hakikat, onun bulunduğu hal üzere görünür. Her akıl bu anlayışa ulaşamaz, onu sadece peygamber ve velilerin ki gibi Allah'ın seçkinleri anlayabilir. Allah Âdem'in sırtından zürriyetini alıp onları kendilerine karşı tanık tuttuğunda, tefekkürleriyle mi “Evet, Sen bizim Rabbimizsin” demişlerdi? Hayır! Yemin olsun ki, hayır! Bu onaylama Hakkın onlara bir ihsanı ve lütfuydu. Fakat onlar Allah'ı bilmede müfekkire gücüne döndüklerinde ise Allah'ı bilmede tek bir yargıda dahi birleşememiş, her grup bir yöne gitmiştir. Allah ehli ise sorumlu tutuldukları O'na inanma ve O'nu bilmede Allah'a muhtaç olmuş, bu ve bunun dışındaki her durumda kendilerinden istenilen şeyin Hakka dönmek olduğunu anlamıştır (Arabi, 2006: 363 -364).

Hakka dönüş yolu olan Kavı-ı Urûc'u oluşturan noktaların her birinde vücûd farklı bir şekilde tecelli eder. Her tecellinin mazharı olan bir insan vardır ve kendince de bir seferi vardır. “Sefer” fiili (kök S-F-R) örtü veya perdeyi açmak veya kaldırmak anlamına gelir. Bir de yolculuğa çıkmak veya yolculuk etmek anlamında da kullanılır; bu ise insanın o mekândan ayrılıp perdesini kaldırdığı ve mekanında o kimseden ayrılıp perdesini kaldırması anlamında kullanılmaktadır” (İsfehâni, 2010: 725). İnsanın hangi seferin yolcusu olduğunu bilememesi de o büyük imtihan içinde gizlidir.

Sefere sefer denmesinin nedenlerinden biri de insanların huylarını ortaya dökmesi ve açığa çıkarmasından dolayıdır. Marifetullah yolcusu sefere çıkarak nefsinin taşıdığı hakiki sıfatları görmek bunlardan kötü olanları düzeltmeye gayret etmek niyetindedir. Bu nedenle tasavvufî eğitimde sefere çıkmanın önemine inanan sufiler için bir yerden bir yere yolculuk etmek, aslında iç âleme edilen yolculuğun maddî âlemdeki bir yansımasıdır. Varlık ta sefer ederek aslında kendi üzerindeki perdeyi kaldırmakta ve zûhur etmektedir. Ulvî ve süflî âlemde seferler hiç bitmez. Zerreden küreye, maddeden manaya bütün mâsivâ yani âlem sefer üzeredir. Ayrıca bu seferler seferi yapanlara manevî bilginin örtüsünü de açmaktadır ve yolcular marifet bakımından yetkinliğe ulaşmak amacıyla sefer etmektedir (İbn Arabî - Cîlî, 2009: IV).

İbn Arabî'nin seferleri sınıflayışı da şu şekildedir;

- 1- Hakk'ın katından yapılan sefer; bu seferdeki yolcusunun kazancı var olmasıdır.
- 2- Hakk'a doğru yapılan sefer: bu seferdeki yolcu kendi nefsinin elde eder.

3- Hakk'ta yapılan sefer: bu seferdeki yolcu sürekli hayret ve şaşkınlık içindedir

İlk ve ikinci seferdeki yolcuların yüklerini indirdikleri bir son vardır fakat son sefer yolcusu için bir son yoktur. Bu üç seferin yolcularını da şu şekilde belirlemiştir (İbn Arabî - Cîlî, 2009: 4 - 5);

1. Hakk'ın katından sefer edenler 3 çeşittirler.

I. İblis ve müşrikler gibi kovulmuş olanlar.

II. Kovulmamalarına rağmen utangaçlıklarından geri çekilenler (günahkârlar)

III. Hakk'ın kendi katından mahlûkatına gönderdiği tamamen seçimle olan resullerin seferi, peygamber varisi ariflerin müşahede mertebesinde nefisler âlemine mülk, idare, kanun ve siyasetle dönüşleri gibi (İbn Arabî - Cîlî, 2009: 7).

2. Hakk'a doğru sefer edenler de 3 çeşittirler.

I. Allah'a şirk koşan, O'nu cisim kabul eden, O'nu herhangi bir varlığa benzeten ve Hakk'a nispet edilmesi imkânsız olan nispetleri O'na nispet eden yolcular. Hâlbuki Allah kendisi hakkında "Hiçbir şey O'nun misli olamaz" (Şûra, 42 / 11) demiş olmasına rağmen O'na nispet edilmesi imkânsız olan şeyleri O'na nispet ederek yolculuk yapanlar. Bunlar Hakk'ın perdesine vasil olurlar, O'nu asla göremezler ve rahmetten de kovulurlar.

II. Hakk'ı kendisine layık olmayan her durumdan tenzih eden, hatta Allah'ın Kitabında geçen müteşabihleri bile O'nun hakkında imkânsız gören yolcular. Bu tenzihlerinin peşinden bir de şöyle derler; "Allah kitabında ne dediğini kendisi daha iyi bilir" (Allahû a'lem) der susarlar. Bunlar şirk ve teşbihin dışındaki bir durum içinde muhalefetinde samimi bir halde kalır. Bu kişiler vasil olduğunda kesinlikle hicaba yani perdeye ve azaba değil itaba yani azarlanmaya vasil olurlar. Bu kişileri kapıda bekleyen şefaatçiler karşılarlar. Onları durakların en hayırlısında konuk ederler. Ancak saygısızlıkları nedeniyle azarlanırlar.

III. Bunlar masum ve mahfuz olan yolculardır ki bunları üns yani Allah ile muhabbet ve naz kaplamıştır. İnsanlar korkar onlar korkmazlar, insanlar üzülür ama onlar üzülmezler. Çünkü onlar korku duyup üzüntü çekmeyi yani havfi ve hüznü geçmişlerdir. Bunları geçenleri de "En büyük dehşet" dahi tasalandırmaz. Melekler bunları "İşte size vaat edilmiş olan mutlu gününüzdür" diyerek karşılarlar" (Enbiya, 21 / 13). Bu onların ahirette ki müjdesidir (İbn Arabî - Cîlî, 2009: 8).

3. Hakk'ta sefer eden yolculara gelince bunlar 2 çeşittir;

- I. O'nun hakkında akılları ve fikirleriyle sefer edenler olup bunlar yolu şaşırırlar çünkü kendilerine rehber olarak sadece kendi fikirlerini almışlardı. Bunlar feylesoflar ve bunlara tabi olanlardır.
- II. Bunlar ise O'nda yine O'nun tarafından sefer yaptırılan resuller, nebiler ve evliyanın seçkinleridir (İbn Arabî - Cîlî, 2009: 8 - 9).

3.5.2. İnsan-ı Kâmil

İnsan her ne kadar ontolojik bakımından potansiyel olarak İnsan-ı Kamil olsa da, insan olarak kaldığı sürece “bir edebilme” yeteneğinin kuvveden fiile çıkması beklense de, ferdi düzeyde buldukları hal ve makam gereği bu kemâle erebileni çok azdır.

İbn Arabî'nin benzetimiyle ışığın renkli camlardan geçişiyle farklı renklere bürünüşi gibi, Hakk'tan taayyün eden farklı istidatlardaki suretler de farklı farklı tezahür etmektedir. Farklılık bilinçlerindeki vukufiyetle ilgili olup, bilinç bakımından ancak en yüksek berraklık düzeyine eriştiklerinde “cılalı ayna” olabilmektedirler. Ve bunu başaranlar “Hakka ve Hakta sefer edenler” bölümünde işaret edilen Hak dostu “Evliyaullah” olarak nitelendirilen İnsan-ı Kamillerdir.

Kavs-ı Nüzûl ile bir beşer olarak alemde yerini alan insan kemaline doğru bir sefere çıkar, bu sefer tasavvufta “Merâtib-i Tevhit Sülûku” olarak isimlendirilir ve altı aşamadan oluşur. En alt noktası beşer ve en üst noktası Hakk olan çemberin bu yükseliş bölümü fenâ mertebeleri olarak isimlendirilir. Bir bakıma insanın Hakka miracı olan bu çember Tevhid-i Ef'âl (fiillerin bir edilmesi), Tevhid-i Sıfat (sıfatların bir edilmesi), Tevhid-i Zât (zâtın birleşmesi) mertebelerinden oluşmaktadır. Fena Mertebelerinde insan üç elbiseden soyunarak (fiil, sıfat ve zat) bunları kendisinden aldığına yani Hakka geri vermektedir. Hakka seferini tamamlayan insan bu aşamadan sonra Hakta sefer etmek üzere çemberin iniş bölümü olan Bekâ Mertebelerini geçer. Bu mertebeler; Cem, Hazretü'l-Cem ve Cemmü-l Cem'den oluşmaktadır. Bekâ Mertebelerinde Hakkın ilahi rahmeti ile insana 3 kat elbise giydirilir. Cem mertebesinde Hakkın Zâtı'nın, Hazretü'l Cem'de Hakkın sıfatlarının, son mertebe Cem'ül Cem'de ise Hakkın fiillerinin elbisesini giydirilir. Cemmü-l Cem noktası insanın beşer olarak yola çıktığı noktadır, fakat seferini o noktada tamamlayarak geri dönen insan artık İnsan-ı Kâmil'dir. Bu insan nefsin bulanıklığından kurtulmuş, uyanarak özgürlüğüne kavuşmuştur. Ezeli saflığına en ileri seviyede yaklaşmış, nefsaniyeti ruhaniyetine dönüşmüş, Hakkın

iradesinde erimiş olan bu kulda Hakk bütün kudret ve tasarrufuyla tecelli etmeye başlar. İşte bu en ileri hürriyet halidir. Hürriyetin kemali, kulluğun kemali ile aynı noktada birleşmiştir. Bu makama gelmiş kişi kendi zatı ile Hakkın Zâtı'nın aynılığını idrak etmiş, varlığın ve kaderin sırrı kendisine açılmış, görülen zahiri zıtlıkları tevhit potasında eritme tasarrufuyla donatılmıştır. Artık o bütün farklılıkların aynı Hakikat'in farklı veçheleri olduğunu kâmil bir biçimde idrak etmiştir ve Allah'ın boyasıyla boyanmıştır. Hakk'ın gören gözü, işiten kulağı ve tutan eli olmuştur (Şahinler, 2003: 83 - 167).

Allah şöyle buyurur; *“O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır.”*(Enam, 6/97) Kara; beden amelleriyle ortaya çıkan sulûk iken, deniz; nefsi amellerle manevi ve bätini sulûktur (İbn Arabî, 2006: II: 100). İbn Arabî'nin belki bütün eserlerinde işaret ettiği Muhammedi Hakikat'in kendilerinde açığa çıktığı “İnsan-ı Kâmil”ler de işte o “yol bulduran” yıldızlar ve yol arkadaşlarıdır.

İbn Arabî'ye göre insan hadd-i zâtında ilahi bir iş yeridir. Bu iş yerine daima o Zât-ı pâk tecelli eder ve emr-i Hakk nazil olur. Bu emr-i Hakk renksiz ve keyfiyetsiz bir biçimdeyken insan onu kendi rengine boyar. Kendi inancına, ameline ve zannına göre türlü türlü ve rengârenk suretler yaratır. İnsan-ı Kâmil bu durumdan hiçbir şekilde gafil olmaz. Onun işi, emr-i Hakk nasıl kemiyetsiz ve keyfiyetsiz nazil olduysa yine kemiyetsiz, keyfiyetsiz ve renksiz kendisiyle görüşüp hakkına riayet edip, renksiz göndermektir. Her şey kendini bu aynada kayıtsız bir biçimde görür. İnsan-ı Kâmil'in aynası Hakk'ın tecellisine göredir. İnsan-ı Kâmil'in dışındakilerde ise tecelli kulun zannına, kabulüne ve i'tikadına göredir (İbn Arabî, 2010: 95 - 97).

Herkes Allah'ın tecellilerine göre Allah'a hizmet ettiğinden bütün i'tikadlar, kökenlerini hakikatte bulurlar ve hepsi doğrudur. Ne var ki her i'tikad insan olma yolunda aynı etkiye sahip değildir. Hakikate karşılaştırılmazlık yani tenzih noktasından bakılması Hakk'ın Celal Sıfatlarını; uzaklığı çokluğu, farklılığı ve ayrılığı müşahede etmeyi gerektirir. Tam tersi hakikate benzerlik yani teşbih noktasından bakılması da O'nun Cemal Sıfatlarını; benzerliği, yakınlığı, birlik ve beraberliği, denge ve zevk içinde yaşamayı müşahede etmeyi gerektirir. Hakk'ı olduğu gibi bilmek, İnsan-ı Kâmil'in yaptığı gibi, akıl ve hayalin dengelenmesini, yani “her iki gözün idraki” ile tabir edilen tenzih ve teşbihin dengelenmesi ile mümkündür. (Chittick, 2010: 88 - 103) Bununla beraber İnsan-ı Kâmil'ler arasında dahi farklılıklar söz konusudur. İbn-i Arabî bunu hakikati tek olan suya benzetererek; “Suyun aktığı yerler farklı olduğu için bazısı tatlı bazısı acı da olsa sonuçta o sudur.” demiştir (Izutsu, 1999: 328).

4. İBN ARABİ'NİN TESLİMİYET ANLAYIŞI VE TESLİMİYET AYETLERİNE GETİRDİĞİ YORUMLAR

İbn Arabi hidayet ve sapmanın Allah'ın dilemesine bağlı olan şeyler olduğunu ifade etmektedir. Dalalete sapanlar; istidadi olmayanlar ve istidatlarını beşeri zulmetle perdeleyenler olmak üzere iki gruba ayrılır. Hidayet ehli de istidatların güçlü olmasından dolayı yönelme olmaksızın hidayete eren sevilenler (mahbuplar) ve yönelmeden sonra yüce Allah'ın hidayete erdirdiği sevenler (muhipler) olmak üzere iki gruba ayrılır. Nitekim, Allah bir ayette şöyle buyurmuştur: *“Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir”*(Şura, 42 / 13) (İbn Arabî, 2007: I: 591 - 592).

Ve İbn Arabî “teslim” olma halini de edebe bağlamaktadır yani kul, Allah karşısındaki edebin gereği, kendiliğinden teslim haline giremez; bunun yerine Hakk'ın kendisini yerleştirdiği teslim veya onun yoksunluğu gibi bir makamda bulunur. Çünkü teslimin belirlenmiş mahal ve mevzileri olduğu gibi teslim olmayışın da belirli yeri ve mevzisi vardır (Hakim, 2004: 616). İbn Arabi'nin teslim oluşa ait mahal ve menzile ilişkin düşünceleri ise şöyledir;

İnsan miraç merdiveninde yükselmeye başladığı andan itibaren, miracının merdivenine göre onun için ilahi bir tecelli gerçekleşir. Çünkü Allah ehlinden her şahsın kendisine özgü bir merdiveni vardır ki başkası onda yükselemez. Bir kimse başkasının merdiveninde yükselebilseydi, peygamberlik çalışmayla elde edilebilir hale gelirdi. Şu var ki tüm manaların- peygamberler, veliler, resuller ve müminlerin- basamakları eşittir; hiçbir merdiven diğerinden bir basamak bile fazla değildir. İlk basamak, İslâm'dır. İslâm boyun eğmek demektir. Son basamak ise, yükselişte fenâ (beşeri özelliklerin silinmesi), çıkışta ise bekâ'dır (Hakk'a ait özelliklere bezenmek). Bunların arasında ise, diğer basamaklar vardır. Bunlar iman, ihsan, bilgi, takdis, tenzih, zenginlik, yoksunluk, horluk, izzet, değişme, değişmede temkin (çıkarken) fenâ, mertebeye girmek söz konusuysa bekâ'dır. Son dereceye varıncaya kadar, herhangi bir dereceden çıkarken, tecelli ilimleri kişinin zahirinde arttığı ölçüde batınından eksilir. Mertebeden çıkanlardan isen ve son basamağa ulaşırsan, Hak senin değerine göre zahirîne bizzat zuhur eder ve yaratıkları içinde Hakk'ın mazharı olursun. Bâtınında ise O'ndan asla bir şey kalmaz ve bâtının tecellileri bir anda senden silinir. Hak seni katına girmeye davet ederse, bu davet sana bâtınında tecelli ettiği ilk tecellidir. Söz konusu tecelli, zâhirinde eksildiği ölçüde, bâtınında gerçekleşir. En sonunda, son dereceye ulaşırsın. Son dereceye ulaştığında, Hak zatıyla bâtınına zuhur eder ve artık zâhirinde tecelli kalmaz. Bunun nedeni, kul ve Rabden her birinin kendisine özgü varlığının yetkinliğinde bulunmasıdır. Binaenaleyh söz konusu artış ve eksilişe rağmen, kul her zaman kul, Rab her zaman Rab'dir (İbn Arabî, 2006: II: 30 - 31). İbn Arabi'nin araştırmamızın birinci bölümünde tespit edilen teslimiyet ayetlerine dair yorumları, teslimiyet menzilleri olarak ifade ettiği İslâm, Fenâ ve Bekâ alt başlıklarında incelenecektir.

4.1. İslâm

İbn Arabî'nin yükseliş merdiveninde ilk basamak olarak ifade ettiği "İslâm"a ilişkin yorumu şöyledir; Hz.Peygamber, "İslâm beş şey üzerine kuruludur."buyurmuştur. Böylece İslâm'ı bir yapıya dönüştürmüştür. "Allah'tan başka ilah olmadığına tanıklık etmek" için kalbidir. "Muhammed'in O'nun Peygamberi olduğuna tanıklık etmek" kapının teşrifatçısı, "namaz kılmak" ön taraf, "zekat vermek" sağ taraf, "oruç tutmak" arka taraf, "hacca gitmek" ise sol taraftır. Namaz ön taraftır çünkü nurdur ve hükümdarı perdeler. Bir rivayette Allah'ın perdesinin nur olduğu bildirilmiştir. Zekât, sağ taraftır çünkü sahip olunan malı elden çıkarmak için güce ihtiyaç duyulan bir harcamadır. Hac ise sol taraftır çünkü onda infak ve verme ameli vardır. Böylece hac sadaka ve hediye olmada zekât ile birleşir ve ikisi de mülkiyet amelidir. Oruç ise arkada bulunur, arka önün zıddıdır. Oruç bir aydınlıktır, sabır aydınlıktır ve aydınlık ise nurdur. Öyleyse dengeyi korumak adına orucun arkada bulunması daha uygundur. Çünkü sonradan gelen, öncekinin izinden yürür. Allah bizi evinin yapısını bu esaslara göre kuran kimselerden eylesin! Allah'ın evi imandır. Böyle bir evin oturanı kuşkusuz mutludur (İbn Arabî, 2006, III: 43).

4.1.1. Allah'tan Başka İlah Olmadığına Şehadet Etmek

İnsan miracının merdiveninde yükselmeye ancak eşi benzeri olmayan Allah'tan başka ilah olmadığına idraki ile O'na karşı sorumlu olduğunu kabul edenlerden olmasıyla başlamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v) buyurduğu gibi "İslâm" yapısının temeli bu kabul ve sorumluluğun üstlenmesi ile atılmaktadır ve bu yüzden de yapının kalbi hükmündedir. İbn Arabî'nin tanımıyla istidatı olmayan veya zulmani örtülerle perdelenenler, bu sorumluluğu kabul etmeyeceklerdir. Sorumluluğu alanlar ise O'nu seven ve O'na yönelenlerdir. Söz konusu farklılığın işaret edildiği teslimiyet ayetleri ve İbn Arabî'nin yorumları şöyledir;

"Doğrusu içimizde teslimiyet gösterenlerde, kasitler de vardır. Kim teslim olursa işte onlar hidayeti aramışlardır" (Cin, 72 / 14). Akile (akıl melekesi) gibi kalbe itaat etmeye, tabiatı gereği Rabbin emrine uymaya hazır olanlar vardır. "Kasitler" yani hakk yoldan sapanlarda vardır. Vehim gibi, doğru yolun dışına çıkmış olanlar da vardır. "Kim" boyun eğer ve İslâm'a ilahi sisteme girerek "teslim olursa, işte onlar.." doğruya ve istikamete yönelmiş kimselerdir. "Fakat.." Hakk yolun dışına çıkan zalimler, gafiller ise cismani tabiat "cehennemnin odunu olmuşlardır" (İbn Arabî, 2007: II: 1360).

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyân edenlerden olacaktır." (Âl-i İmrân, 3/85) ayeti ile boyun eğmeyenlerin tabi olacağı hükme istinaden yaptığı yorum ise şu şekildedir; "Burada İslâm'dan maksat Allah'ın dini olan tevhitir. Allah'ın dini olan tevhide eksiksiz ve gönüllü olarak bağlanmak gerekmektedir. İslâm'dan başka din arayanın

dini kabul edilmez. Çünkü arada perde olmasından dolayı bu dinin Hakk'a ulaşması mümkün değildir. Hakkı verip nefislerini ve Hak'tan perdelenmelerini gerektiren şeyleri satın almalarından dolayı hüsrana uğrayacaklardır (İbn Arabî, 1999: I : 203).

“Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse göğ çukuyormuş gibi kalbini iyice daraltır. Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık verir” (En'am, 6 / 125). İbn Arabî'nin ayeti yorumlayışı şöyledir; *“Allah kimi doğru yola iletmek isterse..”* bu kuvvetlerden kimi akla uymaya iletirse *“onun kalbini.. açar.”* Yani onun için kolaylaştırır ve kalbe dönük yüzünü genişletir, enginleştirir ki nurunu kabul edebilsin, O'na teslim olmaya elverişli olsun. *“Kimi de saptırmak isterse..”* ona da hidayeti zorlaştırır, bu amaca ulaşmasını imkansız kılacak şekilde acizleştirir. *“iyice daraltır.”* Karanlık, eksik istidatlı, nuru kabul etmede yetersiz yapar. Sanki kalbin nuruyla aydınlanma isteğini sonuçsuz bırakan, feyiz talebini engelleyen bir mani varmış gibi. Allah kimi tevhide iletmek isterse onun kalbini, Hakk'ın nurunu kabul edecek şekilde açar. Yani nefsin sıfatlarından oluşan perdeleri, kalbin nefse bakan yüzünün üzerinden kaldırır, böylece Hakk'ın nurunu kabul edecek bir alan açılır. Kimi de saptırmak isterse onun kalbini iyice daraltır, sıkıştırır, nefsinin sıfatlarını kalbine musallat kılar, onun üzerinde baskı kurmalarını sağlar. *“Çukuyormuş gibi..”* bu bedensel heyetlerle ruh semasına yükseliyormuş gibi. Oysa bedensel heyetlerle ruh semasına yükselmek mümkün değildir. *“Allah..işte böyle..verir”* maddi bağılıklarla kirlenme pisliğini veya bedensel heyetlerle azap görme murdarlığını *“inanmayanların üstüne”* işte böyle atar (İbn Arabî, 2007: I: 380 - 381).

Allah'ın iradesine istidatlarını perdeleyerek teslim olamayanların içinde buldukları yanılığarı ve o insanlara yapılan çağrılara örnek olacak ayetler ve yorumları ise şunlardır;

“Kendilerine haksızlık ederlerken meleklerin canlarını aldıkları kimseler; “Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk” diyerek teslim olurlar. Melekler onlara şöyle der; “Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir” (Nahl, 16 / 28). İbn Arabî'nin ayetle ilgili yorumu; Muvahhitlerin (Allah'ın birliğine inananların) canlarını bizzat Allah alır. İyiler (ebrar) ve mutlular ise iki kısma ayrılırlar. Bunlardan arınarak nefis makamından yükselen ve ilim ve faziletler aracılığı ile kalp makamına ulaşanların canlarını ölüm meleği alır. Tezkiye ve tahliye yöntemleriyle bedensel ilgilerden soyutlanmayan abidler (ibadet eden), salihler (dindar), zahitler ve şeriat ehli olanların canlarını ise rahmet melekleri, onları cenneti müjdeleyerek alırlar. Yani fiil ve eser cenneti olan nefis cenneti ile müjdelerler onları. Bedbaht kötülere gelince, nasıl can verirlerse versinler onların canlarını da azap melekleri alırlar. Çünkü melekuti kuvvetlerle nefisler arasında bağlantı vardır; bu nefislerin heyetleriyle şekillenirler. Eğer nefisler zalim ve perdelenmiş iseler ölüm meleği ölmek üzere olan kişinin ahlakının suretinde görünür. Kişinin ahlakı alçak ve zulmani ise, ölüm meleğinin sureti de korkunç ve ürkütücü olur. Ölmek üzere olan kişiyi korku, dehşet, zillet ve acizlik sarar; büyüklenmeci tavrından aşağı yuvarlanır, acizlik ve çaresizlik gösterir.

“Teslim olurlar...” ifadesinin anlamı budur. Yani teslimiyet gösterirler, alçalırlar, uysallaşırlar, inatçılık ve dik başlılığı bir yana bırakarak “Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk..” derler.Melekler de onlara şu karşılığı verirler; “Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir (İbn Arabî, 2007: I: 624 - 625).

“Size azap gelip çatmadan önce Rabbinize dönün, O’na teslim olun, sonra size yardım edilmez” (Zümer, 39 / 54). İbn Arabî’nin ayetle ilgili yorumu ise şöyledir; Ölümün gerçekleşmesiyle birlikte hak edeceğiniz azabın vaki olmasından dolayı mağfiret kapısının kapanması gerçekleşmeden önce sıfat ve fiil günahlarından arınmak suretiyle özünüzü Allah’a çevirin. Aksi takdirde, ölümle birlikte sizin için dönüş ve teslim oluş imkânı kalmaz. Artık araçlar ortadan kalkmış ve kapılar kapanmış olur (İbn Arabî, 2007: I: 1066).

İbn Arabî’nin Allah’a teslim olanların özelliklerinin işaret edildiği ayetlere getirdiği yorumlar ise şöyledir; “Onlara Kur’an okunduğu zaman; O’na iman ettik. Çünkü o Rabbimizden gelmiş hakikattir. Esasen, biz daha önce de Müslüman idik, derler” (Kasas, 28 / 53). “Esasen biz daha önce Müslüman idik” Yani özlerimizi tevhitte Allah’a teslim etmiş, O’nun emrine boyun eğmiştik. “İşte onlara.. mükâfatları iki kere verilecektir” Birincisi; zatta fena bulmadan önce fiiller ve sıfatlar cihetinden orta kıyamette, ikincisi; büyük kıyamette fena sonrası beka esnasında verilecektir (İbn Arabî, 2007: II: 932 - 933).

“Mektup Süleyman’dandır, Rahman ve Rahim olan Allah adıyla başlamaktadır.“Bana baş kaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin.” diye yazmaktadır” (Neml, 27 / 30 - 31). İbn Arabî’nin yorumu; “Mektup Süleyman’dandır..” çünkü kalpten sudur etmiş ve fikir vasıtasıyla nefse ulaştırılmıştır. “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla” İstidat bahşetmek, onun içinde potansiyel olarak bulunan aletleri akıl düzeyine çıkarmak, ona uygun ahlak ve sıfat mahiyetindeki kemalatı bahşetmek niteliğine sahip olan Zatın adıyladır. “Bana baş kaldırmayın” Galibiyet kurmaya, istila etmeye kalkışmayın. “Bana gelin..” boyun eğmiş ve teslim olmuş olarak (İbn Arabî, 2007: II: 904).

İnsanın boyun eğmek zorunda olduğu yegâne gerçekliğin ifadesi olan ayet; “Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O’na teslim olduğu halde onlar, Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki O’na döndürüleceklerdir. De ki; “Biz Allah’a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Yakup oğullarına indirilenlere, Musa, İsa ve Nebilere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onları birbirinden ayırt etmeyiz. Biz ancak O’na teslim oluruz”” (Â-i İmrân, 3/ 83 - 84). Ayete ilişkin İbn Arabî’nin yorumu; Gerçekte Allah’ın dininden başka uyulan din yoktur, gerisi vehimden ibarettir. “Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar?” halbuki göklerde ve yerde olan her şey “isteyerek..” insan ve şeytan dışında, Allah’ın dinine uyar.Çünkü küfür insan ve şeytan haricinde hiçbir varlığı kapsamaz.Dolayısıyla tüm varlıklar Allah tarafından kendilerine emredilene yerine getirirler, itaat ederler.İnsan ise iradesi ile perdelendiği, Allah’a verdiği sözü unuttuğu, nefsanî zulmetle münasebetli

olduğundan şeytanın çağrısını kabul ettiği için ancak istemeyerek kabul eder, boyun eğer. Allah'ın seçtiği ve koruduğu kimseler hariç. Şeytan ise *"ben ondan daha üstünüm"*(Araf, 7 / 12) ayetinde işaret edilen kendini beğenmişliği ve benliğiyle perdelendiği, yüz çevirdiği ve büyüklük tasladığı için kâfir olmuştur. Bununla beraber günahkârlığını bilir, istemeyerek inanır. Buradan da anlaşılmaktadır ki onun kâfirliği Allah'ın iradesiyle olmuştur. *"Hâlbuki O'na döndürüleceklerdir"* Sonunda her şey O'na dönecektir. Allah'ın dininden başka bir din kalmayacaktır. Bilakis her şey ve herkes bu dönüş esnasında O'nun dinine uymaktadır. Aslında farkında olurlarsa her şey ve herkes hak dine uymaktadır, ister istemez. Hakk'ın dışında hiçbir din meşru değildir (İbn Arabî, 1999: I: 201 - 202).

Gelmiş geçmiş bihakkin boyun eğen ataların şahadetinin örneklendirildiği ayetler ise şunlardır; *"Çünkü Rabbi ona Müslüman ol! demişti, o da; "Alemlerin Rabbine boyun eğdim" demişti. Bunu İbrahim'de kendi oğullarına vasiyet etti. Yakup'ta; "Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. O halde sadece Müslümanlar olarak ölünüz."* dedi. Yoksa Yakup'a ölüm geldiğinde siz orada mı idiniz? O zaman Yakup oğullarına; *"Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?"* demişti. Onlarda: *"Senin ve ataların İbrahim ve İshak'ın ilahı olan tek Allah'a kulluk edeceğiz; biz ancak O'na teslim olmuşuzdur"* dediler" (Bakara, 2 / 131-132 - 133). İbn Arabî'nin ayetlerle ilgili yorumu ise; *"Rabbi ona: Müslüman ol, demişti."* Allah'ı birle, zatını Allah'a teslim et. Yani onu ezelde, teslim olmuş, birlemiş, âlemlerin rabbine boyun eğmiş, onda fani olmuş ilk saftakilerden kıldı. *"Bunu vasiyet etti"* Tevhit sözünü *"İbrahim oğullarına..Yakup oğullarına.."* Yakup'ta İbrahim'i örnek alarak oğullarına şöyle vasiyet etti; *"Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti."* Muvahhidin uyduğu dinini sizin için seçti. Onun bundan başka dini olmadığı gibi başka zat da yoktur. Dini Allah'ın dini, zatı da Allah'ın zatıdır. *"Ölünüz.."* ancak bu dine bağlı kimseler olarak ölünüz. Cehalet ölümü olan tabii ölümle ölmeyin. Aksine, nefsinizle ölün ve Allah ile ebedi dirilin. Bedensel ölüm size bu hal üzere iken gelsin (İbn Arabî, 2007: I: 105).

4.1.2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberliğine Şehadet Etmek

İbn Arabî'nin iman evinin kapısının teşrifatçısı olarak değerlendirdiği Hz. Peygamber'in hakikatine dair düşünceleri ise şöyledir; Hz. Muhammed (s.a.v) insanlık türündeki en yetkin varlıktır. Âdem (a.s) henüz toprak ile su arasındayken o peygamberdi. Ardından unsurlarda oluşan yaratılışıyla peygamberlerin sonuncusu oldu (Arabi, 2008: 235). O halde Âdem'den son peygambere kadar her nebi topraktan yaratılışı gecikmiş bile olsa son peygamberin bilgi kandilinden bilgi alır, çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v) bedeni var olmasa bile hakikatiyle mevcuttur (İbn Arabi, 2008: 50). Bu yüzden Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna tanıklık eden insan, o hakikat kandilinden kendi payına düşeni yine onun rehberliğinde alabilecektir. Söz konusu hakikati teyit eden ayetler ve yorumlar ise şöyledir;

“De ki; Semayı ve arzı yoktan var eden, yedirdiği halde yedirilmeyen Allah’tan başkasını mı dost edineceğim! De ki; Bana Müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın müşriklerden olma! denildi” (En’am, 6 / 14). Bunun izahı şudur; Ruhların, ilahi hüviyete yakınlık ve uzaklık mertebeleri farklıdır. Uzak olanın imanı, mertebe olarak kendisinden önce olan kimse aracılığıyla, yani onun bildirmesinden dolayı imanlıdır. Vahdet ehlinin tamamı ilahi mertebede ilk safta yer alırlar. İmanı vasıtasız olan her kişi, iman edenlerin ilkidir, zaman olarak sonradan var olsa bile. Nitekim, Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur; *“Biz sonradan gelenler, öndekileriz.”* Dolayısıyla, önde olmasıyla birlikte İbrahim milletine tabi oluşu bir çelişki olarak görülmez. Çünkü tabi olmanın anlamı, tevhit yolunu izlemektir, tıpkı onun daha önceki bir zamanda bu yolu izlemesi gibi. Önce oluşunun anlamı ise, öndekilerle birlikte ilk safta olmasıdır (İbn Arabî, 2007: I: 340).

“(De ki) Ben ancak bu şehrin Rabbine ki O burayı dokunulmaz kılmıştır. Kulluk etmekle emir olundum. Her şey de zaten O’na aittir. Bana Müslümanlardan olmam ve Kur’an okumam emredildi” (Neml, 27 / 91). İbn Arabî’nin ayetle ilgili yorumu şöyledir; *“Ben ancak... emrolundum”* Hak’tan başkasına bakmamakla, iltifat etmemekle sorumlu kılındım. *“Ve bu şehrin Rabbine kulluk etmekle”* emrolundum. Kalp şehrinin Rabbine ki *“O burayı dokunulmaz kılmıştır”* Nefsin sıfatlarının istilasına karşı korumuş, pislik ehlinin girişine kapatarak güvenli kılmıştır. Bu arada oraya girenle de güvenli kılınmışlardır. Böyle bir yükümlülük bana yüklenmiştir ki, yüzükoyun tabiat cehennemine atılmayayım. *“Her şey O’na aittir”* Her şey O’nun hâkimiyeti ve rububiyeti altındadır. Kullarına vermeyi dilediği şeyi verir, vermek istemediğini de vermez. Kendisine karşı galip gelmek isteyen de savar. *“Bana Müslüman olanlardan olmam emredildi”* Allah’ta fena bulmak suretiyle özlerini O’na teslim edenlerden olmam emredildi (İbn Arabî, 2007: 916).

İnsanların Hz. Peygamber’in rehberliğine olan ihtiyacının dile getirildiği ayetler ve yorumları ise şöyledir;

“O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Ayrıca bu Kitab’ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik” (Nahl, 16 / 89). İbn Arabî’nin ayetle ilgili yorumu: Her Nebiyi kemalin en son mertebesine sahip olarak göndereceğiz. O nebinin ümmeti açısından bu kemale ulaşmak veya yaklaşmak, yönelmek mümkündür. Çünkü onu tanımalarına imkân vermektedir. Nitekim tanırırlar da. Bu yüzden her ümmetin, başka ümmetlerden ayrı bir şahidi vardır. Bu itibarla nebinin çağırdığı kemalden yüz çevirmek ve noksanlık çukurunda kalmaya devam etmek suretiyle eksik kalan ve nebisine muhalefet eden kimseler kendi eksikliklerini ve perdelenmişliklerini bilirler. Artık bir delilleri ve konuşma imkânı olmaz (İbn Arabî, 2007: I: 635).

“Müttefiklerin kendilerine doğru ilerlediklerini gördüklerinde müminler, “Bu Allah’ın ve Resulün bize vaat ettiği. Ve demek ki Allah ve Resulü bize doğru söylemiş” dediler ve bu sadece onların imanlarını ve Allah’a teslimiyetlerini artırdı” (Ahzab, 33/ 22). İbn Arabî'nin ayetlerle ilgili yorumu da şu şekildedir; Her müminin mutlak olarak Resulullah'a (s.a.v) uyması zorunludur. Ki umudu gerçekleşsin, ameli tamam olsun. Çünkü Resulullah (s.a.v) vuslatları için bir aracı, sülukları için bir vesiledir. Bunun nedeni de aralarında, hemcinslikten kaynaklanan bağıdır. Nefis makamında gaybe iman etmenin ayrılmaz bir hali olan umuttan söz edilmesi ve bu makamın ameli olan çok zikirle birlikte anılması şunun bilinmesine sağlamaya yöneliktir; işin başında olan bir kimse amel, ahlak, ceht, can ve malda fedakârlıkta Resul'e (s.a.v) tâbi olmalıdır. Çünkü kişinin başlangıcı sağlam olmazsa, akıbeti başarılı olmaz. Sonra mümin insan, arınıp nefsin sıfatlarından temizlendiğinde, kalp ile ilgili hususlarda Resul'e (s.a.v) tabi olmalıdır, doğruluk, ahlak, teslimiyet ve tevekkül gibi. Tıpkı nefis menzillerinde ona tabi olduğu gibi kalbi menzillerde de ona uyması gerekir. Resul'e (s.a.v) tâbi olmanın sahîh, doğru ve geçerli olması şartı, onun haber verdiği her şeyi tasdik etmektir. Onun verdiği hiçbir haberle ilgili olarak kişinin içinden kuşku namına herhangi bir duygu geçmemelidir. Aksi takdirde, en ufak bir kuşkuda kararlılığı zayıflar, tabi oluşu iptal olur. Çünkü amelin esası, aslı; kesin, kararlı bir inançtır. Bu yüzden yüce Allah onları şu ifade ile övmüştür; *“Müminler ise, düşman birliklerini gördüklerinde; İşte Allah ve Resulü'nün (s.a.v) bize vaat ettiği! Allah ve Resulü (s.a.v) doğru söylemiştir, dediler.”* Çünkü onlara bedenlerinden sıyrılmaları, Allah'a yönelirken nefislerinden arınmaları için musibetler aracılığı sınanacakları ve dehşetli gelişmeler karşısında sarsılacakları vaat edilmişti; *“Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve sarsılmışlardı ki, nihayet Resul ve beraberindeki müminler; Allah'ın yardımı ne zaman? dediler”* (Bakara, 2 / 214). Düşman ordularıyla sınanmaları olayı müminlerin ancak imanlarını artırdı. Çünkü baştan itibaren sağlam ve güçlü bir imana sahiptiler. Resul'e (s.a.v) tabi oluşları da doğru ve geçerliydi. Bu yüzden yiğitlik, fütüvvet makamında, musibetlerle arınma, nefsin kayıtlarından kurtulma sınavından başarıyla çıktılar. Çünkü fitratları sağladı. Bundan dolayı yüce Allah yiğitlik, fütüvvet makamının kemal derecesi olan vefa ile onları vasfetmiş onları gerçek anlamda “adamlar” diye isimlendirmiştir (İbn Arabî, 2007: II: 979 - 980).

4.1.3. İbadetler

İbn Arabî'nin iman evinin dört yönüne yerleştirdiği ibadetlere ilişkin düşünceleri ise şöyledir; Allah'ın kullarına farz kıldığı her ibadet ilahi bir isim veya ilahi bir hakikat ile irtibatlıdır. Allah kuluna yerine getirdiği bu ibadetinde dünyadayken kalbine verdiği menzil, bilgi ve marifetleri, hallerine verdiği keramet ve olağan üstü işleri; ahirette ise cennetlerinde, derecelerinde ve özellikle yaratanını görme

nimetini, ibadetin ilişkili olduğu bu isimden verir. Namaz nurdur dolayısıyla kul Allah'a en-Nur isminden yakarır. Nur bütün karanlıkları uzaklaştırdığı gibi namaz da bütün meşguliyetleri keser. Eğer kul namaz kılıp namazı kendisinden başka her şeyi uzaklaştıramazsa bu kul gerçekte namaz kılmadığı gibi namazı da onun için bir nur değildir (İbn Arabi, 2006, II: 286). Amellerin niyetlere göre olduğu ve kişi için sadece niyet ettiğinin gerçekleşeceği bildirilmiştir. Dolayısıyla insan "Allah'tan başka ilah yoktur" dediğinde, Kur'an'da yer alan "Allah'tan başka ilah olmadığını bil" (Muhammed, 47 /19) ifadesini kastetmiş olmalıdır. İnsanın nefesleri kıymetlidir ve nefes gittiğinde geri dönmeyeceğinden nefes çok değerli ve yüce bir iş için tüketilmelidir (İbn Arabi, 2006, II: 288).

İbn Arabi'nin teslimiyet ayetlerindeki, ibadetlerin insanın miraç merdivenindeki yükselişine katkılarını işaret ettiği yorumları şöyledir;

"De ki Allah'ı bırakıp da bize fayda veya zarar veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise; "Bize gel!" diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri inkarcılığa mı döndürüleceğiz? De ki; Allah'ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir." (En'am, 6 / 71) İbn Arabî ayeti şu şekilde yorumlamıştır; *"De ki: Allah'ı bırakıp da...şeylere mi tapalım?"* Kudreti ve hakiki bir varlığı olmayan, dolayısıyla fayda ve zarar vermek gibi bir gücü olmayan şeyleri mi tapalım? *"Geri mi döndürüleceğiz?"* şirke geri mi döneceğiz? *"Allah bizi doğru yola ilettikten sonra ..gerisin geri mi?..."* Allah bizi hakiki hidayete ulaştırdıktan sonra şirke mi döndürüleceğiz? *"Kimse gibi.."* vehim ve tahayyül şeytanının alıp götürdüğü, nefis arzında *"şaşkın olarak.."* dolaştırdığı, dolayısıyla nereye gideceğini, yol olmadığı için ne yapacağını bilmeyen, hedefi olmayan kimse gibi mi olalım? *"Arkadaşlarının.."* fikirden, amelî ve nazarî akıldan oluşan arkadaşlarının *"doğru yola çağırdıkları.."* ve *"bize gel"* yol burada dedikleri, ama kalbinin kulağı heva ile dolup ağırlaştığı için onları duyamayan kimse gibi mi olalım?*"De ki:.."* Allah'ın hidayeti, tevhit yoludur. *"doğru yolun ta kendisidir.."* başka değil.*"Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir."* Ki sıfatlarımızı, rububiyet sıfatının tecelliğahında silmek ve O'na teslim olmak suretiyle rububiyet sıfatına uyalım, kalbi huzur namazı kılalım. O'ndan korkup sakınelim, O'nu kendimiz için sıfatlardan koruyucu sığınak kılalım. Ki sıfatlarla mevsuf olan sadece O olsun. Biz de O'nunla varlıklarımızdan kurtulalım. O'nda fena bulduğumuz zaman zatı ile huzurunda toplanılan O olsun (İbn Arabî, 2007: I: 360).

"Ey Rabbimiz! Bizi Sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak Sensin" (Bakara, 2/ 128). İbn Arabi'nin yorumu; *"Rabbimiz! Bizi Sana boyun eğenlerden kıl."* Sana teslim olmuş Müslümanlardan kıl. Bizi nefislerimizle baş başa bırakma. Ki nefsimize teslim olmayalım. Aksine, seninle ve senin kılmanla sana teslim olan Müslümanlardan olalım.

“(Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki; Ey Ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir?” (Neml, 27 / 38) “Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce ..” nefsin ve kuvvetlerinin ahlak ve ibadetle yaklaşmalarından önce .Çünkü tabiat kuvvetlerini amel ve adapla terbiye edip boyun eğdirmek, hayvani nefsi ve kuvvetlerini ahlak ve melekelerle terbiye edip boyun eğdirmekten daha yakın ve daha kolaydır (İbn Arabî, 2007: II: 905).

“Süleyman dedi ki; “Onun tahtını bilemeyeceği bir hale getirin bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayanlar arasında mı olacak? Melike gelince; Senin tahtın da böyle mi? dendi. O şöyle cevap verdi; Tıpkı o!” Süleyman şöyle dedi; “Bize daha öne Allah’tan bilgi verilmiş ve Müslüman olmuştuk”” (Neml, 27 / 41 – 42 - 43). İbn Arabî’nin yorumu; Riyazet aracılığıyla adetlerin değiştirilmesi, yerilmeyi gerektiren davranışların terk edilmesi, onun yanında yüksek mertebede olan bedensel heyetleri, beden rahat ve lezzetini, ifrat düzeyine ulaşmış yeme, içme ve uyuma gibi davranışları, üstünlük taslayan tabiat kuvvetlerini aşağı mertebede olan meşakkat türlerini, riyazeti, aza kanaat getirmek, geceleri uykusuz kalmak, tefrit düzeyine vardırılan bedensel davranışları ve zayıf bırakılmış ruhani kuvvetleri de yüksek düzeye ulaştırmak suretiyle ters yüz ederek tahtını tanınmaz hale getirin. “Bakalım tanıyacak mı?” özü kurtuluşa ermiş, aslı şerefli, istidadı ve kabul yeteneği güzel olduğu için riyazetle erdemlere ve kemal yollara ulaşacak mı yoksa “tanımayanlar arasında mı olacak.” Zikredilen hususiyetlerin aksine sahip olduğu için “ Melike gelince..” kalbin makamına yükselip onun nuruyla nurlanıp, onun ahlakıyla ahlaklanınca, ordularıyla birlikte boyun eğip teslim olunca; “Senin tahtın da böyle mi?” dendi.” Şöyle cevap verdi; “Tıpkı o” tahtın bu şekli şimdiki halime, önceki şekli de önceki halime uygundur. “..Olmuştuk” dünya hayatımızdan önce boyun eğip teslim olmuştuk; ama biz bu misakı unutmuştuk şimdi hatırladık (İbn Arabî, 2007: II: 907).

“Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah uğrunda hakkını vererek cihat edin. O sizi seçti. Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklememi; babanız İbrahim’in dininde de böyleydi. Peygamberin size şahit olması sizin de insanlara şahit olmanız için, O gerek daha önce gerekse bunda size “Müslümanlar” adını verdi. Öyleyse salatı ikame edin, zekatı verin ve Allah’a sınımsız sarılın. O sizin Mevla’nızdır. Ne güzel Mevlâ’dır, ne güzel Yardımcıdır” (Hac, 22 / 77 - 78). İbn Arabî’nin ayetlerle ilgili yorumu da şu şekildedir; “Ey iman edenler!..” yakini olarak inananlar! “Rükû edin.” Sıfatları yok etmek suretiyle rükûa varın. “Secdeye kapanın...” zati yok etmekle secdeye gidin. “Rabbinize ibadet edin..” istikamet makamında bahşedilmiş varlıkla O’na kulluk edin. Çünkü kendisinden geriye bir kırıntı kalan kimsenin O’na hakkıyla ibadet etmesi mümkün değildir. Çünkü ibadet, marifet oranında gerçekleşir. (İnsan Allah’ı bildiği oranda O’na kulluk eder.) “Hayır işleyin..” başkalarını kemale erdirmek ve irşat etmek suretiyle hayır işleyin. “Ki kurtuluşa eresiniz” Telvin ve kalıntı varlığından kurtulasınız. “Allah uğrunda hakkını vererek cihat edin”

Mabuda ulaşmada en son noktaya varın ki nefsinizle ve benliğinizle kalmayınız. Bu ifade,

telvinin varlığından sakındırma amaçlı bir mübalağa örneğidir. Çünkü damarlarında benlik akan kimsenin Allah uğrunda hakkıyla cihat etmesi mümkün değildir. Allah yolunda hakkıyla cihat etmek, geride bir ayn ve eser kalmayacak şekilde O'nda bütünüyle fena bulmaktır. İşte bu O'nun zatında ceht etmektir. "O, sizi seçti." Hakkanı varlık bahşetmekle. Başkası değil.O halde O'ndan başkasına, benliğinizi izhar etmek suretiyle iltifat etmeyin. "Üzerinize.. yükledi." Dini hususunda "hiçbir zorluk.." üstünüze bir yük, ibadette bir zorluk bindirmedi.Çünkü nefiste varlık kalıntısı bulunduğu veya ibadet eden kimse kalpte veya ruhta varlık kalıntısı hissettiği, tevhit nuruyla istikamet bulmadığı, teklik makamında muhkemleşmediği zaman ibadette tam bir ruh, genel bir zevk olmaz.Bu ibadet sıkıntıdan, darlıktan, yükten, meşakkatten hali olmaz.Fakat kişi istikamette yerleşiklik kazanırsa, tam sevgide iyice saflaşırsa ibadette genişlik ve ruh bulur. "Dininde.." yani özellikle hakiki "babanız İbrahim'in" dini olan sırf tevhit dinini kastediyorum. İbrahim'in bu bağlamda "baba" olmasının anlamı tevhitte öncelikli olması ve her muvahhide feyiz vermesidir. Dolayısıyla bütün muvahhitler onun çocuklarıdır. "O..size Müslümanlar adını verdi" Fena bulmak suretiyle zatlarını Allah'a teslim edenler adını verdi. Önceden ve sonra sizi İslâm'da âlimler kıldı. "Resulün size şahit olması için..gerek daha önce.." ifadesinin anlamı budur.Yani tevhit hususunda Resul size şahitlik edecektir.Makamında sizi desteklemek suretiyle sizi koruyup denetleyecektir. Ta ki sizden herhangi bir varlık kalıntısı zuhur etmesin. "Sizin de insanlara şahit olmanız için.." onları kemale erdirerek, makamlarını ve mertebelerini denetleyerek, şayet kabul ederlerse üzerlerine tevhit nurlarını salarak onlara örnek şahit olmanız için. "Öyle ise ..kılın" zati şühud namazını. Çünkü makamınızın şerefinden ve amacınızın yüceliğinden dolayı büyük bir öneme haizsiniz. "Zekâtı verin" İstidat sahiplerine feyiz vermek ve basiret sahibi talipleri terbiye etmek suretiyle zekâtı verin. Halinizin gerektirdiği şükür ve makamınızın gerektirdiği ibadet budur. "Sımsıkı sarılın.." bu yol gösterme ile ilgili olarak "Allah'a.." sarılın. Onu nefsinizden görmeyin. O'nunla, O'nun ahlakıyla ahlaklananlar olun."O sizin Mevla'nızdır." İstikamet makamında hakikat olarak sizin Mevla'nızdır. Yardımını devamlı göndermek suretiyle yol göstermede sizin yardımcınızdır."Ne güzel Mevla'dır, ne güzel Yardımcıdır." Başarıya ulaştıran, muvaffak kılan O'dur (İbn Arabi, 2007: II: 825 - 826).

"Müminler ancak o kimselerdir ki, Allah ve Resulü'ne iman ederler sonra imanlarında şüpheye düşmezler ve Allah yolunda malları ve canları ile cihat etmişlerdir. İşte sadıklar ancak onlardır. İslâm olduktan sonra mihnet ediyorlar.De ki; "Müslüman olduğunuzu bana mihnet edip durmayın..Doğrusu İslâm dininin imanı ile size hidayet buyurduğu için Allah size mihnet eder..Eğer siz sadık kimselerseniz."" (Hucurat, 49/15-17) Burada İbn Arabi'nin 17.ayete getirdiği yorumun daha açık bir şekilde anlaşılması için15.ayetin yorumunu da belirtmeyi uygun gördük; "Müminler ancak.." daha önce iman ile İslâm'ın farklı olduğu, imanın içsel ve kalbi, İslâm'ın ise dışsal ve bedensel olduğu vurgulandığı için burada muteber ve hakiki imana işaret ediliyor. O da kalpte sabit olan, istikrar bulmuş, beraberinde şüpheye yer olmayan yakini inançtır. Düşünmeler yoluyla hâsıl olan iman değil. Buna göre hakiki müminler yakın

sahibi kimselerdir. Kalplerinin yakın melekesi nefislerine galip gelen, nefislerini nuruyla aydınlatan, böylece nefislerinde kalplerinin melekeleri kökleşmiş bulunan, oradan bedensel organlarının hareketlerine sirayet eden kimselerdir. Artık bu yakının gereğince hareket etmekten, heyetlerine boyun eğmekten başka bir şey yapamazlar. *“Allah yolunda malları ve canlarıyla hareket edenlerdir.”* ifadesinin anlamı budur. Yani içlerindeki şüpheleri giderdikten sonra mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihat ederler. Çünkü Hak yolunda malı ve canı feda etmek köklü yakının ve dışı vuran tesirinin gereğidir. *“İşte sadıklar ancak onlardır”* imanda sadık olanlar doğrular sadece onlardır. Çünkü doğruluğun tesiri hareketlerinde görülür. Yaptıkları dediklerini doğrular. Yukarıda zikredilenle ve iman iddiasında bulunan kimseler öyle değildir (İbn Arabi, 2007, II: 1189).

Allah'ın iradesine boyun eğerek ve Peygamber'i kendisine rehber edinerek arınan insanların nail olabileceği lütuflara örnek olabilecek ayetler ise şöyledir;

“Melekler sabrettiğinize karşılık size selâm olsun! Dünya yurdunun sonu ne güzeldir.” derler” (Rad, 13 / 24). İbn Arabî'nin ayetlerle ilgili yorumu şu şekildedir; *“Onlar .. sabredenlerdir”* Rablerinin rızasını elde etmek üzere O'nun yolunda alışkanlıklarından uzaklaşırken sabrederler, mali ve bedensel ibadetler aracılığıyla arınmakla meşgul olurlar. İhtiyaçlarının fazlasını verir, nefsin rezilliğini savarlar. *“İşte onlar var ya, dünya yurdunun sonu sadece onlarındır”* Fitrata dönüşle en güzel akibete kavuşurlar. Veya nefislerinin sıfatlarından uzaklaşma ameliyesine karşı *“sabrederler..”* sıfat sevgisinden değil, zat sevgisinden dolayı *“Rablerinin rızasını”* isterler. *“Salâtı ikâme ederler”* müşahede namazını dosdoğru kılarlar. *“Kendilerine verdiğimiz rızıktan ..harcarlar”* kendilerine verdiğimiz makamlardan, hallerden, keşiflerden ve amellerden *“gizli..”* olarak, onların heyetlerinden ve onlara meyletme heyetinden, onlara yönelik sevgiden arınarak *“açık..”* olarak onları terk etmek, onlara iltifat etmemek suretiyle infak ederler. *“iyilikle savarlar..”* İlahi sıfatın tecellisinden hasıl olan iyilik aracılığıyla nefsin sıfatı olan kötülüğü savarlar. *“İşte onlar var ya, dünya yurdunun sonu sadece onlarındır.”* Fena sonrası beka onlarındır.

“Ve gerçek şu ki, İbrahim'e semavi elçilerimiz müjdeyle geldiler. Ve “Selâm olsun!” dediler; o da onlara; “Size de Selâm olsun” diye cevap verdi ve sonra da onların önüne kızarmış bir buzağıyı getirip koymakta gecikmedi” (Hud, 11 / 69). İbn Arabî'nin teslimiyetin aşamaları olarak da değerlendirilebilecek yorumu ise şu şekildedir; Nefs eğer arınıp tecerrüt ederse lâhut (ilahi âlem) tarafında sığınacağı bir asli karargâhı vardır. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur; *“Şehitlerin ruhları, arşın altına asılı nurdan kandillere sığınır”* Nefis, tabii lezzetlere meyletmek suretiyle süfli cihete kendini kaptırınca, tabii lezzetlerin örtüleriyle nedeniyle lâhut cihetinden perdelenir, oradan aldığı ceberruti nurlar ve melekî kuvvetler şeklindeki yardımlar kesilir. Bunun neticesinde söz konusu parıldayışlara karşı perdelendiği için idrakleri zayıflar. Söz konusu kuvvetten destek gelmediği için

minnet ve gücü de azalır. Buna karşılık nefis, bedensel heyetlerden arınmak, maddi elbiselerden sıyrılmak, mebdelerin mebdei, nurların nuru olan yüce Allah'a züht ve ibadetle yaklaşmak, temizlenme, arınma yoluyla bu mebdelere (başlangıçlara) yönelmek, amelini samimi bir niyetle ulvi cihete yöneldiğinde, Allah ona yardım eder. Çünkü yüce Allah'ın huzurunda olanların âleminde, nur ve kuvvet desteği alması için gerekli uyuma sahiptir. Bunun neticesinde hem cinslerinden başka kimsenin bilmediği şeyleri öğrenir. Türünün çocuklarından kimsenin güç yetirmediği şeylere güç yetirir. Bazı vakitleri olur ki; o sırada yüceler âleminin sakinleri arasına karışır yani bedenden sıyrılır. Bazı vakitler olur ki; bedenini tedbir etme yükümlülüğünü eda etmesinin vakti geldiği için o âlemden uzaklaşır. Bu nefis, söz konusu melekutî yardımları kabul eder. Çünkü kalbi hidayet nuruyla aydınlanmış, sapıklık ve azgınlıktan korunmuş basiret ve yakînî inanca sahip kılınmıştır. Ya da fitratı karanlık perdelerden ve gafletten yana selamettir. Cehalet ve örtülmüşlükten kurtulmuştur. Hem taklidi olarak hem de imanî olarak. Bunun nedeni de kalbinin irade ile yumuşamış olması, parlatılmayı kabul etme gücüne sahip olmasıdır. Bu ya nefisini melekutî âlemlerle desteklemesi ve güç kaynağı ile pekiştirmesi şeklinde olur. Yahut da bunun söz konusu melekutî nefislerden ve bütünleştiği iletişim halinde olduğu ceberrutî kaynaklardan sudur etmesi şeklinde olur. Yani Allah'ın izni, emri, takdir etmesi, hükmü ve boyun eğdirmesi ile melekutî âlemin kendisine itaat edip çağrısına icabet etmesi şeklinde gerçekleşir (İbn Arabî, 2007: I: 535-536).

4.1.4. Allah'ın Evi; İman

İnsanın yeryüzünde tek başına varlığını sürdürebilmesi imkânsızdır. Hakka yolculuk insanla, insan üzerinden imtihanlarla gerçekleşmektedir. İman evini imar eden Müslüman'ın diğer ev sahipleri ile ilişkisinde her daim zihninde canlı tutmak zorunda olduğu bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerin işaret edildiği teslimiyet ayetleri ve İbn Arabî'nin bu ayetlere getirdiği yorumlar ise şöyledir:

“Ey insanlar! Muhakkak biz sizi erkek ve dişiden yarattık. Ve sizi milletlere ve kabilelere ayırdık ki birbirinizi tanıyasınız. Gerçekten Allah'ın indinde en şerefliiniz Allah'tan en çok korkup sakınanınızdır. Muhakkak Allah Âlim'dir ve Hâbir'dir. Bedeviler “Biz iman ettik” dedi, de ki “Daha iman etmediniz lakin “Bizler Müslüman olduk.” deyin. İman sizin kalplerinize tam girmedir. Eğer Allah'a ve O'nun Resul'üne itaat ederseniz sizin amelinizden hiçbir şey eksilmez. Muhakkak Allah Ğafur'dur ve Râhim'dir” (Hucurat, 49 / 13 - 14). İbn Arabî'nin, her teslim olmuş kişinin hassasiyet göstermek zorunda olduğu hususların altını çizmek için on üçüncü ayete getirdiği yorumu da buraya eklemeyi uygun gördük; *“Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanızdır”* ifadesinin anlamı şudur; Soyda, kan bağında bir üstünlük yoktur; çünkü herkes beşeriyet noktasında eşittir; herkes aynı erkek ve

dişiden türemiştir. Milletlerin ve kabilelerin farklılığı da mensubiyet açısından tanışmak içindir, övünmek, üstünlük taslamak için değil. Çünkü bu rezillik kapsamına giren bir durumdur. Üstünlük ve şeref (ekremiyet) ise ancak takvanın da temeli olan rezilliklerden sakınma ile elde edilir. Sonra takvanın mertebesi arttıkça o takvanın sahibi de Allah katında daha üstün, daha değerli, daha aziz olur. Dolayısıyla, şeriatın zahiri örfünde günah olarak nitelendirilen şeri yasaklardan sakınan kimse facirden daha üstündür. Cehalet, cimrilik, aç gözlülük, ihtiras ve korkaklık gibi ahlaki rezilliklerden sakınan kimse, sayılan bu günahlardan uzak kimseden daha üstündür. Tevekkül ve Hakk'ın fiillerini müşahede yoluyla tesir ve fiili başkasına nispet etmekten sakınan kimse, ahlaki faziletler edinmek üzere çabalayan, başkasının tesiriyle hazırlanan, halkın fiillerini görmekten dolayı Hakk'ın fiillerinin tecellilerinden perdelenen fazıl kimseden daha üstündür. Rıza ve sıfatların mahvı makamında sıfatlardan sıyrılmak suretiyle sıfat perdelerinden sakınan kimse, sıfatlar yüzünden Hakk'ın sıfatlarının tecellilerinden perdelenen fiil tevhidi makamındaki mütevekkilden daha üstündür. Özel varlıktan, yani günahların aslı olan benliğinden fena yoluyla sakınan kimse de bunların tümünden üstündür. *“Muhakkak Allah Alim'dir”* Takvanızın mertebelerini bilir. *“Habir'dir”* Üstünlüklerinizden her şey olandan haberdardır (İbn Arabî, 2007: II: 1188 - 1189).

İbn Arabî'nin herkesin Hak'tan ancak kendi zâtının gerektirdiği şeyi bilebileceğini düşündüğünü daha önceki bölümlerimizde ifade etmiştik. Bu husus diğer insanlarla olan ilişkilerde olduğu gibi diğer din mensupları ile olan ilişkilerin tanziminde de gözetilmesi gereken bir hassasiyettir.

“İçlerinden zulmedenleri bir yana Ehl-i Kitap ile ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki; “Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da Birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur” (Ankebut, 29 / 46).

Ehl-i Kitapla ancak en güzel yoldan mücadele etmenin dışındaki yöntemlerin yasaklanmasının sebebi, onların Hak'tan değil, dinden perdelenmiş olmalarıdır. Çünkü onlar istidat ve lütuf ehlidirler, yüzüstü bırakılmış ve kahra uğramış değildirler. Çeşitli engellerden, adetlerden ve zahiri olgulardan dolayı, asıl maksatları olan Hak'tan yol itibarıyla sapmışlardır. Bu yüzden İlahi hikmet tevhit olan maksat itibarıyla onlarla yoldaşlık edilmesini gerektirmiştir. Nitekim *“Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir.”* buyrulmuştur. Onlarla yoldaşlık, doğru ve hak yolda olduğu sürece geçerlidir. Yolun eğri ve maksattan sapmış kısmıyla ilgili değildir. Ancak, Hak Mabuda, mutlak bire teslim olma ve boyun eğme hususunda onlarla yoldaşlık yapılabilir. Nitekim ayetin devamında şöyle buyrulmuştur: *“Ve biz Ona teslim olmuşuzdur”* Ta ki onların Hak üzere oldukları, amaçlarına yönelmiş buldukları, Hakk'ın yolunu izledikleri tahakkuk etsin, kalpleri mutmain olsun. Yolun izlenmesi keyfiyetinin açıklanması hususunda onlara nazik davranılsın, tutumlarında hak olan şeylerin doğruluğu vurgulansın ve ibadetleriyle perdelenedikleri için tutumlarında batıl olan şeyler açıklansın. Devamla şöyle buyruluyor ; *“Bize*

indirilene de, size indirilene de iman ettik” Çünkü naziklik hususunda aralarında uyum ve ortaklık vardır. O zaman müminlere ısınırlar, sözlerini kabul ederler, onların hidayetleriyle doğru yolu bulurlar. Ama kazandıkları günahattan dolayı kalplerinin üzerini tortu bağlamış, bu yüzden istidatları devre dışı kalmıştır. Ehl-i Kitap içinde Rablerinden perdelenmiş olanlar ise istidatlarını iptal ettirmiş, kemalati hususunda istidatın haklarını eksik yerine getirmiş, onu bulandırmış, karartmış, Hakkı kabul etmekten alıkoymuş, çokça boş işlerle uğraşmış olmalarından dolayı nefislerine zulmeden kimselerdir. Onlar kahr ehlidirler. Ancak kahr onlar üzerinde etkili olur. Onlar hakkında nezaket ve lütuf başarılı olmaz. Çünkü iki vasıf arasında zıtlık vardır (İbn Arabî, 2007: II: 948 - 949).

“Biz Allah’a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Yakup’a indirilene Musa ve İsa’ya verilenlere Rableri tarafından diğer Nebilere verilenlere, onlardan hiç biri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah’a teslim olduk” deyin” (Bakara, 2/136). *“De ki; Hayır! İbrahim’in dini..”* Çünkü mutlak hidayet bütün dinleri kapsayan ve her türlü perdeyi kaldıran tevhitir. Nitekim bu anlamı vurgulamak maksadıyla hemen sonrasında *“Biz Allah’a iman ettik, deyin”* buyrulmuştur. *“Onlardan hiç biri arasında fark gözetmeyiz..”* Bazısının dinini olumsuzlayıp iptal ederken, bazısının dinini ispat edip hakikat olduğunu söyleyemeyiz. Aksine hepsinin hak üzere birleştiklerini, tevhitte ittifak ettiklerini söylüyoruz. Tümünü içeren tevhide iman etmek suretiyle hepsinin dinini kabul ediyoruz (İbn Arabî, 2007: I:106).

Ve Hakka doğru seferinde insan acziyeti gereği sürçebilir. Dinin ikmal edildiğini bildiren son ayette unutulmaması gereken inceliklere ilave olarak insana tövbe kapısının her zaman açık olduğu da özellikle vurgulanmaktadır. İbn Arabî’nin ayete getirdiği oldukça dikkat çekici bâtinî yorum ise şöyledir;

“Leş, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına boğazlanmış, boğulmuş, vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş hayvanlar ile canavarların yediği hayvanlar, ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna, size yasaklanmıştır. Dikili taşlar üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kafirler sizin dininizden ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın. Benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim ve üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı beğendim. Kim gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse haram etlerden yiyebilir. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir” (Mâide, 5 / 3).

“Leş ..size haram kılındı” burada helal yararlanma sayılan hususların dışında tutulan haramlar sıralanıyor. Bunlardan biri leştir. Leşten maksat şehvetin tamamen sönmesidir. Bu ise iffete aykırı aşağılayıcı bir tefrittir. Hüsnalık (çift cinsiyetlilik), hünsaların, kadınlarla oynaşanların ya da nimet içinde yaşamayı terk edenlerin, doğuştan şehvi duygulara karşı ilgisiz olan kimselerin, istidatları eksik

olduğunda sülukta yetersiz kalanların durumunda olduğu gibi shevi güç itibariyle denge yitirildiği için zorunlu yararlanma miktarını gerçekleştirmekten acizlik bu kapsama girer.

“Kan..” Yani amellerde nefsin hevasından yararlanma haram kılındı. Çünkü heva ve heves amellere karışır, bulandırırsa ameli bütünüyle bozar.

“Domuz eti..” hırs ve aç gözlülükle gerçekleştirilen tüm yararlanma çeşitleri haram kılınmıştır. Çünkü insanın sahip olduğu kuvvetlerin en iğrenç olanı, kemal ve kurtuluş yolunu en çok tıkayanı hırs kuvvetidir.

“Allah’tan başkası adına boğazlanmış..” riya ile gerçekleştirilen riyazet ve ameller, ayrıca Allah’tan başkası için yapılan bütün işler haram kılınmıştır. Çünkü nefsin kırılması, ezilmesi, nefse muhalefet, ancak Allah için olduğu zaman güzel ve erdemli, sülukta yardımcı bir fiil olabilir. Fakat Allah’tan başkası için olunca bu davranış şirk olur. Şirk ise büyük günahların en büyüğüdür.

“Boğulmuş..” nefsi faziletler elde etmek ve güzel fiiller işlemekle rezilliklerinden hapsetmek ve çirkinliklerinden, içinde heva olacak şekilde sureten men etmek de haram kılındı. Çünkü nefsâni fiiller, Allah için ezildiği, bastırıldığı ve nefsin gücü olan heva çıkarıldığı, nefsin heva ile yaşaması ve kalbin iradesiyle kaim olduğu zaman güzel olur. Tıpkı hayvanın kuvveti ve hayatı olan kanın Allah için boğazlanması suretiyle dışarı akıtılması gibi.

“Vurulup öldürülmüş..” istemediği ve bir anlamda zorlandığı halde nefisten faziletlerin sudur etmesi de haram kılınmıştır.

“Yukarıdan yuvarlanıp ölmüş..” tefrit ve noksanlıkla ilgili, aşağı cihete eğilimli nefsin, yüksek himmetlerden, güçlülük derecesinden yuvarlanması haram kılınmıştır.

“Boynuzlanıp ölmüş..” kendisine benzer birinin korkusu ve baskısıyla sadır olmuş fiiller de haramdır. Bekçinin korkusuyla veya rezil olmak endişesiyle hasıl olmuş iffetlilik gibi.

“Canavarların yediği..” gazap gücünün şiddetiyle hasıl olmuş gurur, hamiyet ve gazabın istilası gibi iffet kapsamına giren erdemler haram kılınmıştır. Çünkü gazap istila ettiği zaman şiddeti, fonksiyonundan alı koyar. Ya da kral ve emir gibi birinin baskısıyla.

“Ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna..” Başkasından gelen baskıdan sonra alıştığınız ve adet haline getirdiğiniz şeyler müstesnadır. Artık hevanın karışması söz konusu olmaksızın kalbin iradesiyle faziletler bundan sadır olur.

“Dikili taşlar üzerine boğazlanmış..” akli ve şeri bir amaç olması hali müstesna, kaldırılması gereken adetlere dayalı olarak işlenen fiiller de haram kılınmıştır.

“Ve fal oklarıyla kısmet aramanız..” Allah’ın kaza ve kaderine güvenerek, talebinizi elde etmek için çalışmayı ve çaba göstermeyi terk ederek, kemalat ve mutluluğu törenlerden ve talihlerden beklemeniz, bunu eksikliğinizin gerekçesi olarak ileri sürerek *“Bunda bizim için bir nasip yok mudur? Eğer bir nasibimiz olsa mutlaka gerçekleşir..”* demeniz haram kılınmıştır. Bu sözler sırf gerekçe ve bahane üretmekten ibarettir. Çünkü kader kapsamında kişinin kemali çalışmasıyla bağlantılı kılınmış olabilir. Neticede kaderde ne yazıldığını göremez. *“Bunlar yoldan çıkmaktır..”* Bunlar Hak yol olan dinin dışına çıkmaktır. *“*

“Bugün..” nefsin iyice faziletlere alıştırılması ve azimetlerde sabitleştirilmesi neticesinde gerçekleşen kemal vaktinde *“kafirler..ümit kesmişlerdir..”* nefislerinizin perdelenmiş kuvvetleri veya sizin hemcinsleriniz, türdeşleriniz olan tabiatperestler ve zındıklar *“sizin dininizden..”* sizi Hak yolundan alıkoymaktan ümitlerini kesmişlerdir. *“Artık onlardan korkmayın..”* Onların sizi istila etmelerinden korkmayın. *“Benden korkun..”* Sıfatlarımdan birinin tecellisinin yanında durmayın, fena makamına ulaşmak için zâtımın azâmetinden korkun. *“Bugün size dininizi ikmal ettim..”* şiarları ve sülukun keyfiyetini açıkladım. *“Üzerinize nimetlerimi tamamladım”* sizi kendi yoluma ilettim.

“Sizin için ..beğendim..” fiil ve sıfat tecellileri ya da zatın tecellisi sırasında fena bulmak suretiyle zatınızı teslim etmenizi sizin için beğendim.

“Din olarak ..kim...dara düşerse..” saydığımız haram şeylerden biriyle ilgili olarak dara düşerse *“açlık halinde..”* nefsin şiddetinin heyecana geldiği, sıfatlardan birinin zuhuru neticesinde galebe çaldığı sırada, *“gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere..”* dinden sapmamak, niyet ve azimeti engelleyici şekilde rezilliklere yönelmemek şartıyla..”

“Allah çok bağışlayıcıdır..” sıfatlarından birinin nuruyla kulunun bu durumunu örter ve buna karşılık *“..esirgeyicidir..”* kemali ortaya çıkarmak ve kemalin önündeki engelleri kaldırmak suretiyle tevfik yardımını sunarak merhamet eder (İbn Arabî, 2007: I: 296 - 298).

4.2. Fenâ (Beşeriliğin Yok Olması)

İbn Arabi fena haline çabayla yani kasıtlı ulaşılmadığını ve en alt derecesinin de tefekkür sahibindeki hükmü olduğunu belirtmektedir. Bunu insanın dünya işlerinden birisine kendisini kaptırdığında kimseyi göremez ve duyamaz oluşu ile örneklendirmektedir. Ve şöyle devam eder;

Beka bir şey ile ve onunla beraber olduğu gibi fena da ancak *“bir şeyden”* olabilir. Fena için (bir şey) *“den”* (fena) zorunludur. Tasavvuf yolunda fena, daha üstteki vasıtasıyla daha *“aşağıdakinden”*

gerçekleşir. Fenada ilk derece; günahlardan “fena”dır. Artık günahlar, Allah’ın koruması ve sakınmasıyla, insanın aklına gelmez.

Fenanın ikinci türü ise, Allah’ın onları yerine getirmesi nedeniyle, kulların fiillerinden “fani” olmaktır. Böylelikle fenaya erenler fiillerin kendilerinde zuhur ettiği yer olan var olanların perdesinin ardında fiili Allah’a ait olarak görürler.

Fenanın üçüncü türü ise, yaratıkların niteliklerinden “fani” olmaktır. Kutsi hadiste belirtildiği gibi “Ben onun görmesi, duyması oldum.”Allah kendisinin, kendi niteliği değil, onların niteliklerinin aynısı olduğunu bildirdi. İnsan nitelikleri yönünden Hakkın aynısı fakat zatı bakımından ayn-ı sabitesidir. Söz konusu fena gerçek, hakiki, müşahede edilmiş, bilinmiş ve hakka’l yakîn kavranmış bir fenadır.

Fenanın dördüncü türü, kendi zatından fena olmaktır. İnsanın zatı latif ve kesif unsurlardan bileşiktir. Her bir parça bir hakikattir ve sayesinde diğerinden ayrıştığı haller vardır. Latif taraf her bir anda suretten surete girse de beden arazları yenilense bile aynı surette kalmaktadır. Burada insan zatını görmeden her neyi müşahede ederse etsin fena ehlinden olur.

Fenanın beşinci türü ise insanın Hakkı veya zatını müşahede edenin kim olduğunu tam olarak öğrendiğinde, gördüğü şeyi Hakkın gözüyle gördüğünü öğrenmesidir. İnsan kendisinden kimin müşahede ettiğini bilmezse bu hal sahibi olur ve Hakkı veya zatını müşahede etmek nedeniyle âlemi görmekten fani olur.

Fenanın altıncı türü Allah’ı görmek nedeniyle başka her şeyden fani olmaktır. Bu fena halinde insan kendini görmekten de fanidir. Fakat insan Hakkı müşahede halinde olduğunu da bilmez ve bu halde kendisini de müşahede edeceği bir varlığı yoktur.

Fenanın yedinci türünde ise, Hakkın niteliklerinden ve nispetlerinden fani olmaktır. Bu fena âlemin Haktan zuhurunu görmeye gerçekleştirebilir. Bu zuhur Hakkın zatı nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu fena sahibi âlemi herhangi bir mazharda o mazharın kendiliğindeki istidatının suretiyle zuhur eden Hak olarak görür. Bu müşahede onu isimlerden, niteliklerden ve özelliklerden fani eder (İbn Arabi, 2008, IX: 287 - 291).

Beşeri özelliklerin insandan silindiği fena haline işaret ederek bu hale erişen insanların tanımlandığı ayetler ve İbn Arabi’nin ayetlerle ilgili yorumları şöyledir;

“Bana Müslümanların ilki olmam emredildi” (Zümer, 39 / 12). “Dini Allah’a has kılarak..” “Bana.. olmam emir olundu.” “Müslümanların öncüsü, ilki olmam emir olundu.” “Müslümanların..” Allah’ta fena bulmak suretiyle özlerini Allah’a teslim edenlerin ilki, ilk safta yer alan öncüleri, önderleri

olarak Allah ile seyreden, nefisten ve sıfatlardan fena bulan olmam emir olundu (İbn Arabî, 2007: II: 1059).

“Allah nezdinde tek hak din insanın O’na teslimiyetidir. Daha önce vahiy verilenler, kıskançlıklarından dolayı kendilerine hakikat bilgisi geldikten sonra farklı görüşlere sarıldılar. Allah’ın mesajlarının doğruluğunu inkar edenlere gelince; unutma, Allah hesap görmede hızlıdır. O halde (Ey Peygamber!) seninle tartışanlara de ki; “Ben bütün benliğimi Allah’a teslim ettim ve bana tâbi olan herkes de öyle yaptı. Daha önce vahiy verilmiş olanlara ve kitap ile ilgisi olmayanlara sor: “Siz de kendinizi O’na teslim ettiniz mi?”Ve eğer teslim olurlarsa doğru yol üzerindedirler. Ama yüz çevirirlerse, unutma ki senin görevin sadece mesajı iletmektir; zira Allah, yarattıklarının kalplerindeki her şeyi görür” (Â-i İmran, 3 / 19 - 20). İbn Arabî’nin ayetlerle ilgili yorumu şu şekildedir; “Allah nezdinde din...” bizzat kendisiyle ikrar ettiği bu tevhiddir. Onun dini yüzlerin teslim edilmesidir. Nitekim bir ayette İbrahim’in (a.s.) şöyle dediği belirtilmiştir; “Ben yüzümü (vechimi) Allah’a teslim ettim.” Yani nefsimi, bütün varlığımı Allah’a teslim ettim. Benliğimden sıyrıldım, O’nda fena buldum. Yüce Allah ayetlerin akışında Nebisine (s.a.v) şöyle emretmektedir; “Eğer seninle tartışmaya girerlerse de ki; Bana uyanlarla birlikte ben kendimi (yüzümü) Allah’a teslim ettim” (İbn Arabî, 2007: I: 181).

“Mesajlarımıza inananlar sana geldiklerinde de ki; “Size Selâm olsun! Rabbiniz rahmet ve merhameti kendisine ilke edinmiştir. Böylece sizden bir bilgisizlikten dolayı kötü bir fiil işler ve sonra tevbe edip dürüst ve erdemlice bir hayat yaşarsa O’nun çok affedici ve rahmet kaynağı olduğunu görecektir” (En’am,6 / 54).

İbn Arabî’nin yorumu ise şöyledir; *“Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde..”* kendi sıfatlarını silerek ayetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman *“onlara de ki: Selâm size!”* sıfatlarınızın ayıplarından arındığınız için, sıfat giysilerini üzerinizden çıkardığınız için (İbn Arabi, 2007: I: 353).

“Musa dedi ki; Ey kavmim! Eğer Allah’a inandıysanız ve O’na teslim olduysanız sadece O’na güvenip dayanın” (Yunus, 10 / 84). “Musa dedi ki: Ey Kavmim! Eğer ..inandıysanız..” yakini bir imanla inanmışsanız, *“Ona güvenip dayanın..”* Burada tevekkül etmek, güvenip dayanmak İslam’ın ayrılmaz bir özelliği olarak gösteriliyor. Zaten tevekkül, özü Allah’a teslim etmek demektir. Dikkat edilirse İslam, imanın bir gereği gibi gösterilmiyor. Yani eğer imanınız ve yakininiz kemal derecesine ulaşmışsa, imanınız nefislerinizde etki etmişse, nefsi sırf Allah’a övgü olan, O’nda fena bulan bir varlık haline getirmişse, o zaman tevekkül etmesi lazım gelir. Çünkü fenanın ilk mertebesi, fiillerin fena bulmasıdır, sonra sıfatların, sonra da varlığın. Fena hali tamamlanınca tevekkül gereklilik arz eder. O da fiillerin fenasıdır. Eğer “İslam” derken boyun eğme anlamı kastedilirse, bu takdirde İslam tevekkül açısından şart olur, onun bir gereği olmaz. Dolayısıyla şöyle bir anlam karşımıza çıkar; Eğer imanınız yakın olarak sahit olursa, buna dayanarak tevekkül edin; ama sizin fiilinizin olmaması, ne kendiniz ne de bir başkası

için tesir ve güç tasavvur etmemeniz şartıyla. Bilakis, sizin ölü gibi iradesiz boyun eğmeniz gerekir. Çünkü tevekkülün sahih oluşunun şartı fiil ve kuvvet bakiyelerinin fena bulmasıdır. Tıpkı “Eğer bu ağaçtan hoşlanmıyorsan, gücün yetiyorsa onu kökünden sök.” demek gibi (İbn Arabî, 2007: I: 509 - 510).

“Hayır, Rabbine and olsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar” (Nisa, 4/65).

İbn Arabî'nin ayetle ilgili yorumu ise şöyledir; *“Hayır, Rabbine and olsun ki..iman etmiş olmazlar..” hakiki tevhide imana sahip olamazlar “..seni hakem kılmadıkça..”* Çünkü senin hükmün Allah'ın hükmüdür. Sadece zat sıfatlarla, sıfatlar da fiillerle perdelenmiştir. Anlaşmazlığa düştükleri zaman, sıfatlarının ötesine geçemedikleri, Hakk'ın sıfatlarından perdelenenler veya kendi fiillerini aşır Hakk'ın fiillerine varamadıkları zaman, gerçek anlamda iman etmiş olamazlar. Senin hükmüne başvurdukları zaman, fiillerinden sıyrılırlar. Senin verdiği hükme nefislerinde hiçbir sıkıntı duymadıkları zaman, iradelerinden sıyrılarak rıza makamına varırlar. İlimlerinden ve kudretlerinden sıyrıldıklarında, teslim makamına ulaşırlar. Artık kendi sıfatlarından kaynaklanan herhangi bir perdeleri kalmaz. Hakkın sıfatlarıyla sıfatlanırlar. Hakk, sıfatlar suretinde kendilerine açılır. O zaman senin, kendinle değil, O'nunla kaim olduğunu, O'nun adaletiyle hakikaten adil olduğunu anlarlar, dolayısıyla Allah'a iman etmeleri de tahakkuk etmiş olur (İbn Arabî, 2007: I: 263).

“İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in Allah'ı bir tanıyan dinine tabi olan kimseden dince daha güzel kim vardır?” (Nisa, 4 / 125). İbn Arabî'nin ayetle ilgili yorumu şöyledir; izlediği yol bakımından varlığını Allah'a veren, zatını salt fena ile benlik ve ikilik şaibesinden arındıran kimseden daha iyi kim vardır? Tafsil ayında cemi müşahede eden, sıfat tecellilerini ve hükümlerini gözetken, amellerde istikamet ederek ihsan yolunu izleyen, tevhit esasına dayalı olarak ve *“Allah'ı bir tanıyan..”* zatında, sıfatlarında ve fiillerinde her türlü şirkten ve her türlü batıl dinden, yani başkası için fiil, sıfat veya zat ispat etmeye götüren her yoldan uzaklaşan kimseden dince daha güzel kim vardır? Bu kimsenin dini Hak dindir (İbn Arabî, 2007: I: 279 - 280).

“Ey İman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin” (Âl-i İmrân, 3 / 102). İbn Arabî'nin ayetle ilgili yorumu şu şekildedir; Kim Allah'tan başkasıyla tüm bağlarını koparmak, gerçek tevhide sarılmak suretiyle Allah'a bağlanırsa *“kesinlikle doğru yola iletilmiştir”* Kim tevhide fena bulmak suretiyle tamamen kendini Allah'a adar, her şeyle bağını keserse, onun yolu Allah'ın yoludur.

“Allah’tan O’na yaraşır şekilde korkun..” Varlığınızın geride kalan kalıntıları içinde Allah’tan gereği gibi korkup sakının. Çünkü Allah’tan O’na yaraşır şekilde sakınmak, gerektiği ve hak ettiği gibi korkmak demektir. Bu da O’nda fena bulmaktır. Yani zatlarınızın ve sıfatlarınızın kalıntılarında kaçma hususunda Allah’ı koruyucu kılın. Çünkü Allah geçip giden her şeyin yerini alan bakidir. *“Ölmeyin..”* yüzlerinizi, zatlarınızı O’na teslim etme hali dışında başka bir şekilde ölmeyin. Yani ölümünüz tevhide fena bulma şeklinde olsun (İbn Arabî, 2007: I: 208).

“Âlemlerde Nuh’a selâm olsun! Çünkü Rabbine kalb-i Selim ile geldi” (Saffat, 37 / 79 – 84) İbn Arabî’nin ayetle ilgili yorumu şu şekildedir; *“Rabbine ..geldi”* ezeli irfan öncesi ve ilk ahitteki sabit bağıyla, fitrat üzere baki *“kalp”* ve saf istidadı ile *“selim”* noksanlıklardan ve ayıplardan beri kalbiyle, fitri tevhide korumuş, kesretten dolayı vahdetten perdelenmişlerin halini reddederek geldi (İbn Arabî, 2007: II: 1027).

“De ki; “Bütün övgüler (gerçekte) Allah’a yaraşır. Selâm olsun, O’nun resul olarak seçtiği kullara!” Zaten Allah, insanların tanrısal nitelikler yakıştırdıkları her şeyden daha üstün, daha hayırlı değil mi?” (Neml, 27/59) İbn Arabî’nin yorumu ise; *“De ki; Hamd olsun Allah’a.”* Mahlukatından ibaret mazharların üzerine kemalatın zuhur ve sıfatlarının tecelli etmesi suretiyle hamd olsun *“O’na “selam olsun seçkin kullarına”* istidatlarını arındırmak, onları eksiklik ve ayıplardan beri kılmak suretiyle seçtiği kullarına *“Selâm”* olsun. Hamd, mutlak olarak O’na özgüdür. Çünkü varlıklardan ibaret mazharlarda görünen bütün kemalat O’nun cemel ve celal sıfatlarıdır. O’ndan başkasının bunlarda bir payı yoktur. Seçtiği kullarının zatlarının âriliği, özlerinin istidat eksikliğinden ve perde ayıbından temiz olması da onların üzerindeki selamıdır (İbn Arabî, 2007: II: 911).

Özlerini Allah’a teslim ederek fenaya ermiş insanların ahiretteki durumlarının tasvir edildiği ayetler ise şunlardır;

“Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevk edilir, oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara; Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya.” derler” (Zümer, 39 / 73). İbn Arabî’nin ayetle ilgili yorumu şöyledir; Rezilliklerden ve nefislerin sıfatlarından sakınanlar ise *“cennete”* amel sürücüsü ve sevgi rehberiyle cennete sevk edilirler. *“Kapılar açıldığında..”* onlar gelmeden önce cennetin kapıları açılır. Çünkü rahmetin, Hakk’ın feyzinin kapıları daima açıktır. Buradaki durum, onların kabul yetenekleri açısından geçerlidir, feyzin varlığı açısından değil. Buna karşılık cehennem kapıları kapalı olur, onlarla ve onların oraya gelişleriyle açılır. Çünkü maddeler nefisleri kabul istidadına sahip değildirler, ancak eserleriyle kabul edilebilirler. *“Bekçileri...onlara derler..”* Rıdvan adlı melek, kutsi ruhlar ve semavi melekutlar *“Selam size”* derler. Yani onlar ilahi sıfatlar ve yüce isimlerdir. Onlara kemal bahşederek, onları ayıplardan, kusurlardan ve eksikliklerden beri kılarlar. *“Tertemiz geldiniz..”* nefsanî vasıflardan ve heyulani

heyetlerden oluşan pisliklerden arınarak geldiniz. Sonsuza kadar kalma hükmü verilmiş olarak ruhani Firdevs cennetine girin. Çünkü sizin zatlarınız cismani değişimlerden arınmıştır (İbn Arabî, 2007: II:1071).

“Ama doğrusu imana erişip doğru ve yararlı işler yapanlara gelince, Rableri imanlarından dolayı onları doğru yola erdirmektir. Ahirette nimetlerle dolu has bahçelerde onların ayakları altında dereler ırmaklar çağlıdayacaktır. Orada onlar “Ey Allah’ım! Sınırsız kudret ve izzetinle ne yücesin! diye çığırtırlar ve onlara “size Selâm olsun” diye karşılık verilir. Bunun üzerine onlar da son söz olarak “Bütün övgüler, âlemlerin Rabbi olan Allah’a övgüdür! derler ” (Yunus, 10/ 9 - 10). İbn Arabî’nin yorumu ise şöyledir; Yüce Allah’ın ruh semalarında ve beden arzlarında yarattığı şeylerde “sakınan kavim için elbette nice deliller vardır.” bu deliller durmadan kötülüğü emreden (emmare) nefsin perdelerinden sakınan ve durmadan kınayan (levvame) nefsin mertebesine ulaşan ve bu delilleri öğrenip anlayan kimseler içindir. “Onların oradaki duası..” Yüce Allah’ın imanlarının nuruna göre kendilerini iletmiş üç cennetteki istidatlarından gelen duaları şudur: “Subhaneke allahumme / Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz.” Önce kendi güç ve kudretlerinden teberi (arınma) ederek fiil şirkinden O’nu tenzih ediyorlar yani kendilerini sıyrarak, fiillerden ayrılarak içteki Allah’a ait güçlerini izhar ediyorlar. Arkasından, kendi sıfatlarından sıyrılmak suretiyle O’nu sıfat şirkinden tenzih ediyorlar. Üçüncüsünde, kendilerinin fenaya ulaşması neticesinde varlık şirkinden tenzih ediyorlar. “Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise “selam”dır.” Onun her mertebesinde birbirleriyle karşılaştıkları zaman selamlaşmaları, arınma nurlarını yansıtmaya, birbirlerine arınma desteğinde bulunmalarıdır. Yahut Allah’ın onlara verdiği selam; tecelli parıldayışları, tecrit desteği ve yüce Allah’ın kendilerinin üzerinde bulunan haklarından kaynaklanan eksiklikleri giderme şeklindedir. “Onların dualarının sonu..” Yani istidatlarının gerektirdiği, Allah’tan istedikleri, bahşetmeleri talebinde buldukları şey; kemâlâtın, cemel ve celal sıfatlarının üzerlerine zuhur etmesiyle Allah ile kıyam etmeleridir. “Enilhamdu lillahi rabbi’l alemiyn / Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.” Bu O’ndan O’na yönelik gerçek hamddir. Sonra bu hamd önce mücmel (kısa), ardından tafsili olarak O’na özgü kılınıyor. Önce mutlak hüviyeti itibarıyla, sonra âlemler üzerindeki rububiyeti (ilahi terbiye, Allah’ın bütün varlıkları eksik bir halden mükemmel bir hale doğru götürmesi, bu esnada her nevi ihtiyaçlarını vermesi ve onları emrine itaat ettirmesi) itibarıyla (İbn Arabî, 2007: I: 486 - 487).

4.3. Bekâ (Hakk’a Ait Özelliklere Bezenmek)

İbn Arabî Beka’ya ve onun bilinmesine ilişkin şu şekilde açıklamalar yapmıştır;

Beka baki olanın nezdinde her zaman daha üstte olanla gerçekleşir. Çünkü fena insanı falan şeyden fani kılandır. Yani fena insanda güç ve otorite sahibidir. Beka ise insanın Hakka mensup olması ve O’na izafe edilmesidir. Fena oluşa ve âleme mensubiyettir. Fena ve beka birbiriyle irtibatlı iki haldir. Çünkü sadece

fani olan baki olabilirken ancak ardından baki kalan fani olabilir. Beka halinde Hakk müşahede edilirken, fena halinde yaratıklar müşahede edilir. İnsan kendisinden fani olduğu kimseyi düşünmeksizin “şundan fani oldum” diyemez, onu düşünmek kendisini görmenin ta kendisidir. Bu yolda beka ise ancak Hakk ile olur, öyleyse insanın Hakkı müşahadesi zorunlu olduğu gibi kalbinde O’nu canlandırması ve düşünmesi de zorunludur. Beka kaybolmaz ve başkalaşmaz bir nispet ve niteliktir ve hükmü Hakta veya yaratıklarda sabittir. Fena ise ortadan kalkar. O oluşa ait bir niteliktir ve onun ilahi mertebeye girmesi söz konusu değildir. Fena insanı bazen kulluğundan ve fena halinden bile “fani edebilir”. Bu nedenle de fenanın hükmü kulluk hükmünden farklıdır. Bir şeyi aslından çıkararak ve kendinden perdeleyen hal, sufilere göre üstün değildir. Çünkü böyle bir hal gerçeği insana olduğundan farklı bir şekilde verir ve insanı cahillere katar. Beka kulun sabit ve kaybolmayacak halidir. Çünkü kulun ayn-ı sabitesinin değişmesi mümkün değildir (İbn Arabî, 2008, IX: 293 - 294).

Erişilen her mahâl sadece Allah’ın lütfü ile Allah’tandır. Çünkü *“O kendinden başka ilah olmayan Allah’tır. O Selâm’dır”* (Haşr, 59 / 23). İbn Arabî’nin yorumu ile; O *“Selâm’dır”*, Selamet verendir, acizlik ve noksanlıklardan beridir, müminlere yakınlık halini oluşturmaktadır (İbn Arabî, 1999: II: 1286).

İbn Arabî’nin aşağıdaki teslimiyet ayetlerine getirdiği yorumlar, Beka halinin insanlarda ki tezahürüne yönelik açıklamalar içermektedir;

“Allah kimin gönlünü İslâm’a açmışsa o, Rabbinden bir nûr üzerinde değil midir? Allah’ı anmak hususunda kalpleri katılaştırmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler” (Zümer, 39 / 22). İbn Arabî’nin ayetle ilgili yorumu şöyledir; *“Allah kimin gönlünü İslâm’a açmışsa”* Yani Allah fena sonrası beka halinde nuruyla kimin gönlünü İslâm’a açmışsa, Hakkâni bahşedilmiş varlıkla kalbini temizlemişse, böylece kalbi, birine karşı öbürüyle perdelenmeksizin Hakk’ı ve halkı kapsayacak hale gelmişse, tafsili vahdetin aynında, tevhidi de kesret aynında müşahede edecek hale gelmişse. Kuşkusuz İslâm, Allah’ta fenâ bulmaktır, özü O’na teslim etmektir. Yani fenâ halinde özünü Allah’a teslim ettiği için, Allah tarafından beka halinde göğsü *“sadr’ı”* açılan kimse *“Rabbinden bir nur üzerinde”*dir. Rabbinin görür. *“Yazıklar olsun..”* gönülleri taş kesilen *“kalpleri”* katılılaşıp kabule yanaşmayan *“Allah’ı anmak”* hususunda kaskatı kesilen kimselere yazıklar olsun. Çünkü bunlar bedensel lezzetlere karşı şiddetli bir meyle sahiptirler ve kutsi kemallerden de şiddetle yüz çevirirler. *“İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler”* Hak yoldan sapmışlardır (İbn Arabî, 2007: II: 1062).

“Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selâm olsun. Biz nefsinizi (kendinizi) bilmezleriniz arkadaş edinmek istemeyiz.” derler” (Kasas, 28 / 55). İbn Arabî’nin yorumu ise şöyledir; *“Onlar boş söz işittikleri zaman”* kemalatı kabul etmeye engel fuzuli

sözler işittikleri zaman onu dinlemekte ısrar etmezler, dönüp giderler. Çünkü onlar muvahhit (Allah'ın birliğine inanan) velilerdir, enbiya değildirler. *“Size selam olsun”* Allah sizi hakkı kabul etmeye

engel olan hastalıklardan korusun, selamette kalsın. *“İstemeyiz”* sohbetini *“kendini bilmezlerin”* beyinsizlikle ve katmerleşmiş cehaletle kendilerini kaybedenlerin arkadaşlığını arzu etmeyiz. Çünkü onlar bizim arkadaşlığımızdan faydalanmazlar, bizim yol göstericiliğimizi kabul etmezler (İbn Arabî, 2007: II: 932 - 934).

Beka halinin Allah tarafından görevlendirilmiş enbiyalarda ki tecellileri ise şöyledir; *“Ey Yahya! Kitap'a (Tevrat'a) var gücünle sarıl.”* dedik ve henüz sabi iken ona ilim ve hikmet verdik. Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de verdik. *O çok sakınan bir kimse idi. Ana babasına çok iyi davranırdı; o isyankar bir zorba değildi. Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağı gün ona selam olsun!”* (Meryem, 19/ 12 - 15). Ayetlerin İbn Arabi tarafından yorumu; Ey Yahya *“Sarıl..”* furkani akıl adı verilen ilim kitabına sarıl. *“..Ona hikmet verdik..”* eşyayı yerli yerine koyma melekesini bahşettik. *“Henüz sabi iken”* henüz manevi bir doğumla var olmuşken. *“Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı verdik”* Sıfat tecellilerinden kaynaklanan kemal aracılığıyla ona rahmet ettik , *“ve temizlik verdik”* Tecerrütle ona kutsilik ve arınmışlık verdik. *“O çok sakınan bir kimse idi”* nefsin sıfatlarından kaçınırdı. *“Ana-babasına çok iyi davranırdı”* Ruh ve nefse iyi davranırdı. *“Selam ona olsun”* temizlik, arınmışlık, maddi giysilerden berilik onun üzerine olsun. *“Doğduğu gün, öleceği gün..”* Vahdette fena bulmak suretiyle öleceği gün, kabirden kaldırılacağı gün. Fena sonrası beka ile kaldırılacağı gün, *“diri olarak”* Allah ile hayat bulmuş olarak dirileceği gün (İbn Arabi, 2007: I: 724).

“Bunun içindir ki doğduğum gün selam benim (Hz. İsa) üzerimdeydi; öleceğim gün ve hayata yeniden döndürüleceğim gün yine benim üzerimde olacaktır” (Meryem, 19 / 33). İbn Arabi'nin yorumu ise şu şekildedir; *“esenlik / selam banadır..”* Bu üç halde de selam, esenlik benim üzerimedir, tıpkı Yahya'nın üzerine olduğu gibi. Çünkü benim zatım mücerret ve mukaddestir, çocuklukta bile madde ile perdelenemez. Bilindiği gibi *“Selam”*ın anlamı, maddeyle temas kurmaktan kaynaklanan ayıplardan beri olmaktır (İbn Arabi, 2007: I: 730).

İşaret edilen tüm insanlara Hakk tarafından vaat edilenlerin ifade edildiği ayetler ise şunlardır;

“Gerçekten her kim tüm benliğini Allah'a teslim eder ve iyilik yapanlardan olursa, Rabbi katında mükâfatını görecek ve böyleleri ne korkacak ne de üzüleceklerdir” (Bakara, 2 / 112). İbn Arabî'nin ayetle ilgili yorumu; Yüzünü, yani mevcut zatını bütün ayrılmaz özellikleri ve arzularıyla zati tevhit şeklinde Allah'a teslim eden, bütün olarak mahv mertebesine erişen, Allah'ın zatında fena bulan, bu arada *“Muhsin”* niteliğine haiz olan, yani fenadan sonra beka ile hallerinde istikamet üzere olan, amellerinde Rabbini müşahede eden, zati şühud makamından sıfati ihsan makamına dönen- ki böyle

bir kimse istikamet ve ibadet nedeniyle hakkani varlıkla müşahede eder, nefsanî varlıkla değil-kimsenin ecri Rabbinin katındadır. Sözü ettiğimiz cennet, daha saf ve daha lezzetli olarak onun için ecir olarak belirlenmiştir. Çünkü bu cennet, Allah indinde oluş makamına özgüdür. Yani sizin perdelendiğiniz müşahede vasfına haizdir. *“Öyleleri için ne korku vardır, ne de üzüntü çekerler.”* Yani sizin cennetlerinize ek olarak onlara bir ecir, onların zatın perdelenmesinden ve baki varlıklarından ayrılmaz nefsin bekasından korkmamaları, fiil ve sıfat cennetler perdesinin ötesine geçmemek gibi durumla karşılaşmadıkları için bir şeyler kaçırmış olmaktan dolayı üzülmemeleridir, bunlardan lezzet almaları, dinlenmeleri, sürekli kalmaları ve zatın cemalini müşahede etmeleridir. Onlar zatın tecellisinden dolayı bunları terk etmiş olsalar da bunları da elde etmiş olurlar. En aşağı makamları zat cennetinin altındadır (İbn Arabî, 2007: I: 96).

“Orada ne boş bir söz ve günaha sokan bir laf işitmezler. Söylenen yalnızca “Selâm” dır” (Vakıa, 56 / 25 - 26). İbn Arabî'nin yorumu şöyledir; *“Orada boş bir söz işitmezler”* hezeyan ve hiçbir anlama gelmeyen saçma sapan söz duymazlar. Çünkü onlar Allah'ın huzurunda ruhanilerin edepi ile edeplenmiş tahkik ehlidirler. Kalbin inandığı konusunda, O'nun huzurunda nasiplenerek durmasını engelleyecek bir şüphe veya hayal müdahale ederse imanı batıl olur. *“Tahkik, kendisinde zedeleyici hiçbir şüphe kabul edilmeyen bir makamdır. Bu sıfatın sahibi muhakkiktir.”* (Ekberî, 2006: 995)

Günaha sokan bir laf da duymazlar, *“Söylenen yalnızca “selam”dır. Bir söz işitirler ki kendisi “Selâm”dır, noksanlıklardan münezzehtir, fazlalıklardan, gereksizliklerden beridir. İşitenin ayıplardan ve noksanlıklardan yana selamette olmasını ifade eden, ona sevinç ve saygınlık kazandıran, kemalini ve parlaklığını ortaya koyan bir sözdür. Çünkü onların bütün sözleri irfan, hakikat, karşılıklı sevgi ve iltifattır, ifade biçimleri farklı da olsa* (İbn Arabî, 2007: II: 1250 - 1251).

“İşte onlara sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek, orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır” (Furkan, 25 / 75). Ayetle ilgili İbn Arabî'nin yorumu ise şöyledir; *“İşte onlara ...karşılık..verilecek.”* Firdevs köşkü ve ruh cenneti verilecektir, Allah ile ve Allah için sabrederek başkasından uzaklaşmalarının karşılığı olarak. *“Orada hürmetle..karşılanacaklardır”* Sonsuz hayatla *“ve selamla”* selamette, musibetlerden beri olmakla karşılanacaklardır. Yani Allah kendi bakiliğiyle onları sonsuz baki kalmak suretiyle yaşatacaktır ve kendi kemallerini onlara vermek suretiyle onları selamette ve afetlerden beri kılacaktır. Nitekim Yüce Allah'ın onlara iltifatı *“Selâm”* dır (Ahzab, 33 / 44) buyurduğu gibi şöyle de buyurmuştur: *“Orada karşılaştıkça söyledikleri; Selâm'dır.”* (İbrahim, 14 / 23) (İbn Arabî, 2007, II: 874).

5. SONUÇ

İslâm öncesi dönemdeki Arap düşüncesinde “teslim etmek, vermek” manasındaki “Esleme” fiili; bir kimsenin kendisi için çok değerli, vazgeçilmesi güç olan bir şeyini, isteyen kimseye vermesi anlamına gelmektedir. Bu çalışmada insanın, “İslâm” olmadan, yani Allah’a teslim olmadan önce, - anlam bakımından cehalet ve bilgisizlik ile alakası olmayan- “Cahiliyye” olarak adlandırılan dönemde, sınırsız benliği ile hiçbir otorite karşısında eğilmeme, yani İslâm’ın kendisinden beklediği kulluğa aykırı düşen her türlü hal içinde bulunduğu görülmektedir. Arapları Allah’a teslim olmaktan alıkoyan, hiçbir güç önünde eğilmeyen, ihtiraslı psikolojik yapılarıdır. İçinde yaşadığımız âlemi, fizik ötesi bir rüya olarak yorumlayan İbn Arabî’nin düşünce sisteminde de, insanları Allah’a teslim olmaktan alıkoyan, “Tanrı” edindikleri zanlarıdır. İbn Arabî’ye göre, “Hakk” olarak tanımladığı Mutlak Bilinmez olan Yaratıcının zatıyla değil fakat sıfat ve isimlerinin zuhuruyla, özel olarak tecelli ettiği bu rüyanın sembollerini, en iyi okuyan Hz. Peygamberdir (s.a.v). Onun dışındaki insanlar ancak rüya içinde rüya görenlerdir ve Hz.Peygamber’in verdiği haberlere iman etmeden de bu rüyadan uyanmalarının imkânı yoktur.

Kur’an-ı Kerîm’in nüzulünde “S-L-M” kökünden türetilen ilk kelime “Müslimûn” kelimesidir. Allah tüm insanlığa “Bize teslim olanlara (Müslimûn), suçlular ile aynı şekilde mi davranalım?” (Kalem, 68 / 35) şeklindeki sorusu ile seslenirken, kendisine teslim olanlar ve olmayanlar arasındaki bariz farka dikkat çekmiştir. İbn Arabî’ye göre bu fark insanın istidatı ile ilgilidir. Allah tarafından sevilenler yani istidatı olanlar ve Allah’ı sevenler yani hidayet edilenler Allah’a teslim olabilirken, istidatı olmayan ve istidatını perdeleyenler Allah’a teslim olamazlar. Çünkü İbn-i Arabî’ye göre teslim olmak gibi olamamak da herkesin yaratılışının gereği üzeredir.

Çalışmamızda Kur’an-ı Kerim’in rehberliğinde Allah’ın iradesine yürekten boyun eğerek teslim olmayla gerçekleşen kul olma eyleminin, belirli merhaleleri olduğunu tespit ettik. İman enerjisinin açığa çıkarıldığı Mekke Dönemi’nin, bireysel ve toplumsal davet dönemleriyle, boykot döneminde inen ayetlerde “S-L-M” kökünden türetilen, “her türlü iç çatışmadan kurtulmuş olmak, sükûnet, dirlik, esenlik” anlamında kullanılan “Selâm” kelimesinin yoğun biçimde tekrar edilmesinden, kul olma yolundaki insanın, önce zihin sonra duygu dünyasını yeni baştan inşa etmesi gerekliliğini fark ettik. “Selîm Akıl” ve “Selîm Kalb” olarak isimlendirebileceğimiz bu merhalelerde, insana “Cahiliye” ruhunun karşıtı olan “Hilm” ruhunun ikame ettirilmeye çalışıldığını anladık. Çünkü teslim olmak isteyen insana önce Yaratıcısının karşısında halim selim bir duruş ve edep gerekmektedir. Pasif bir özellik olmayıp aksine üstün bir akıl gücünün işareti olan “Hilm”; cehl patlamasını dizginleyebilen insanın ahlakı olup, sükûnet, kendine hâkim olmak ve teenni ile karar verebilmek demektir. Buradan hareketle modern

zaman Müslümanlarının davranışlarında şahit olduğumuz aşırılıklar ve tutarsızlıkların, bu en temel iki merhalenin hakkının teslim edilememesi ile ilişkili olduğunu düşündük. Kur'an-ı Kerim'in tamamına hâkim olan "hilm" ruhu, insanlara ilişkilerinde ihsan ve adalet ile hareket etmeyi, zulümden kaçınmayı, şehvet ve ihtiraslarına gem vurmaya, yersiz kibir ve gururdan sakınmayı sürekli hatırlatarak inananların gerçek tevazu ile teslimiyete ulaşmaları gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu düşünce, duygu ve davranış melekelerindeki bütünlüğün tesisinin ne denli uzun ve zorlu bir süreç gerektirdiğini de, "Teslim Olmak" manasında kullanılan "Esleme" fiilinin ilk defa risalet döneminin on ila on üçüncü senelerine tekabül eden "Biat Dönemi" sonunda inen bir ayet içinde kullanılmış olmasıyla anladık. Sadakat ve bağlılık ifade eden "Biat", bireyin düşünce, duygu ve davranış melekeleriyle birlikte, önce kendi aslına edilmedikçe, amelin ve niyetin riyadan uzak bir şekilde Allah adına icra edilmesi mümkün gözükmemektedir.

İbn Arabi bu durumu, insanın diğer yaratıklar için söz konusu olmayan, ağır imtihanı ile ilişkilendirmektedir. İbn-i Arabî'ye göre, Allah, teorik bilgi ile doldurmadan duru olarak yarattığı "Akıl"a kendisini bildirmiş ve onun hizmetine, insanın imtihan aracı olan "Fikir" gücünü vermiştir. "Fikir"ın görevi "Hayal" gücünün getirdiği duyu verileri arasındaki gerçek ve yanlış ayırt edebilmektir. İşte bu iletimde yani "Bilmek" söz konusu olduğunda, "Akıl" Hakka başvuracağına "Fikir"ın seçimine başvurup onu bir önder olarak kabul ederse, Hakkın "Oku" emrine itaat etmesi mümkün gözükmemektedir. Hâlbuki Allah, "Akıl"ı tefekkür edip, Allah'ı bilmede, Allah'ın bildirmesinden başka yol olmadığını anlamaya davet etmektedir. Sadece peygamber ve velilerin sahip olduğu bu idrak sebebiyle insan, ancak Hz.Peygamber'in (s.a.v) rehberliğinde sükûnete kavuşarak, hayal âlemi olarak kabul edilen bu âlemde muhayyile ettiği "Şey"leri yerli yerine oturtabildiğinde, yine İbn Arabî'nin benzetimiyle, ilk basamağı "İslâm" olan miraç merdivenine tırmanmaya başlayabilir. Ona göre Allah ehlinden herkes için bu merdivenin basamakları eşit olsa da, herkesin çıkabileceği basamak sayısı eşit değildir. Bu konudaki haklılığı Hz.Peygamber'in (s.a.v) rehberliğinde önemli değişimler geçiren kıymetli yol arkadaşlarının tecrübelerindeki farklılıklar ile bir bakıma teyit edilmektedir. İbn Arabi, rüyadan uyanmak olarak adlandırdığı, miraç merdiveninin son basamağı olan Fena'ya gelene kadar aşılması gereken diğer basamakları iman, ihsan, bilgi, takdis, tenzih, zenginlik, yoksunluk, horluk, izzet, değişme, değişmede temkin olarak isimlendirmiştir. Bu basamaklar çalışmamızda kısaca aktardığımız, Mekke Dönemi boyunca cereyan etmiş olayların manalarını da neredeyse özetleyen anahtar kelimeleridir.

İbn Arabî, insanın fiillerinden, sıfatlarından ve zatından fena olması ile tanımladığı son basamağa erişmesiyle, Hakk'ın insanın değerine göre zahirîne bizzat zuhur ederek ve yaratıkları içinde o insanı Hakk'ın mazharı haline getireceğini ifade etmektedir. Bu mertebeyi Hz.Peygamber'in (s.a.v) şahsında, Taif Seferi dönüşü yaşadığı zamanda hicret olan "Mi'raç" ile ve İslâm tarihindeki en önemli

aksiyon olan Mekke'nin terki ile gerçekleşen "Hicret" ile ilişkilendirmek mümkün görülmüştür. Çünkü Hicret'de en önemli adım "terk" i gerçekleştirmektir. Hicret, risalet tarihinde Mekke'nin terkiyle gerçekleşmiştir fakat tüm zamanlar boyunca Müslümanlar gerek Allah yolunda doğdukları memleketlerini terk etsinler, gerekse hiçbir yerden ayrılmadan Allah'ın insana haram kıldıklarını terk etsinler, "terk"leri Allah'a iltica etmek için olduğu sürece, onların "Muhacir" olacağı düşünülmektedir. Çünkü görülmüştür ki "Hicret" İslam dan başka her şeyi İslam için terk etmektir.

Kendi içinde bütünlüğünü tesis eden Müslüman, hicret ile beraber, tevhit mücadelesi için zemin hazırlama ve sabır aşamasından, cihat ve kuruluş merhalesi olan Medine Dönemi'ne geçmiş olmaktadır. İslâm, bütün kurumlarıyla, bireysel ve toplumsal tüm donanımıyla, insanlığın hizmetine Medine'de sunulurken, bireysel bencilliklerini geçmiş hayatı ile sürgüne gönderen Müslümanlar da artık cemaat, grup, ümmet yani "Biz" şuuruna sahip olmaktadır.

İbn Arabî'ye göre Fena Mertebelerinde insan üç elbisesini terk ederek -fiil, sıfat, zat-, bunları kendisinden aldığına, yani Hakka geri vererek, başlangıcını "Hicret" ile ilişkilendirdiğimiz Bekâ Mertebelerine geçmektedir. Bekâ Mertebelerinde terk ettiklerinin yerine Hakkın ilahi rahmeti ile insana Hakkın Zâtı'ndan, sıfatlarından, fiillerinden 3 kat elbise giydirilmektedir. Bu mertebelerin sonunda nefsin bulanıklığından kurtularak, özgürlüğüne kavuşan insan, iradesini Hakk'ın iradesinde eritmiş olup, Hakk bütün kudret ve tasarrufuyla kendisinde tecelli etmektedir. Bu hürriyetin kemali ile kulluğun kemalinin birleştiği noktada insan, kendi zatı ile Hakkın Zâtı'nın aynılığını idrak ederek, görülen zahiri zıtlıkları tevhit potasında eritme tasarrufuyla donatılmıştır.

Allah'ın kullarına son seslenişi olan ilahi hitabı Kur'an-ı Kerim'de S-L-M kökünden türetilen ilk kelime "Müslüman", son kelime ise "Din" anlamına gelen "İslâm" olmuştur. Bireyden bütüne doğru yayılan bu "Bir" etme seferine katılarak, Allah'a yürekten teslim olmak isteyen her insanın ulaşacağı son durağın, bütün farklılıkların aynı Hakikat'in farklı veçheleri olduğunu kâmil bir biçimde idrak ettiği nokta olduğu görülmüştür. Güneş sisteminde her bir gezegen, farklı yapıya, büyüklüğe, çekim gücüne sahiptir. Her bir gezegen gerek kendi etrafında ve gerekse güneş etrafında farklı dönüş hızlarına ve mesafelere sahip olup birbirlerine nispetle konumları sürekli değişmektedir. Bunca farklılık ve çeşitlilikle beraber sistem işlevini mükemmel bir şekilde sürdürebilmesini, o bütünlüğün içindeki olağanüstü dengeye borçludur. İbn Arabî ve onun düşüncesini paylaşanların zikrettiği gibi sulhu cenginde saklı olan bu "denge" aynı zamanda bir gerilimin de tezahürüdür. Söz konusu bütün farklılıkların ve çeşitliliğin hepsinin Hakk'tan sefer ederek ecirlerini tamamlamak üzere, hizmete memur edilmiş, kıymetli varlıklar olduğunun idraki ile kendi içsel bütünlüğünün ve parçası olduğu bütünün dengesini gözeterek, sırat-ı müstakimini koruyan her insanın, Allah'a teslimiyetinde kemale ulaşacak olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- ADDAS,C., 2004. İbn Arabî Kibrit-i Ahmer'in Peşinde, Çev. Atilla Ataman, Gelenek Yayınları, İstanbul, Üçüncü Basım, 375s.
- BURCKHARDT, T., 1999. Astroloji ve Simya, Çev. Mehmet Temelli, Verka Yayınları, İstanbul, 287s.
- BURSEVİ, İ.H., 2005. Rûhu'l Beyân Kur'an Meâli ve Tefsiri, Erkam Yayınları, İstanbul, XII
- BURSEVİ, İ.H., 2005. Rûhu'l Beyân Kur'an Meâli ve Tefsiri, Erkam Yayınları, İstanbul, XIII
- BURSEVİ, İ.H., 2005. Rûhu'l Beyân Kur'an Meâli ve Tefsiri, Erkam Yayınları, İstanbul, XV
- CHITTICK, C.W., 2003. Hayal Alemleri İbn Arabî ve Dinlerin Çeşitliliği Meselesi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, İkinci Basım, 223s.
- CHITTICK,C.W., 2010. Kosmos'taki Tek Hakikat, Çev. Ömer Çolakoğlu, Sûfi Yayınları, İstanbul, 186s.
- DEMİRLİ, E., 2009. İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 343s.
- ERGİNLİ,Z., KARSLI, İ., KÖKTAŞ, Y., ÖDÜL, N., SEVİNÇ, R.R., YAVUZ, S.S., 2006. Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kalem Yayınevi, Trabzon, 1326s.
- ESED, M., 1999. Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, Çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk, İşaret Yayınevi, İstanbul, 1375s.
- FAZLULLAH, A.-BENLİZÂDE, M., 2003. Sevgilinin Bahçesi, Haz.Ramazan Balcı, Gelenek Yayınevi, İstanbul, 375s.
- GÖLCÜK, Ş., 2011. Kur'an ve Mekke, İz Yayıncılık, İstanbul, İkinci Baskı, 256s.
- HAKİM, S., 2004. İbnü'l Arabî Sözlüğü, Çev. Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 748s.
- HAMİDULLAH, M.,1969. İslâm Peygamberi Hayatı ve Eseri, Çev. M. Said Mutlu-Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul, 350s.
- HULÛSÎ, M., 2006. Rüyaların Işığında Nefis Mertebeleri, Sebil Yayınları, İstanbul,110s.

- İBN ARABÎ, M., 2006. Nurlar Hazinesi, Çev. Mehmet Demirci, İz Yayınları, İstanbul, Altıncı Baskı, 95 s.
- İBN ARABÎ, M., 2006. Fütûhât-ı Mekkiyye, Çev. Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul, I, 495s.
- İBN ARABÎ, M., 2006. Fütûhât-ı Mekkiyye, Çev. Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul, II, 486s.
- İBN ARABÎ, M., 2006. Fütûhât-ı Mekkiyye, Çev. Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul, III, 455s.
- İBN ARABÎ, M., 2007. Tefsir-i Kebîr / Tevilat, Çev. Vahdettin İnce, Kitsan Yayınları, İstanbul, I, 779s.
- İBN ARABÎ, M., 2007. Tefsir-i Kebîr / Tevilat, Çev. Vahdettin İnce, Kitsan Yayınları, İstanbul, II, 1513s.
- İBN ARABÎ, M., 2008. Fütûhât-ı Mekkiyye, Çev. Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul, IX, 464s.
- İBN ARABÎ, M., 2008. Fusûsü'l-Hikem, Çev. ve Şerh Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, İkinci Basım, 536s.
- İBN ARABÎ, M.-CÎLÎ, A., 2009. Seferler, Çev. Muhammed Bedirhan, Nefes Yayınları, İstanbul, İkinci Basım, 96s.
- İBN ARABÎ, M., 2010. Özün Özü, Çev. İsmail Hakkı Bursevi, Haz. Muhammed Bedirhan, Hayykitap Yayınları, İstanbul, 103s.
- İBN ARABÎ, M., 2010. Allah'ın İsimlerinin Sırları ve Mânâlarının Keşfi, Çev. Ramazan Biçer, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 159s.
- İSFEHANÎ, R., 2010. Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, İkinci Basım, 1648s.
- İSLAMOĞLU, M., 2011. Kur'an Sûrelerinin Kimliği, Akabe Vakfı Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 521 s.

- IZUTSU,T., 1975. Kur'an'da Allah ve İnsan, Çev. Süleyman Ateş, A.Ü.İ.F Yayınları 126, Ankara, 344 s.
- IZUTSU,T., trs. Kur'an'da Dini ve Ahlâki Kavramlar, Çev.Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 330s.
- IZUTSU,T., 1999. İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar, Çev.Ahmed Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 376s.
- KAPAR, M. A., 1987. Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti, İlim Yayınları, İstanbul, 296s.
- KARAMAN, H.- ÇAĞRICI, M.- DÖNMEZ,İ.K.- GÜMÜŞ,S., 2008. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, IV, 800s.
- KESKİNOĞLU, O., 2001. Siyer-i Nebî, D.İ.B. Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara, Ondokuzuncu Baskı, 107s.
- KILIÇ, M. E., 2009. Şeyh-i Ekber İbn Arabî Düşüncesine Giriş, Sufi Yayınları, İstanbul, 351s.
- LINGS, M., 1994. İlk Kaynaklara Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, İz Yayıncılık, İstanbul, Üçüncü Baskı, 493s.
- MERTER, M., 2011, Dokuz Yüz Katlı İnsan, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 455s.
- NASR, S. H., 2004. İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı, İnsan Yayınları, İstanbul, 247s.
- NURBAKİ, H., 2010. Gönül Penceresinden Fahr-i Kainat Efendimiz, Damla Yayınevi, İstanbul, 160s.
- ÖZDAMAR, M., 2012. Tasavvufta Temel Kavramlar üzerine Gönül Rivayetleri, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul, 487s.
- ÖZDOĞAN, M.,A., 1995. "Semantik Açından Kur'an'da İslâm Kavramı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 92s.
- PAK, Z., 1999. Kur'an'da Kulluk, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 360s.
- RAHMAN, F., 2007. Ana Konularıyla Kur'an, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, Dokuzuncu Baskı, 255s.

ŞAHİNLER, N., 2003. Ganiyy-i Muhteffi'nin Merâtib-i Tevhid Risâlesi, Kaknüs Yayınlar, İstanbul, İkinci Baskı,174s.

ŞULUL, K., 2011. İlk Kaynaklara Göre Hz.Peygamber (a.s.) Devri Kronolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, Üçüncü Baskı, 1208s.

TABERİ, C. M., Trs.. Taberi Tefsiri, Çev. Hasan Karakaya-Kerim Aytekin, Hisar Yayınevi, İstanbul, IV.

ULUÇ,T., (AFİFİ,E.A.-HİLMİ,M.-M.,MEDKUR,İ.-MAHMUD,Z.N.-WATT.,M.-TAVİL,T.-NASR,S.H.) 2002. İbn Arabî Anısına Makaleler, Çev. Tahir Uluç, İnsan Yayınları, İstanbul, 179s.

ULUÇ,T., 2009. İbn Arabî'de Sembolizm, İnsan Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 325s.

USTAOSMANOĞLU, M., 2008. Ruhü'l Furkan Tefsiri, İstanbul, XIII

ÜNAL, A., 2011. Kur'an'da Temel Kavramlar, Işık Akademi Yayınları, İzmir, 546s.

VATANDAŞ, C., 2004. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı ve İslâm Daveti Mekke Dönemi, Pınar Yayınları, İstanbul, 548s.

VATANDAŞ, C., 2005. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı ve İslâm Daveti Medine Dönemi, Pınar Yayınları, İstanbul, 600s.

YAZIR,M.H., trs.. Hak Dini Kur'an Dili, Sdlş. İsmail Karaçam - Emin Işık - Nusrettin Bolelli - Abdullah Yücel, Zehraveyn, III, 547s.

YAZIR,M.H., trs.. Hak Dini Kur'an Dili, Sdlş. İsmail Karaçam - Emin Işık - Nusrettin Bolelli - Abdullah Yücel, Zehraveyn, IV, 568s.

YAZIR,M.H., trs.. Hak Dini Kur'an Dili, Sdlş. İsmail Karaçam - Emin Işık - Nusrettin Bolelli - Abdullah Yücel, Zehraveyn, VII, 561s.

YILDIZ, A., 2011. Oruç Ötelere Seyahat, Pınar Yayınları, İstanbul, 166s.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE VERİLECEK CD ETİKET ÖRNEĞİ

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı	:İlkay ŞAMLI
Doğum Yeri ve Tarihi	:Üsküdar / İstanbul, 19.11.1971
Lisans Öğrenimi	:Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmecilik & Otelcilik Yüksek Okulu
Yüksek Lisans Öğrenimi	:KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	:İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	:
Stajlar	:
Projeler	:
Çalıştığı Kurumlar	:H.W.Feustel Nakliyat ve Seyahat A.Ş. Topkon Turizm

İletişim

E-Posta Adresi	:ilkaysamli@hotmail.com
Tel.	:0 507 395 36 51
Tarih	:01.05.2013